

Irodalmi Jelen

XX. évfolyam, 222. szám
2020. ÁPRILIS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Főmunkatársak: **Szócs Géza** (Budapest)

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám, Méhes György**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Corregio** (1489–1534) festménye

Ma megnyílik a szelíd ég felettem

Böszörményi Zoltán

Első stáció

*Homlokomat töviskoszorú sebzi,
és köpködni akar engem mindenki.
Tán nem érti a nép, mit tesz most velem,
nyers fájdalom csorog végig mellemen.*

*Kigúnyolják gyógyító szavaimat,
bánatom szomjas csillagokat itat.
Ma megnyílik a szelíd ég felettem,
bőséggel osztogatom a kegyelmem.*

*Ki szította, honnan ered e bős harag?
Van-e még remény a fénylő Nap alatt?
Jajom visszhangozzák a völgyek-hegyek.*

*Ha kövel dobnak, én kenyérrel fizetek.
Aki elárult, annak nem jár trónus!
Hitemért ítélt halálra Pilátus.*

Vesztergom Andrea

Második stáció

*Hitemért ítélt halálra Pilátus,
s ők, kik szenvedésem figyelték árgus
tekintettel: földre fojtottak. Olykor
rúgtak, rángattak és tépett az ostor.
Viselem mindazt, mi viselhetetlen,*

*homlokon tövis, vér csorog szememben,
bokámon kötél, lépnem sem ereszthet,
mégis vállamra vettem a keresztet.*

*Elindultam ott, kapuk felé lökve,
húsomba hatolt gonoszságuk ökle,
„Ecce homo!” Így visszhangzik a lélek.*

*Méltósággal viselt seb, kötélékek.
Lelkem, legyél szabad, kereszted alá fuss,
emberszívek közt szakadék-hiátus.*

Vörös István

Harmadik stáció

*Emberszívek közt szakadék-hiátus,
a szakadékba belezuhanok,
de rég nem azok a nagyok,
kiknek szava kitaszít és megátkoz,*

*közelebb zuhanok földhöz és halálhoz.
A megaláztatás most úgy ragyog,
lehunynák szemüket az angyalok,
de szárnyuk, arcuk rémülten kiáltoz.*

*Az ellenség súlya csak ennyi,
rákényszerít sárban hemperegni,
mindenki jobban tudja, ki vagyok,*

*mindenki sorolja, nekem mi
a bűnöm – de szíved bennem dobog:
még élsz, nem fogod elfeledni.*

Vesztergom Andrea Negyedik stáció

*Míg élsz, nem fogod elfeledni
a fájdalmat, mely benned megteremti
saját, viselt kínodat, odahozza
rettegéseid: Mater Dolorosa,*

*az anyaszív, melyet démon meggyötör.
Egy pillantás és egy tekintet-tükör:
egymásban látni szenvedéseinket,
ám a szeretet mégis csendre intett,*

*hallgatásra, másik kálváriára,
hol anyaszívnek lesz a kínhalála.
Ha megtehetné, fájdalmat oltana,*

*kísér az úton az örök Szent Anya:
a szív, az ér a közös vért keringi,
de ki segít e nehéz terhet vinni?*

Vörös István Ötödik stáció

*De ki segít e nehéz terhet vinni,
a föld, az ég bűne rajtam fut át,
érezem a kegyetlenség ritmusát,
a föld, az ég ártatlansága ennyi,*

*hogy el kell még a kivégzésig menni,
nem most, fél óra múlva hagy el a világ,
addig, Simon, te viheted a fát,
a szálkás súlyt te próbáld átemelni*

*a legsötétebb délután felé,
a segítséged most mindenkié,
kit az igazságtalanság elátkoz,*

*akit bűnösként üldöznek, pedig
a világot menteni érkezik. –
A szeretet miért emel magához?*

Vesztergom Andrea

Hatodik stáció

*A szeretet miért emel magához?
A szenvedések keresztje alá hoz
könnyeket, melyek osztoznak utamban,
általuk leszek örök, halhatatlan,*

*hiszen minden ember gyarló és esendő.
Véremet törli arcomról a kendő,
a megmaradó jóságot idézi:
nehéz a megvertnek arcába nézni.*

*A kendőre veríték és vér ragad,
mi tetteken lesz a képmás-rajzolat,
megőrzi mindazt, mit itt tettek velem.*

*A szeretet pedig nem lesz jeltelen,
szavával minden szenvedésen átmos:
a föld miféle vértől sáros?*

Vörös István

Hetedik stáció

*A föld miféle vértől sáros,
és mért rángat maga felé?
Kerékként fordul át az ég,
a fönt a lenttel énbennem határos,*

*énbennem vezekel a város
a bűnért, mit csak most követhet el,
ez mostantól, bár bántóan világos,
a szégyennel magának követel,*

*lerogyok hát a földre újra, újra,
a jövőmet a szél a múltba fújja,
a túlvilágig nem könnyű kibírni.*

*Mennyi fontos és nehéz stáció!
De mást él át ezentúl minden meghaló,
ne féljeteK, megáldlak, áldásom a bajokat sebzi.*

Vesztergom Andrea

Nyolcadik stáció

*Ne féljeteK, megáldlak, áldásom a bajokat sebzi.
Mert bizony rettegni könnyű, de hinni
erősebb szívnek kell belül laknia,
hogy beköltözhessen Istennek Szent Fia.*

*Jeruzsálem asszonyai, könnyeket
ne értem ejtsetek! KönyörögjeteK
magatokért és azért a gyermekéért,
ki egykoron-rég a bűn útjára tért,*

*vezessétek vissza szelíd-kedvesen,
ártatlan szívű és büntelen legyen.
Ne értem, egymásért imádkozzatok!*

*A vétkekért a kereszten meghalok,
Istenem, áldozd fel értük egyfiad...
Ha térdre esem, az Úr megsirát.*

Vörös István

Kilencedik stáció

*Ha térdre esem, az Úr megsirát.
Sirat, sirat a föld, az ég, a fű,
a fán a madár, és az együgyű
bárány, a kos, dühös bika,*

*a sok embernek nincs mért sírnia.
Az élet innen lentről gyönyörű,
átszúr a fájdalom, akár a tű,
nemlétem lesz a legfőbb hitvita.*

*Ki mer mellém zuhanni, majd meglátjuk!
Kik támadnak rám, hogy nem a barátjuk
vagyok? De kérem, pillanat,*

*még élek épp, ezt nemcsak képzeled.
Öltözz belőlem! Furcsa viselet?
Rongy rajtam százféle akad.*

Vesztergom Andrea Tizedik stáció

*Rongy rajtam százféle akad,
mi letéphető. Anyai akarat
volt a testem iránti tisztelet,
mely körülvett engem, gyermeket,*

*s amely immár végleg meggyaláztatott.
Bőröm, húsom csupán vértől áztatott
tömeg, melynek csak fájdalma, súlya lett,
ám a kínok és a szenvedés felett*

*Atyai akarat így rendelkezik.
Bár hangom halk, de feljut a Mennyekig,
hamarosan majd én is odaérek.*

*Számban az íz keserű, mint a méreg,
mégis a Szándékra gondolok, pedig
a kezem a keresztre szögezik.*

Vörös István Tizenegyedik stáció

*A kezem a keresztre szögezik
az ördöggörme, régi vasszegek.
Az ég beroggyan a fejem felett,
szemembe hullnak rozsdás fényei.*

*Ez is egy sors, ez is egy élet itt?
Hogy ügyködik, hogy sújt a kalapács!
Szegény, te nem tudod, mit is csinálsz,
de akarod, hogy mindazt végbe vidd,*

*amire nem is parancs kényszerít,
erőd lenyom, a fára fölfeszít,
melynek formája a jövőben megmarad,*

*beléje ég, de épp ez a remény.
A sors csak ritkán lesz ilyen kemény.
A megváltás egy örök pillanat.*

Vesztergom Andrea

Tizenkettedik stáció

*A megváltás egy örök pillanat,
ám a mindenségnek súlyos titka csak
egyetlen utolsó lélegzet-szavam:
Istenem, ó, miért hagytál egymagam?*

*Kínzóim bűnös arcukat fölfedik,
kérelek, Uram, hogy bocsáss meg önekik,
hiszen nem tudják, hogy mit cselekszenek:
Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!*

*Fel nem foghatja semmilyen értelem,
mert hiszen immáron halott, vértelen
ajkam saját csorgó véretem issza,*

*érted ontották. A megváltás titka.
Mert odafentről az Atyám rám tekint,
mi mégsem múlhat el: a hit.*

Vörös István

Tizenharmadik stáció

*Mi mégsem múlhat el: a hit –
vagy mit tudom, az is talán letűnhet,
ez a nap mégis mindenkinek ünnep,
hogy föláldoztak önmagukért valakit,*

*tudta Kajafás, Júdás és Pilátus,
ám ez még így is lelkesít,
és most felsírva nézhetik,
ahogy rémült anyám magához*

*emel, úgy tudja, nem vagyok,
síratnak ördögök és angyalok,
sírat egy józanabb zsoldos-csapat,*

*de kár sírni, mert jó úton megyünk,
a sorssal fordul sorssá életünk,
a bánat helyén bármi is marad.*

Vesztergom Andrea

Tizennegyedik stáció

*A bánat helyén bármi is marad:
Kálváriánál az egyik sír... szabad!
Üres, hiszen hiába volt a szikla,
a feltámadás a halált eltaszítja.*

*Feltámadott akkor, Jézusunk felállt,
halálával győzte le értünk a halált,
Ó, halál, majd én a halálod leszek!
S bármikor kezed egy szeletet leszeg*

*a kenyérből: értem vedd, mert a testem,
az egykor szenvedett. S ha földre estem
keresztemmel: most lásd, ki feltámadott,*

*a vértelen, Megváltó-arcot látod ott,
hisz érted volt, s nem lehet feledni:
homlokomat töviskoszorú sebzi.*

Mesterszonett

*Homlokomat töviskoszorú sebzi,
hitemért ítélt halálra Pilátus,
emberszívek közt szakadék-hiátus,
míg élsz, nem fogod elfeledni.*

*De ki segít e nehéz terhet vinni,
a szeretet miért emel magához?
A föld miféle vértől sáros?
Ne féljete, megáldlak, áldásom a bajokat sebzi.*

*Ha térdre esem, az Úr megsirat,
rongy rajtam százféle akad,
a kezem a keresztre szögeznek.*

*A megváltás egy örök pillanat.
Mi mégsem múlhat el: a hit –
A bánat helyén bármi is marad.*

Makkai-Flóra Ágnes

Galamb

Miután a busz összerázott, és a tegnapi estebéd halk moccanással jelzett ritmusosan összehúzódó gyomorszájamban, leszálllok. A járda üres. A téren, pontosabban a nagyszálló bejárata mellett, nem, kissé arrább, az állandóan újrалоcsolt aszfalton, külföldiek kávé-vircsaftjai között, délben szokott várni. Engem. Legalábbis így hiszem. Amúgy semmi különös nincs benne, amolyan félrehajtogató fejű, kíváncsi, normális alkatú, fehér galamb. Két hete sürgető, szapora madárpislantásokkal illetett. Akkor elkezdtem szórni neki a szendvicsem darabkáit. Gusztustalan volt, parizeres kenyérdarabok, mintha valaki félig megrágva kiköpte volna, félttem is, hogy valaki rám ordít. De az evésben nem mertem siettetni, ott álltam végig, amíg megette. És ezek után mindennap megjelent, egyszerűen, az ő kis módija szerint. Ma nem. Esik az eső. Jó, csak csepeg. Felsőhajtók, turkálóból kihalászott bő, hosszú, lebernyegszerű köpenyembe burkolózva, megjátszott lendülettel indulok tovább. Valami történt vele. Elütötték, talán félholtan fullad valahol, egy úttest közepén, vagy, vagy megkínózták, eltörték a szárnyát... Akármi lehet. Idegesen szálllok be a metróba.

A metró. Ez az újraépített. Most valahogy kevesen utaznak, de ebben a nagy, bűdös pesti valóságban, belül, a kocsiban léteznek azért csoportok. Mert van ugye a mobilozó réteg, az ülők, készülékeiket pajzsként tartva maguk előtt. Meg az állók is. Egy magas fiú, fülhallgatóval, fejét rázza, ütemesen csapkodva a combját. Benne van a zenéjében. Arrább egy terhes nő, amolyan múltban vágázó, egykedvű. És az egyik széksoron valószínűleg az ital miatt vagy egy mozdulat hevében végigzuhant hajléktalan, aki néha felrikkant. Pár közönyös, nyúzott arcú ember. Nem nő vagy férfi, ember.

A galambra gondolok. Hova lett, pont ma? Talán semmi baja. Talán csak elnézte az időpontot. Vagy nem éhes. A követke-

ző megállónál száll be az ősz férfi. Szemüveg nélkül vagyok, és csak félprofilból látom. Barna bőrkesztyűs kezével fogja a korlátot, nyitott kabátja sötét, kezében mappa, csendesen, egyedül utazik, arcán minden kifejezés nélkül, csak így. A terhes lány, a mobilozók és a zenés fiú is élnek a maguk életét, odabenn, maguknak, de nagyon befelé nézve, és ebben nincs semmi, én is szoktam zenélni, és ilyenkor lefelé bámulok mindig, hogy ne lássák, mennyire el tudok satnyulni Vivaldi zenéjétől. De hiszen, hiszen ő... Szabó István. Vad mámor, ujjongás, adrenalin maximuma ez. Együtt szívjuk a csillogó, ragyogó, rohanó kék metró levegőjét, és itt vannak köröttünk még mobilozók és zenélők, és alvó hajléktalan, és, szóval, ettől az egész jelenettől, bögés ér utol. Meggondolatlanul lépek elé. Rám pillant, udvariasan.

– A... a Mefisztó... Tudja, negyvenedszerre is felkavar, és van egy pont, ami szinte átszakítja a cselekményt, mert képtelenség nem kínlódni, nem keresni, hogy meddig mehet el a művész, és hol lenne muszáj már megállnia a nyomorultnak, hogy az életét megóvjá. Nagyon...

Szabó István figyelmesen néz. Elcsuklik a hangom.

– Nagyon ... könyörtelen film. Nem lenne szabad ilyet csinálni. Nem, valóban, nem...

Baráti mosoly:

– Ugyan. Ne sírjon. Hiszen csak egy színészlányról szól.

Mit mondhatna egy turkáló-köpönyeges, kibicsaklott bokájú és életű nő, neki, aki sorban gyártotta a remekműveket? Szabó István a következő megállónál megérinti a karomat, és kiszáll. Tekintetemmel próbálom követni a tömegbe vegyülő alakját. Hiába. Eltűnt. Zsebkendőt keresek.

A fülhallgatós fiú most váratlanul felém fordul:

– Maga meg akart engem ütni!

– Hogy én?

– Igen, ... maga... Meg akart!

Megrémülök. Ki tudja, hova fajulna az egész diskurzus, ami-ben engem ütlegelésre való hajlammal vádolnak, de íme, megmentőm, a hajléktalan felkecmereg, a metró fékez, és ő, akár egy

mesteri rúdtáncos, bravúrral kapaszkodik meg a fogantyúban. Üvöltve átkozza a metróellenőröket, a kormányt, az atyaúristent az országban és a világban elhatalmasodott káosz miatt. A terhes lány a hátát fogja, a mobilozók fél kézben tartva a szerkentyűt, hüvelykujjukkal brillírozva tovább esemeseznek.

Deák tér. A mozgólépcsőn belegondolok. Mennyire ingerült voltam egész nap az irodában. Hazafelé indulás előtt meg többször visszafordultam, egyszer a kék dossziéért, aztán a sálamért, a zöldséglegesporért, és háromszor villámgyorsan leellenőriztem a riasztót. Így találkozhattam Szabó Istvánnal. És ez azért a lenulázódott lelkem fapados járatait alaposan, szépen fellazította. És hát másnap, a busz mellett, a megállóban, pontosan a kifordított szeméttároló pizzamaradványai, a kotoncafatok, fagyitölcsérek, kólásdobozok és bagettek szépen és alaposan megdizájnolt tömege mellett ott álldogál az én fehérem. Mintha kuncogna magában. Budapest, ezért szeretlek.

Böszörményi Zoltán

Játék a tűzzel

*Szíve van a tűznek,
fénye megvilágít.
Boldog lehet ez a tűz,
a te szemedben játszik.*

*Tűz lobog szívemben,
lángnyelve átölel.
Boldog lehet ez a tűz,
bennem téged ünnepel.*

In qualumque die

*Bármelyik napon,
ha megkereslek,
rózsákat viszek kezemben.
Neked viszem,
hogy megörvendeztesselek.
Lelkesen,
boldogan ajánlom fel neked
a természet ajándékát,
mintha én neveltem volna fel őket:
tekintetem simogatásával,
lelkem fényével,
szellemem erejével,
szelíd gondolataimmal,
a szerelmemmel.*

Vízbefúlt csillag

*Kinyújtom kezem,
szívemmel elérlek.
Álmos a reggel,
a tengerben ébred,
a vízbefúlt csillagokat
felhozom néked.
Éhes verebek ülnek
a fény ágaira,
lelkesít az öröm illúziója,
hullámok ölelik egymást sorra.
Lóg az égen a fáradt hajnal lába,
szivárvány feszül
villanó álmaidra.*

Lajtos Nóra

Vágányzár

Gondolom, mindannyiunkban ott motoszkál a félelem: mikor jön értünk Kháron ladikja? A partról szemezünk a jövőnkkel, a bevégeztetett-tel, a túlsó parttal. Pedig hazatérni jó dolog. Addig meg csak bolyongunk, odüsszeuszi kalandokba keveredünk, s ithakai lesz a jövőképünk.

P.-nek jó állása volt a MÁV-nál, legalábbis sohasem panaszkodott. Már mintegy harminc éve fogta kezében a zöld-piros jelzőtárcsát, és egyetlenegyszer sem tévedett. Kivéve tegnap. Folyton megálljt mutatott, mire a kollégája figyelmeztette, hogy már 5 perce el kellett volna engednie a járatot. P. nem értette, mit történt vele, végül felemelte a zöld tárcsát, szabad utat adva a járműnek.

Látványosan kimerült volt. El akarták küldeni szabadságra, de ebből ő azonnal azt érezte, hogy nincs szükség rá, és ki akarják rúgni. A műszakja lejártával az öltözőbe rohant, majd, mint akit a föld nyelt el, tovatűnt. Senki nem értette, mi olyan sürgős neki, hiszen – amennyire ismerték, mert eléggé zárkózott természetű – nem volt családja. Aztán elkezdődtek a pletykagyárban a különféle találgatások: mégis van párkapcsolata, csakis az lehet ennyre fontos neki.

P. eközben a belvárosi parókaszaküzletben próbálgatta kopasz fején a csinos hajkoronákat. A meglévő megnyúlt a gumijánál, nem volt már biztonságos a viselése. Gondolta, egy kicsit újít, ha már úgymis másikat kell vennie. A fazonján nem változtatott, csak a színén: egy szőke mellett döntött.

Jól bírta a kemót. A bal mellét már levették, a nyári szabadsága alatt, hogy a munkahelyi hiányzása ne keltsen feltűnést. Az implantátumra még várnia kellett, de azt ígérték, hamarosan meglesz, és ismét nőnek érezheti magát. Amikor zuhanyzás után egy alkalommal megállt a tükör előtt, úgy érezte, sírnia kell, de nem

jött könny a szeméből. Kopasz fejbőrén már pihédzett a haj, a varrat csíkja is kezdett elhalványulni a hiányzó mellbimbó környékén. Sokat fogyott, hasfala megereszkedett, visszeres lábait sem láthatta senki, mert csak nadrágot hordott. A tükör előtti merengése zavarba hozta, szégyellte is, hogy így sajnálja magát, ahelyett, hogy a másik műszakjába rohanna. Mert este hattól tízig Jolánka néni várta.

Jolánka nénivel a temetőben ismerkedett össze még tavasszal: P. a szülei sírját gondozta, Jolánka néni a férjéét. Beszélgetésbe elegyedtek, és azontúl mindig egyeztettek, mikor jönnek a sírokhoz, hogy találkozzanak. Aztán egy alkalommal megkérte őt Jolánka néni, hogy kísérje haza. P. a lakásba érve azonnal megérezte a macskahúgy-szagot, és megtalálta a kis zománcozott lábasban a szerény adag köménymagos levest. Megmelegítette, és megetette Jolánka nénit. Attól fogva minden este eljárt Jolánka nénihez, főzött neki, rendbe szedte a ruháit, kitakarított, felolvastott neki az Újszövetségből, mert Jolánka néni már összekészítette lelki poggyászát, ha kell, kéznél legyen.

Egyszer P. nem jelent meg a munkahelyén, és nem volt Jolánka néninél sem. Példátlan eset volt, ezért a munkatársai elmentek a lakására, és rátörték az ajtót. Egy ököllel bezúzott tükör szilánkjain át jutottak el a hálószobáig. P. békésen feküdt. Az éjjeliszekrényen a parókája. Öklén az ütések véresre maszatolt, csipkézett nyomai, pihédző fejbőrén pedig már megjelentek a hullafoltok. Ágya szélénél neki is ott volt a poggyása: törülközővel, köntössel, hálóinggel, fogkefével, fogkrémmel, alsóneműkkel. Várta, hogy nő lehessen újra. Mert *Kháron ladikja nem akkor indul velünk, midőn lezárul és befagy a szem, hanem bús átkelőként soká s nyitott szemmel megyünk a végzetes vízben.* A munkahelyén az asztalon hevert jelzőtárcsája, piros oldalával felfelé. Fel akarta tartani az időt. De, ahogyan ő mondaná, vágányzári menetrend lépett érvénybe. Vonatpótló ladikok közlekednek. A part mentén, kérem, vigyázzanak!

Petőcz András

Majd az égi Angelikában

(Csukás Istvánnak, búcsúképpen)

*Utoljára az Angelika kávézóban találkoztunk,
nyilván törzshelyed is volt, mert mindig oda,
ha kértem valamit tőled, mindig ott,
hozzám is közel, hozzád is közel.*

*Volt valami szokatlan és lenyűgöző, ami miatt
újból és újból meglepődtem, amikor láttalak,
ahogy az arcodon mindig volt mosoly,
és a szemeidben valami nevetés.*

*A verseidet szerettem, Felnőttként Is Gyerek,
az „Orr-beszámoló”-köteted újból és mindig,
szerettem, hogy minden annyira természetes,
amikor az Angelikában veled.*

*Mostanság terveztem, hogy a szokott helyen,
megintcsak kérek valamit, meg kérdezek is,
közben pedig ős-mongol arcodat nézem,
rögzítem, mennyire különleges.*

*Legközelebb talán majd a fenti kávézóban,
az égi Angelikában találkozhatunk megint,
és tudom, hogy ott is mosoly az arcon,
és a szavad is – megvigasztal.*

Balázs K. Attila

Anyánál

K. fölött remek kis zivatarfelhővé kezdtek összeállni a kumuluszok, de én nem vártam meg a végeredményt – vonatra szálltam, és keleti irányban elhagytam a várost. Nyár volt, mégpedig az egyik legforróbb, amire vissza tudok emlékezni eddigi életem során, és éppen vége a tanévnek: minden teherrel felszabadultan buszoztam ki a vonatállomásig. Egyetlen kis batyut vittem csak magammal, a feltétlenül szükséges dolgaimat, a többi holmi a lakásban maradt, amelyet a központi parktól nem messze bérelek. Központi fekvése ellenére meglehetősen csendes és nyugodt hely, az ablakból a parkra látni, a feltehetően száz évnél is öregebb fák alatt magam is sokszor megfordulok a semmittevés vagy az unalom óráiban. K.-ban tanulmányaim miatt ragadtam, amelyeket néhány évvel ezelőtt kezdtem el, és az igazság az, hogy megkedveltem ezt a helyet a maga zsongásával, mindig változó arcával. De hagyjuk most a nagyvárost, hiszen éppen elhagyom: vonatombon kigördül az állomásról, míg valahol nem is olyan távol halkán morajlani kezd az ég, jelezve, hogy lassan a város nyakán a felhőszakadás. Engem pedig vár az otthon, és vár anyám mindenféle finomsággal, amivel elhalmoz, amikor hazavetődöm, és persze mindezek mellett vár az önkéntes magányával, amelynek keserűségét nem tudom nem észrevenni. Otthonnak nevezem azt a helyet, mert a legtöbb évet ott töltöttem el az életemből, abban a kicsiny katlanfaluban, anyámmal és a nővéremmel együtt, habár van egy másik hely is, amely viszont sokkal mélyebben ivódott bele minden porcikámba, annak ellenére, hogy nagyon zsenge gyermekkoromban elhagytuk azt a lakást. Ez egy másik otthon, amely a tiltott, rég letűnt meseidőket jelképezi a számomra – és gondolom a nővérem számára is –, egyféle soha vissza nem térő aranykort. Anyám kerüli azt a helyet, és azt hiszem, addig fognak ott (ebben az egyben) apámmal egyetértésben lenni, és érintetlenül hagyni mindent, míg az egész építményre rányomja a bélyegét a romlás és az enyészet.

Az a hely valahogy apát jelenti számomra, őt, aki már eltűnt visszavonhatatlanul, és mégis az az érzésem, hogy valahonnan mégiscsak mindig visszajár oda, elbabrál a pusztuló dolgokkal, és elüldögél a lakatlan külvárosi ház homályában. A szobájában még mindig ott a szék háttámláján átvetett gyapjúpulóvere, és az ágy mellett a szétdobált üres üvegek. Megborzongok, ahogy a gyapjúpulóverre gondolkok ebben a paradús, rezzenéstelen levegőjű hőségben, felállok, és lehúzom az ablakot, hogy a sebességtől csapjon csak be, mozduljon meg egy picit a levegő.

Végigsimítom a dolgokat, és úgy érzem, tökéletesek. Aztán pihenni hagyom, hogy az éjszaka hozza ki a visszásságokat, az ottfelejtett redőket, ráncokat, mindazt, ami nem illik az összképbe, mindazt, ami nem tökéletes. Mivel az építés folyamatában belülről szemlélem a készülő, időt kell hagynom magamnak az eltávolodásra. Másnap teljesen kívülről, szinte ellenségesen szemlélem a végeredményt. Ekkor már látom, hogy mi lesz a sorsa a konstrukciónak, hogy apró módosításokkal, csiszolásokkal megmarad, vagy szét fogom rombolni az egészet növényestől, sziklástól, mindenestől – egyenlővé teszem a földdel. Nem fogadhatok el tökéletlenséget, és itt nem fogadhatom el a lassú haldoklást. Ami nem megfelelő, azt rögtön elpusztítom, és új-rateremttem másképp azt a sarkot. Ez ellen dolgozom minden erőmmel. Ha másodszor is végigsimíthatom, és úgy érzem, ez lesz az, akkor már picit elnézőbben viszonyulok hozzá a következő napokban. Amúgy meg tudjuk, hogy a tökéletesség túl van minden földi lehetőségen. Ahogy a fényből és árnyékból elkevert homályban adatott léteznünk, tiszta kegyelemből, mert tulajdonképpen egyik végletben sem látnánk semmit, hiszen mindkettőben vakok vagyunk, ugyanígy nyújtózunk sejtéseink közepéből a feltehetően valahol létező bizonyosságok felé.

Filmszakon tanulok, ha még nem említettem, és ez rányomja bélyegét elég sok dologra az életemben. Most is, míg utazom, egyféle filmet készítek – persze, fejben. Elgondolom, hogy ha most kame-

rával kellene megközelítenem a helyet, meg az időt, hogy valahol belecsöppenjek anyám egyszerűnek tűnő, ám közel sem egyszerű életébe, akkor nem is tudom igazán, mit is kellene legelőször lencsevégre kapni. Talán így kezdhetném: a zöld határtalanságot egy falucska rajza töri meg, amely egyre nagyobb és nagyobb lesz a maga jellegzetes templomtornyával. Közeledünk, majd elhaladunk a templom mellett, amely egy takaros, szépen rendben tartott középkori építmény (most a tornyáról épp felrebbennek a galambok), és egy falusi ház tornácára összpontosítunk, amelyen egy kis asztal és néhány szék foglal helyet. Az asztalon piros mintás, fehér abrosz, egy kis tál mindenféle apróságokkal, és egy pohár víz. Az asztalt háttámlás faszékek fogják körül. Mindössze egyetlen szék foglalt: egy hatvanas éveiben járó asszony ül rajta, kezéből kicsúszott a kötés, feje előrebillen. Alszik. Körülötte a falu megszokott zaja, duruzsolása. Egy kakas kukorékol, a háttérben kutyák ugatnak. Legyek dongnak a közeledő mikrofon körül. Valaki láncfűrészsel dolgozik a távolban. Lehet, hogy csak én képzelem oda, de egy halk dallam is árad valahonnan, talán Debussy, vagy akár foszlányokban a Holdfény-szonáta.

Fáradt vagyok. Amióta a szüleim örökre itt hagytak, nem egészen egy év leforgása alatt egyik a másik után, úgy érzem, átcsapnak a fejem fölött a hullámok. Jázmin, T, Öcsi is mind csak megannyi elmosódó, szürke árnyék az időben. Szétszéledtek lassan ők is, és bár egyedül maradtam, mégis mindennap beszélgetek velük. T-vel gyakrabban, telefonon, Jázminnal, akit csak sejtek, hogy merre van, nagyon ritkán, talán havonta egyszer, vagy még ritkábban. Ami Öcsit illeti, ha csak rágondolok, görcsbe rándul még mindig a gyomrom. Mindennap visszaemlékszem azokra az időkre, amikor még együtt voltunk ebben a csendbe és zöldbe süllyesztett világban. Néha felrezenek a saját testemben, hirtelen mindennél valóságosabbnak érzem azt, hogy élek, és itt vagyok, itt, éppen ebben a pillanatban; szinte hallom, amint egy hang mondja, hogy most, most, most – aztán egy idő után csak visszatér az álomszerűség, eltűnnek az

éles kontúrok, épp olyan, mintha víz cseppenne a szemembe. Ilyenkor érzem, miképpen sodródok percről percre, hogy sok van már mögöttem, és előttem ki tudja még mennyi. Vajon jól osztottam? Vajon nem kellett volna sok mindent másképpen csinálni? Mire van még időm? Az agyagból és homokból gyúrt izomkolosszus megtörten hajtja le a fejét, elengedi magát, és legyint. Látom, ahogy zuhan, és sajnálom őt. Hiába feszült neki a világnak. És hiába segítettem neki. Azt hittem, zöld, meg azt hittem, köze van az élethez, és tele van vele, de kiderül, hogy csupán homok, csak homokszemcsék – nem egyéb. Az élet lassan nem más, mint várakozás az összeomlásra, habár eddig is csak az volt, lassú tipegés az enyészet, a széthullás felé. Valahogyan meg kellene már tanulni félelem nélkül, bizalommal élni. Nekem talán már késő.

Késő délután van, a nap már rézsút süti meg a ház fehérre meszelt falát. Anyám feje megmozdul, szemei kinyílnak, szétnéz lassan, jobb kezével hátrasimítja a homlokába hullott hajtincseket. Köhög. Köszörüli a torkát. A tornácról egyenesen az utcára lát, arra a poros, meglehetősen keskeny mellékutcára, amelyen most sem történik semmi, mint ahogy általában máskor sem. A vasárnapi templomba járók verik fel hallgatásából olykor, amikor a domb magasabban fekvő házaiból lejönnek, majd a szertartás után visszaballagnak, hogy folytassák az abbahagyottat. Néha egy pár autó és szekér. Kifele még néhány ház van, aztán szőlősök, majd az erdő több kilométer széles, összefüggő tömbje. Hétvégeken csak a templom harangja kondul meg, azon kívül rettenetes a csend. Vasárnap senki sem dolgozik, a gépek is hallgatnak – szürkületkor, amikor elcsendesednek a madarak is, és utolsónak még néhányszor szól a kakukk, olyan némaság üli meg a katlanban guggoló falut, hogy az ember a saját szívverését is zajosnak véli. Az öregasszonyok rózsafüzért morzsolgatnak ilyenkor a házak előtti kis padokon, és arra gondolnak, hogy ide csak olyanok jöjjenek lakni, akiknek a szívük tiszta, és nem félnek a bennük ágaskodó démonoktól. Aztán a csűrökből és a gyümölcsfák közül előcsorognak a

szürkék, és az emberek behúzódnak házaikba pihenni, belesimulnak az itteni világ természet diktálta ritmusába.

Így fojtogatnak a szürkék nap mint nap, mindig ugyanaz – nappalok és éjszakák monoton ismétlődése az élet. Vesződünk a részletekkel, de végül úgyis felnő mindent, és elborít újra és újra a gaz. Rutinossá kell válnom magamnak is az elmúlásban. Így folynak belém is a szürkék a szilvafák mögül és a csűrök mélyéről. Rendet kell teremtenem közöttük, hiszen a kert a testem meghosszabbítása, vagy más testem talán nincs is – homogén vagyok mindenütt, precíz, tökéletes és engesztelhetetlen. Menthetetlenül az egyedülletben. A fiúk hazatérnek, a lányok soha – ez a sor zakatol egyre gyakrabban a fejemben. Egyik fiacskám már végleg hazatért. A másik csak rapszodikusán, ritkán, amikor kedve tartja, vagy hazakergeti valami gond. Körülfogom olyankor homályommal. Tudom, hogy nyomasztom ezzel az egyedüllettel, ezzel a magamra vállalt, remeteléthez hasonlatos életvitellel, de nincs mit tennem. Szinte iszonyodom a világtól, amely a falun kívül van. És itt van a betegségem is. Nem akarom, hogy a gyermekeim sajnáljanak, és végül azt sem akarom, hogy fiam, aki most épp hazafele tart, szánalomból velem maradjon ebben az elveszett világban. Gondolatban azért rá próbálom bírni, hogy maradjon velem, bár tudom, hogy nincs erő, amely itt tarthatná. Én meg azon kapom magam, hogy élem a rémálmot, amely kamaszkorom óta kísért, és mostanra valóságommá vált: hogy szülők és gyermekek nélkül egyedül maradok ebben a faluban, az elhagyott házak között, ebben az iszonyatos csendben.

A föld, a növények, és ismét a föld. A maga piszkos fekete, omló vagy éppen sáros mivoltában. Anyám ismét a kertben van. Ismét átrendez valamit, új növényeket ültet, gyomlál, vagy csak kártevőket szedeget valamelyik fáról. Kezén általában kesztyű, de az is megtörténik, hogy megfélekedzik róla, és ilyenkor földtől fekete

kézzel sodorja be alkonyatkor a házba a szürkület. Megmosakszik, és vacsorát készít. Mozgása még fiatalos, arcán nyoma sincs a ráncoknak, öregségnek. Magához hív, és mi csak a harmadik szólításra engedelmesszük, nem is tudnám megmagyarázni, miért, talán merő ignoranciából, talán mert a hangja beleolvad a mindennapok zajába, zörejeibe, akár egy háttérhang, ami biztosságot is nyújt, viszont nem kell különösebben törődni vele. Megbizonyosodik róla, hogy elkészítettük a házi feladatainkat. Végignézi füzzeteinket, és odateszi, hogy kijavítsuk, ha valami hibát fedez fel. Ez szakmai ártalom nála, hiszen tanítóként dolgozott, mielőtt el nem vonult betegnyugdíjba. Már rég nem tanul velünk, viszont mindig figyelmes arra, nehogy felkészületlenül menjünk az órákra.

Figyeld az apróságokra, figyeld az asztalon felejtett kenyérszelet lyukainak mintázatát, a szomszéd háztető fölé emelkedő árnyékokat az alkonyatban, tudd, hány csavar fogja a könyvespolc tartólemezeit, vagy milyen arcok merednek rád a fenyőfa padló felcsiszolt deszkáinak bogaiból. Emlékezz a részletekre, emlékezz az egykori szobádban függő festmény háromszög-kompozíciójára, és hogy merre futnak a vakoletben a hajszálerek, emlékezz a barna abrosszal leterített asztalon felejtett birsalmasajt magányára, hallgasd emlékeid mélyén a szobád falára akasztott, ütött-kopott óra örök ketyegését. Ha becsukom a szemem, minden színarany és kék. Úgy érzem sokszor, eleven hús vagyok. Mintha egy hosszú álomból ébrednék, amely most már idegen, és minden, ami benne történt, idegen: az emberek, akikkel találkozom majdnem teljesen ismeretlenek, egy homályosan derengő vízióban találkoztam velük valamikor, de talán meg sem történt semmi, és azt a víziót nem köti még egy vékonyka szál sem a valósághoz. Én valószínűleg el sem mozdultam soha ebből a házból, itt voltam mindig, és itt is maradok mindig, belefeledkezve a rezzenéstelen részletekbe. Mint ahogy magam is csupán egy részlet vagyok, egy megcsillanó homok-

szem. Ahogy az ágyon ülök, és nézem a mozdulatlan világot, a levegő hirtelen nehézzé válik, nyomni kezd minden oldalról, mintha valami erő hirtelen elmozdítaná a házat, és egy ellöttyenő, sűrű anyagba kerülnék, ahol szinte mozdulni sem bírok, és a tudóm nem képes kitágulni eléggé, hogy beömljön az éltető anyag. Fuldoklom. Amilyen erősen csak tudom, megszorítom a mellettem heverő, összefogott ágytakarót, míg rám tör a visszafojthatatlan köhögés.

Anyám arcán piros rózsákat hajt a méreg. Felegyenesedik az ágyásból, és tudom, hogy most már cselekedni kell, végre kell hajtani, amire kért. Én az udvaron játszom valamivel, erre a részletre már nem is emlékszem, és arra leszek figyelmes, hogy anyám már sokadszorra szólít engem és a nővéremet. Ültet valamit, mint mindig, vagy éppen gyomlálja a zöldségest, és oktató célzattal munkára akar minket is fogni, hogy megtanuljunk, nem kerül a levegőből a zöldség az asztalra. Meg kell azt termelni, és a megtermeléssel munka van, bajok vannak. Körülnézek, a nővéremet nem látom sehol. Valamerre eltűnt, valószínűleg beosont a házba, ahol hűvösebb van: sokkal jobb ott a levegő ilyenkor. Félig vigyorogva, de kissé behúzott nyakkal oldalgok anyám mellé, és nekilátok én is a munkának. Nem lehetek több hatévesnél, nővérem úgy tíz körül. Forr bennünk a rosszság, mindent elkövetünk, hogy jól szórakozzunk, és ezzel egyáltalán nem tesszük egyszerűvé anyánk életét. Szótlatlanul dolgozunk néhány percig, aztán ismét elkezd kibújni belőlem a kisördög. A fiatal kaporszárakat kezdem el kihúzogatni a gyomok helyett, hátha felbosszantom anyát, és elküld. Nekem semmiképp sincs kedvem dolgozni, főképpen nem a földdel, inkább sáskákat börtönöznék be egy műanyag palackba, békákat fogdosnék össze a közeli pocsolyában, vagy valami egyéb hasznos dologgal ütném el az időt, mert hiszen értem én, hogy nem lesz magától a zöldség, de valahogy még nem érzem szükségesnek ezt a tudást, ezt a tapasztalatot. Mint ahogy húgom sem, minden jel arra mutat. Anya megelégedi a dolgot. Rám ripakodik – amit elég ritkán szokott –, látszik, hogy paprikás valamiért, és én akkor még

nem érem fel ésszel, hogy nem csupán az a baja, hogy nem végzem rendesen, amire kért, vagy hogy a nővérem a füle botját sem mozdítja a sok hívás ellenére. Más dolgok piszkálták fel aznap, de nekünk erről sincs tudomásunk, nem tudjuk, hogy nagyapánkkal volt szóváltása, aki valószínűleg ismét azt a kényes témát találta elővenni, hogy anyánk miért nem kezd már valamit az életével, csak ül itt tehetetlenül a keserűségben, sajnálja magát, és rontja a mi kilátásainkat is, amiért itt tart ebben az istenverte faluban. Úgy érzi, mindenki összeesküdött ellene. A körtefa levelei remegő árnyékokat vetnek anya arcára. Lecsapja a kicsi kapát, hangosan kiáltja a nővérem nevét még egyszer, hogy azonnal idejőjön, mert baj lesz. Mivel válasz nem érkezik most sem, határozott léptekkel indul a ház irányába, miközben rám parancsol, hogy meg ne merjem szakítani a munkát. Érzem a dühöt a szavaiban, érzem, hogy itt most több lesz, mint egy egyszerű szidás. Ahogy eltűnik a ház mögött, hogy elérje a bejárati ajtót, utána lopakodom, követem a házba én is, kukucskálva az ajtófélfák mögül. Bent huzat van, az ajtók nyitva, az ablakok egy része is. Az ajtókon zöld légyháló. Anya a nővérem szobája felé tart. Azaz a mi szobánk felé, hiszen mindketten abban a déli fekvésű szobában tanyázunk, abból indítjuk a hadjáratokat anyánk idegrendszere vagy bármi más ellen. Egy hajóban vagyunk általában a nővéremmel, bár néha elcsattan egy-egy pofon közöttünk, vagy megtörténik, hogy az eldurvuló játékban véresre csípjük vagy karmoljuk egymást. Ilyen esetekben persze általában én húzom a rövidebbet, sírok, és rohanok anyához árulkodni. De most más a helyzet. Előre sajnálom Jázmint, mert most biztos kikap, előre látom dagadtra sírt szemeit, amint vékony arcocskáját szőke hajának sátra alá rejt, és csak szipog, nem szól senkihez. Anya hátán megvillan a rézsút besütő délutáni napfény, amint végigvonul az előszobán, és betaszítja a gyerekszoba ajtaját. Az íróasztal a bejárati ajtóval szemközt elhelyezkedő ablak alatt van, hiszen ott a legjobb a fényviszonyok, az ablakon bekandikál a lilaakác zöldje. Anya sáros, földtől piszkos kezét látom most meg hirtelen – nagyon élesen jelenik meg ez a részlet emlékezetemben –, aznap valamiért elfelejtett kesztyűt húzni a gyomláláshoz. Jáz-

min a bejárati ajtónak háttal ül, az íróasztal fölé hajolva működik valamit, füléből a fülhallgató kábelei lógnak ki, tehát nem hallja, mi történik a háta mögött. Anya fenyegetően mered föléje. Tágra nyílt szemekkel nézek, nem akarok elveszíteni egyetlen pillanatot sem. A földtől fekete kéz tétován áll a levegőben, nem is értem, miért nem emelkedik fel, és penderíti ki Jázmint a székből, miért is nem tépi ki a fülhallgatókat a szőke fürtök alatt rejtőző fülecskékből. Anya tétovázik, érzem, ahogy semmivé lesz lassan a haragja. Jázmin valamit rajzol, nagy múgonddal hajol a papír fölé, és közben dúdolgat hozzá. A vak is láthatja, hogy a legjobban szórakozik, miközben tudomást sem vesz a külvilágról. Anya lehajtott fejfel áll, most már én is ott vagyok szorosan mögötte, belekapaszkodom a lábába. Jázmin csak akkor vesz észre bennünket, amikor anya a földes kezével végigsimítja szőke fürtjeit. Mindig mosolygós zöld szemeivel vidáman fordul hátra. Csak most értem meg, mennyire kontrasztban van anya sáros keze azzal a tiszta hajjal, amit éppen csak érint, azokkal a tiszta, őszinte szemekkel, amikkel Jázmin ránk néz, s azzal az asztalnál ülő, olvasó alakkal, amely a rajzlapon kezd kibontakozni, aminek a látványa engem is megüt, nemcsak anyát. Jázmin amúgy a tíz évéhez képest egészen túrhetően rajzol már, mondhatni jól, kapott dicséretet is érte az iskolában. Az alakjai nem mindig valóságűek, ám valahogyan mindig magukban hordoznak valamilyen üzenetet, a maguk tökéletlenségével igen beszédesek, maga a tökéletlenség beszél, domborít ki olyan meglepő jellemzőket, amelyeket csupán egy gyermekszem vehet észre, amelyeket csupán egy gyermeklélek szűrői láttathatnak ekképpen a papíron. – Rajzolj csak tovább – mondja anya szinte fuldokolva, hirtelen elfordul, köhögni kezd, és otthagya minket, kimenekül a házból, vissza a kertjébe. Jázmin büszkén nyomja az orrom alá a rajzát, amelyen egy összetéveszthetetlen, vékony, szemüveges alak a térben furcsán elhajlott asztal mellett ül, és egy könyvet olvas, vagy valamit ír. Mostani fejfel próbálom visszaidézni anya arcát, amint kerüli tekintetünket, míg megfordul, és gyors léptekkel kimegy a házból. Estefelé vetődik be ismét, és azon gondolkodom, változott-e valami azután a nap után az életünkben. De azt hi-

szem, semmi. Talán kicsit ki volt sírva a szeme aznap este, de az, gondolom, inkább a nagyapámmal történt szóváltás eredménye. Ugyanúgy édegettünk tovább a tüdőproblémái okán kapott betegnyugdíjból és az apám felől rendszeresen érkező juttatásokból.

A fák növekvő árnyékát nézem a kertben. Elbóbiskoltam közben a tornácon: jó itt üldögélni és várni a fiamra, aki hamarosan megérkezik. Ma hagytam a körkörös kibontakozó kertet, ma nem volt türelmem a növényekhez és a földhöz, valahogyan üressé váltak ebben a jóleső várakozásban. Reggel, amikor végigmentem a kialakított sétányon a labirintusszerű sziklakertek zátony-halmi között, nem fogott el a vágy, hogy azonnal tovább építsem, alakítsam ezt a ház mögött alakot öltő mikrovilágot. Mikrovilágnak mondom, bár lassan elfoglalja a déli fekvésű, közel egy hektáros hátsó kertrészt, és lassan a borpince romjait kell majd felszámolnom hely érdekében, amely a gazdátlanul hagyott szőlős alatt omladozik, és amúgy is rég alulmaradt már az elemek elleni egyenlőtlen küzdelemben. Az jut eszembe hirtelen, hogy a hazatérő fiam segítségével most fel is számolhatom azokat a romokat. Úgyis itthon ül néhány hetet, és unatkozni fog. Szekeret fogadunk, és elhordjuk a törmeléket valamerre. Nekem meg amúgy is szükségem lesz a helyre. Véglegesen sosem fog elkészülni az, amit a gondolataimban hordozok, ennyi már most is biztos, hiszen időről időre újratervezem és átalakítom a már meglévő részeket is. A befejezetlenség érzését erősíti persze az az állandóan változó, hol növe, hol csökkenő mészökupac is, amelyet a szomszéd fuvarossal hordatok a közeli bányából. Persze, termőföldre is szükségem van. Abból is van mindig néhány szekérrel a ház mögött. Néha nem is értem, honnan van elég energiám minderre.

Dél van. Perzselő hőségben szállok le a vonatról, majd átballagok a buszmegállóba. Másfél órát kell várnom, míg járatom lesz ki falura, ahol, gyanítom, anyám már türelmetlenül vár. Csomagom ott hagyom a megőrzőben, kis hátizsákkal indulok el a központ

felé. Nincs értelme, hogy azt a másfél órát abban a poros váróteremben töltssem, ahol még a levegő sem rezzen, és a légypiszkos ablakokon keresztül még a közeli szőlőhegyet is alig látni. Inkább beülök valahol egy teraszra, egy hideg valamire. Vagy egyszerűen végigjárom az ismerős főteret, még az is megeshet, hogy ismerősökbe botlom. Nem túl nagy ez a város, és ráadásul általános iskolába is ide jártam. Hogyan is feledhetném. Hiszen most volt, nem is olyan rég. Mindennap bezötyögni a járáttal, majd délután haza. Bár a lakatlan, régi házunk itt a város szélén, anyám nem egyezett bele mégsem, hogy egyedül lakjak ott hét közben, az iskolanapon legalább. Kontroll alatt akarta tartani az életem, amíg lehet. Emellett meg én maradtam egyedül neki, nővérem már előbb elment tanulni egy külföldi, neves egyetemre. Keveset láttunk belőle az utóbbi időben. Apám felőli nagyapám nagy reményekkel volt iránta, míg el nem vitte a betegség. Mindenféle furcsa ötletei voltak az öregnek. Sokszor valóságtól elrugaszkodott ötletek voltak ezek, amelyek mintha a tudományos fantasztikum világából csöppentek volna ide. Mondanom sem kell, hogy végül sikerült nővéremet is megfertőznie ezekkel a fantázia-szülte találmányokkal, annál is inkább, mivel a nővérem mindig is hajlamos volt az álmodozásra. Jelen pillanatban is öregapánk egyik ilyen tervén dolgozik, aki a halálos ágyán megígértette vele, hogy nem hagyja cserben, és végigviszi ezt a képtelen kísérletet. No de erről talán majd később, talán majd máskor. Most vissza a kora délutáni rekkenő melegbe. Amikor néhány órával ezelőtt elhagytam K-t, ott éppen zivatarra állt az idő. Jelenleg itthon is úgy tűnik, hogy meg fog tébolyodni néhány kumulusz, és a későbbi órákban akár jégesőre is számíthatunk. A főtéren nem futok össze senkivel, nem is bánom annyira, inkább élvezem egyedül a sétát a központi park meglehetősen gyér árnyékot adó fái alatt, inkább csendben nosztalgiazom, az itt eltöltött évek zamatát engedve át magamon, mintsem egy régebbi, jelentéktelen ismerőssel játszom a jópofát, és magamról, tanulmányaimról meséljek nem teljesen őszinte lelkesedéssel. Az idő elég gyorsan elröppen, mire észbe kapok, már picit sietnem is kell, nehogy végül még lekéssem a falusi buszjáratot. Minden

a megszokott, csupán a sofőr más most, felém biccent, amint felmutatom a jegyem felszállásnál. A járműben ugyanaz a szag, ugyanazok a kopott, kiült székek fogadnak. Hanyatt dőlök, és lehunyom a szemem. Ahogy kizárom a vizuális csatornát, csak egy pillanatba telik, hogy visszaképzellem magam az első buszozások idejére, amikor elsős koromban, még anyámmal együtt tettük meg naponta ezeket az utakat. Érzem, ahogy elnehezednek tagjaim a busz ringatásától, és az álomba zuhanás veszélye fenyeget. Kinyitom a szememet, és üresen bámulom az ablakon túl elszaladó fák és cserjék halványzöld foltjait. Néhány perc múlva leszállok.

Jázmínról semmi hírem hetek óta. Remegek máris a félelemtől, ha arra gondolok, hogy neki is egy szép napon valami baja esik. Ismerem már nagyon rég azt az érzést, amikor egyik pillanatról a másikra átsiklik a szürkék tartományába a világ, és azután a pillanat után már csak az az egy történés játszódik le újra és újra a végtelenségig, amely a szürkéket kiváltotta, ami megváltoztatta az addig rózsaszínnek és könnyűnek tűnő életet. Egyre több az ilyen pillanat, ahogy az idő telik, és szaporodnak körülöttem a halottak. Öregek és fiatalok, változatos összevisszaságban. Betegek, akik reménytelenül kapaszkodnak a bennük már alig pislákoló életbe, és fiatal, látszólag mindent birtokló öngyilkosok, akiket láthatatlan, sejtéseken túli kór emészt, mígnem magányosan meghalnak rezzenéstelen levegőjű, üres üvegekkel csörömpölő szobáik homályában. Rettenetes az ittmaradottaknak. Míg ők már mindent tudnak, amint szétáradnak a határtalanban, addig mi, élők, elevenek, arra a sorsra vagyunk hagyva, hogy visszaadjuk a földnek testüket, ezeket az elkínzott kamrákat, és kétségeink, sejtéseink epicentrumából füleljünk abba az ismeretlenbe, amelyben ők nyomtalanul eltűntek.

Anyám kitörő örömmel fogad, mint mindig. Habár kapcsolatunk nem volt örökké ennyire felhőtlen. Elköltözésem előtti időkben bizony sokszor azt tapasztaltam, hogy saját keserűségét próbálja rám

erőszakolni, mindenféle szurkálásaival a saját világvége-hangulatát akarja fölöttem szétterjeszteni, mint egy fekete szárnyat. Meglehet, hogy ez a viselkedésforma már magára maradottságának az előérzetéből fakadt, hiszen tudta, hogy ha én is elmegyek, akkor mindene elveszett, ami ide kötné, és akkor bajban lesz. Amúgy is tele van démonokkal. No, de azóta minden hazatérésemet ünnepként fogja fel – azt hiszem –, így értelme lesz a hétköznapoknak, moshat rám, főzhet rám, újra a gyereke vagyok, akit majomszerezzettel vehet körül. Ilyenkor az az érzésem, bármilyen csapást túl lehet élni, ha az embernek van hova hazamenni. Itt mindent előlről lehet kezdeni, itt, ahol mindig van egy zug, ami csak a tied, aminek minden egyes sarka és domborulata ismerős, mert te alakítottad, mert itt mintha nem lenne hatalma az időnek, itt nincs változás, itt mindig vissza lehet állítani egy premordiális, mindeneket megelőző, tiszta állapotot. Ugyanott tudod folytatni az abbahagyott időt, ami megállt, amikor kiléptél innen, és folytatódik, ahogy visszalépsz ezekbe az idegeidbe ivódott terekbe. Igen, gyermek vagy ismét. A paradicsomnak, egresnek ismét íze van. Újra nyár a nyár, megcsap ismét a széna összetéveszthetetlen illata, és történetek ötlenek fel laza összevisszaságban, minden értelem vagy ok nélkül az agyadban, csupán ott vannak, a gyermekkor megnyugtató egészébe épülnek. Egy gyermekkor egészébe, amely megszépül akkor is, ha ott sunyít a sarkok mögött a hiány, amivel abban az időben minden nap szembesültem. Apa hiánya. Azaz részleges jelenléte. Csak anya az, aki itt van mindig, bár változik; mindig egy kicsit ráncosabb, mindig egy kicsit törődöttebb az arca, mindig egy kicsit többet birtokol belőle a könnyörtelen idő, no meg a betegség. Minden hazatértemkor észreveszem ezt, és ilyenkor azt gondolom, hogy minél több időt kellene tölteni vele, és még az sem szükséges, hogy beszéljessünk, csupán testi jelenlétünk a fontos, hogy megérezzem testének melegét, amint épp elmegy mellettem; mintha érezném auráját, ahogy a mosogatókagylónál tesz-vesz, én meg odamegyek valamiért a közelébe – mondjuk, hogy eldobjam a szemetet. Így élünk hetekig nyaranta, míg el nem fog engem a nyugtalanság, és elmegyek saját útjaimra. Kiegyensúlyozott lesz és

nyugodt, míg otthon vagyok. Szinte nem is zavarjuk egymást, én saját dolgom végzem, kísérleti filmeket gyártok halomra, míg bírja a winchester, a kamerámmal rögzített dolgokkal bütykölök laptopomon, sokszor éjszakába nyúlóan. Ilyenkor meg nem zavarna a világon semmiért, a vacsoraidőt is csupán a tényérok csörömpölése, no meg a gyomrom korgása jelzi. Mindent egybevetve, nem adnám semmiért ezeket a hazatéréseket. Most sem történik semmi különös, elhalmoz a finomabbnál finomabb falatokkal, mert úgy gondolja, hogy míg egyedül vagyok abban a nagyvárosban, nem is eszem rendesen – ilyenkor kihizlal, és én jó szívvel eszek meg mindent, amit élém tálal.

Egyik napon a kert végében, a szőlősök alatt elhelyezkedő romokról kezd el beszélni, hogy mennyire ronda már a sok ránőtt gazzal, és a végén kiböki, hogy segítenem kellene eltakarítani. Szekeret fogad, csak segítenék a fuvarosnak rakodni. Nagyapád is egyetértene már annak a koszhalomnak az eltakarításával, úgysem jó már semmire, sosem lesz abból többet borpince. Jól van, mondom, csak minél hamarabb, míg még itthon vagyok. Meg is szervezi, másnap már jöhet is a fuvaros. Megegyeznek az árban, kezdődhet a munka. Reggel van, nehezen ébredek, el vagyok szokva a korán keléstől. A két szürke parasztló unottan rág, míg rakjuk az első szekérrelvalót. Korhadt ajtótokok, téglák, félig szétporladt hordók maradványai. Anyai nagyapám múltjában turkálunk minden különösebb érzelem nélkül. A borpince már akkor sem volt használatban, amikor én még igen kicsi gyerek voltam. Habár akkor még talán menthető állapotban volt. Azóta maguk alá gyűrték a tetőt és a falakat az elemek. Az első szekér púpozva áll, a lovak rezignáltan sandítanak maguk mögé. Mintha hozzá sem értünk volna a romhoz, nem látszik rajta az az egy szekérnyi mínusz. Kilenc óra. Én a fejemet vakarom. Tudom, hogy egy igencsak hosszú napnak nézünk elébe. A szekér kigördül az udvarról, egyedül maradok a növekvő melegben. Beletelik tizenöt-húsz percbe is, mire a szekér visszatér üresen. Előkerülnek a csákányok, lapátok. Kamerához meg billentyűzethez szokott kezemet hamar feltöri a szerszámok nyele, de egyelőre

csak magamban káromkodom. A szekerek közti pihenők alatt sziszegve tapogatom az ujjaimon kiszakadó vízhólyagokat. A negyedik vagy ötödik szekér környékén érünk a valamikori hordók alatti deszkaemelvény felszámolásához. Már magasán jár a Nap, dől rólunk a veríték. A fuvaros sörrel próbálja pótolni az elszőkött folyadékmennyiséget, de inkább a kedve emelkedik, mintsem a hidratáltsági szintje. Mindenfélét összelocsog, ami egy picit már zavar. Mindezek mellett bűzlik az izzadságtól meg az alkoholtól. Már tegez. Feldobáljuk a tűzre sem jó, korhadt deszkázatot a szekérre. Vasbotokkal feszítjük fel ott, ahol még erősen tartják magukat a deszkák annak ellenére, hogy tizenévek óta veri zavartalanul az eső, feszíti télen a jég. Előbukkan a döngölt földpadló, és a huszonöt centi magas emelvény alatti, pókhálókcal sűrűn átszőtt sötétet ismét elönti a fény, ki tudja hány évtized óta először. A szőlősök felőli belső fal mentén kövekre bukkanok, míg a szekér fordul egyet. A pince építésénél ehhez hasonló köveket nem használtak a mesterek. Ilyen köveket a hátsó udvarban lehetett találni még gyerekkoromban – emlékszem vissza –, ám azóta elsüllyedt az a kőrakás, elnyelte szép lassan a por és az esőktől, havaktól lazuló föld; még nagyapám hordatta volt oda, hogy majd beépítsék valamilyen új épület alapjába. Persze, ez a terv is összeomlott, mint annyi minden más, amit nagyapám elképzelt. Az is az elképzélései közé tartozott, hogy borászatból éljen meg. Látom nagyanyám savanyú arcát, amint az öreg háta mögött legyint. Álmodozz, vén bolond – mondja a tekintete. Igaz, így utólag látom, hogy ő sem tett túl sokat a közös álmok elérésének érdekében. Ha voltak neki valaha is álmai. Vagy csak a falusi robot, amely a lelkére, egész életére nyomta a bélyegét már igen hamar. Ez tette életét egy homályos, szürkületbe hajló, soha véget érni nem akaró naphoz hasonlóvá, amelyben sosem volt igazi öröm, de sosem volt igazi bánat sem, csak a sors ellenállhatatlan sodrásának tudata, egy felső hatalom örök jelenlétének rezignált mosolyú bizonyossága.

Na, de vissza a kövekhez. Egyelőre nem találok magyarázatot jelenlétükre a hordókat tartó emelvény alatt. Erősen gondolko-

dom, de nincs emlékem arra vonatkozóan, hogy én hordtam volna őket valamiért oda. De akkor mit keresnek ott? Félredobálom a még útban levő deszkamaradványokat, kihordom oda, ahonnan majd a szekér felveszi. Lábbal tolom szét a kőkupacot. Az egymásról legördülő kövek alatt egy elfoszlott bőre vagy anyagdarabra leszek figyelmes. Lehajolok, elmozdítom az összes követ az útból, és ekkor csontok is kezdenek előbukkanni, vékonyka, szinte madárra emlékeztető csontok, és én még mindig nem tudom összekötni a dolgokat magamban, csupán a bőrből készült nyakék érintésére borzadok el, és rohannak meg az emlékek; ekkor jövök rá, hogy mit tartok a kezemben. Több mint tíz éve tűnt el ez a macskám, emlékszem, mennyit hívtam és kerestem, mennyire rosszul esett az elvesztése. És most egyszer csak előbukkan, megoldódik a rejtély. Az is elég nyilvánvaló, hogy valaki vagy valakik addig dobálták kövekkel, amíg el nem pusztult. Próbálok visszaemlékezni az eltűnés körülményeire, idejére, de nem megy, csupán a fájdalom emléke maradt, és néhány mozdulatban a pótolhatatlannak hitt hiány. Kiszedegetem a csontokat a kövek közül, míg a szekér jön, egy kupacba rakom őket a nyakékkal együtt, amelyen még nagyon halványan kivehető a viselőjének a neve. Jobb híján egy használt pólómba csomagolom a csontokat, és beteszem a fásszínbe, míg eldöntöm, mit kezdek majd velük.

Még órákig dolgozunk, de végül sikerül mindent úgy eltakartani, mintha azon a helyen sosem állt volna semmiféle épület. Anyám igen elégedett az eredménnyel. Lassan szürkülődik, anyám kifizeti a fogatost, aki már ugyancsak kaptos állapotban van, és míg nem figyelünk oda, még tölt magának egy jó vizespohárral a felkínált üveg borból.

Anyámat is látványosan megérinti a hír, hogy megtaláltam Golyót. A csontokat és a nyakéket úgy pólóstól eltemetjük a kerítés mellett illatozó orgonabokrok alá. Másnap fából kis keresztet barkácsolok, és beleszúrom a földkupacba a csontok fölé. A vízszintes fába belevésem, hogy Golyó. Arra gondolok, hogy szép lassan kibogzódna a rejtélyek, amelyeknek ki kell bogzódni, a többit meg zárt, átláthatatlan falú dobozokban messze sodorja a felejtés

ellenállhatatlanul hömpölygő áradata. Arra gondolok, hogy elég groteszk dolog keresztet tenni egy macska sírhantjára. Aztán meg arra is gondolok még, hogy néhány nap múlva elhagyom ismét ezt a falut, és azon töpregek, ezt miképpen tudassam anyámmal.

A tengerre akar lemenni, ezt mondta a romeltakarítást követő napon. Még elég sok van hátra a nyári szünetéből, ezért remélem, hazajön töltekezni, még látom néhány napig, mielőtt visszamenne hosszú hetekre, esetleg hónapokra K.-ba. Megnyugtat, hogy igen, nincs miért aggódnom, egy bő hét múlva újra láthatom majd. Meg sem kérdezem, kikkel megy, esetleg barátnő van-e a dologban; ilyen szempontból nagyon zárkózott, sosem hoz ide senkit, meg nem is szívesen beszél a barátairól. Elveszni egyedül egy idegen városban, vagy egy idegen parton – ennek is valószínűleg megvan a maga varázsa. Én merem remélni, hogy nem ezt teszi, mert ez érdekes és vicces tud lenni egy rövid ideig, viszont hamar rászakad az emberre az egyedüllét, hogy hiába keres ismerősöket a tömegben, nincs senki. Egyedül maradsz a gondolataiddal, míg magányosan bolyongsz éjszakánként az ürülő utcákon, és reméled, hogy a következő szórakozóhelyen csak belebotlasz végre valakibe, akivel néhány emberi szót lehet váltani. Aztán persze nem. Túl távol vagy mindentől és mindenkitől. Valahogyan oda csapódsz egy idegen asztaltársasághoz, vagy valakivel ismerkedni próbálsz a pultnál egy ital kikérése közben, de mindenki gyanakodva méreget. A legelső adandó alkalommal otthagynak, néhány felszínes beszélgetés után lézenghetsz italoddal az ismeretlen tömegben. Aztán nappal meg kimész a partra, a sok majdnem meztelen ember közé, úgy törsz át a tömegben, mint egy hajó, nem nézel se jobbra, se balra, nem érdekel a sok barnára sült hús karnyújtásnyi közelsége. Te szép vagy és elérhetetlen, hozzád nem férközhet senki, ha kérsz valamit a beach barban, határozottan nézel a kiszolgáló szemébe, isteni gyönyörűséged és felsőbbrendűséged teljes tudatában; majd néhány tequila után mindez összeomlik, már csak pihenni

akarsz, ne is láss senkit és semmit, ami ennek az elviselhetetlen külvilágnak a része. Nem vagy kíváncsi a parton heverő torz testekre, az anyajegyves, foltos bőrre, pocakokra, körmökre és ritkuló hajakra, amelyek egész világookról tudnának mesélni. De a tökéletes testekre sem vagy kíváncsi. Mindez teljesen érdektelenül hever a lábaid előtt. Arra gondolsz, miért is nem jöttél társakkal, barátokkal. De hát nincsenek barátaid. Elutazásod előtti éjszakán azt álmodod, hogy egy tengerbe messze benyúló betonmólón vagy, ahol épp egy kompszerű hajó van kikötve. A felerősödő szélben emberek másznak át szinte pánikszerűen az egyre erősebben ringatózó hajóra, és te nem tudod eldönteni, hogy felf szállj, vagy maradj a sokkal biztonságosabbnak tűnő mólón. Vihar közeledik. A hajóra lassan már nem lehet átszállni, annyira dobálja a tenger, nagy amplitúdóval föl-le mozog a móló stabilnak tűnő karfája mögött. Aztán egyszer csak elválnak a betontól, és a hatalmassá növv hullámok közé siklik. Te próbálsz egy minél keményebben álló pontot találni a mólón, amiben megkapaszkodhatsz, hiszen a hullámok lassan átcsapnak mindenre, és a szél is olyan erővel mozgatja az egész szerkezetet, hogy féltő, össze fog omolni, bele fog veszni az őrzöngő tengerbe. Az eddig rigidnek, keménynek hitt beton alattad furcsa mozgásba kezd, hajlik és tekeredik, mintha gumiból volna, és te, míg valami korlátot szorítasz, várod a pillanatot, amikor darabjaira hull minden, és rémült vagy, de reméled, nem fogsz elsodródni. Körülötted senki. Az emberek mind eltűntek, és nem tudod, elsodorták-e őket a több méter magas hullámok, vagy időben sikerült biztonságos helyre menekülniük. Most már mindegy. Mintha örökké tartana a tenger háborgása. De aztán mintha csendesedni kezdene minden, és néhány perc múlva simulni kezd, majd egy idő után teljesen barátságossá szelídiül a víz. Aztán az emberek is előbújnak valahonnan. Egyszer csak ott vannak ismét, és ez megnyugtat kissé, érzed, ahogy elmúlik halálfélelmed. Torkodban dobogó szívvel ébredsz, hálófelsőd átázott az izzadtságtól. Egy pohár vízért botorkálsz a sötétben.

Persze, mindez csupán képzelgés, egy anya rémképei a kétségek vásznán. A fiam nem ilyen, valószínűleg teljesen az ellentéte ennek, más emberré vedlik, amikor nem látom, amikor nincs a közelemben. Sportol, tanul, rendes lányokkal jár szórakozni, éltanuló fiúk a barátai. Habár tudom nagyon jól, mindegy, mit tesz, vagy mit gondol – ha ölne is, ugyanúgy szeretném.

A vonatom visszafelé zakatol K. irányába. Elmúlt ez a nyár is, ez a kör is bezárult. Golyóra gondolok, meg anyámra, aki az utolsó napokban egyre elviselhetlenebbé vált, mivel semmi hírt nem kapott a nővéremről. Csak akkor beszélhet vele, ha Jázmin hívja. Titkokkal övezett ügyben van távol évekre. Még az sem tudható pontosan, melyik földrészen tartózkodik, és ez anyámat megőrjíti. Mindig rosszra gondol, mindig a legnegatívabbat sejtí. Sokszor az a meglátásom, hogy retteg az élettől. Retteg mindentől, ami fizikai – persze a virágain és a kertjén kívül. Ezért is épít magának egy jól belakható, relatíve átlátható világot a zárt kapuin belül. Csak sajnos egyedül kell maradnia a maga alkotta, zárt, kicsi világában, mert ott szükségszerű ez az egyedüllét. Még nekem sincs helyem benne. Ahogy mind elhagytuk, és a közeliak kihaltak mellőle, egyre közelebb kerül ehhez az ideális, tökéletes állapothoz. Belülről csillog ez a csendbe süppedt kis parasztház, mint egy gyöngykapuló, és annak a közepében anyám. A kamera a belső gyerekszobákból visszafele indul, át a konyhán, végig a szűkre szabott folyosókon, kiér az udvarra, és ahogy átsiklik visszafele a kerítés felett, a ház hirtelen színesből monokrómmá válik, szürkék megannyi árnyalattából áll egyszer csak össze, szinte látni azt a nagyon finom hártát, amely körülveszi, és amely visszavonhatatlanul elnyeli, visszatartja a színeket. A kamera még mindig visszafele mozog, egyre gyorsul, elsuhan a fehérre meszelt templomtorony mellett (ahonnan éppen galambok rebbennek fel), egyre távolodik, a képernyő közepén egyre zsugorodik a templom, és a mellette meghúzódó szürke ház, mígnem belevész a mindent körülölelő, pixeles semmibe. Egy idő után csupán az olcsó kamera jellegzetes alapzaját hallani.

Varga Melinda

A tizenkét kagyló

kos

*hegyről lezúduló hólé a kedve,
hurrikán a haragja,
nem kíméli a partot,
porig rombolja a házakat,
gyökerestől tépi ki a fákat,
makacsnak mondják
a lágyphalloszú, gyáva férfiak,
kik háborúba fegyver nélkül jönnek,
s csodálkoznak, ha fúria lesz belőle,
kik még a csókig sem jutottak el,
és máris elsül a szerszám.
ki akarna így házasodni velük?
Zeusz és Héra bosszúból nemzette világra,
tűzvirág nyílik bőrén,
öle a Vezúv,
Héphaisztosz műhelyében készült,
nem alkalmi szerszámoknak való,
ha nem teszel kedvére
napi legkevesebb ötször,
Enüöt hívja segítségül.*

Abafáy-Deák Csillag

Halandóság

Eltűntek a szerelmespárok Budapestről. Hiába áll a Szerelmesek Fája az Erzsébet téren, az már nem a fiatalok zarándokhelye. A fa körül felállított kerítésre a párok rákattinthaták monogramjukkal ellátott lakatjukat. Egy városi legenda szerint csak akkor marad szerelmük örök, ha a rácsra felerősített lakatok kulcsát a Dunába dobják. A lakatok óriási ütemben szaporodtak a kerítésen, és újabb lakatolási helyszín is kialakult a Lánchídon. Egészen a közelmúltig.

Hova tűntek a szerelmespárok? Nincs már hely a Dunában a kulcsoknak? A hatóságok sokáig titokban tartották az igazi okot. A viza-ügyet. Több millió éves halfajt telepítettek a Dunába a fővárosi Vízafogónál, remélve, hogy ezek a halak újra elszaporodnak a folyóban. A viza valaha őshonos volt Magyarországon, de a XX. század elejére a túlhalászás és a vízszennyezés miatt teljesen eltűnt. A többmázsás példányokat külföldön is értékesítették, Bécsben vizamészárszékek működtek, onnan szállították tovább a vizát a francia és a lengyel királyi udvarba. Az ivarérett nőstény viza testsúlyának tíz százalékát is kiteszi az ikra, ára az aranyéval vetekszik. Az illegális kaviárkereskedelem miatt is pusztult ez a nemes állat.

A budapesti Vízafogónál betelepített halakat számozott jellel látták el. Kérték a horgászokat, ha jelölt halat fognak, a jel számának felírása után engedjék ezeket vissza a Dunába. A telepítést követő esztendőben tragikus fordulat következett be a vizák életében. Naponta felbukkant egy-egy halott példány a Duna budapesti szakaszán, majd egyre több döglött hal lebegett a víz felszínén. A Tisztiorvosi Szolgálat elrendelte az elpusztult halak boncolását. A vizák gyomrából különböző méretű lakatkulcsok kerültek elő. Az állatorvosi vizsgálat megállapította, hogy a vizák, egy mutáció következtében, krónikus vashiányban szen-

vedtek, ezt próbálták a lakatkulcsok lenyelésével enyhíteni, ami gyors halálukhoz vezetett. Az illetékes minisztérium bizottságot állított fel az ügy kivizsgálására, hogyan került ilyen óriási mennyiségű kulcs a Duna vizébe. Minisztériumi biztos kinevezésére is sor került, jól végezte munkáját, viszonylag rövid idő alatt kiderült, miért és hogyan kerültek a lakatkulcsok a folyóba.

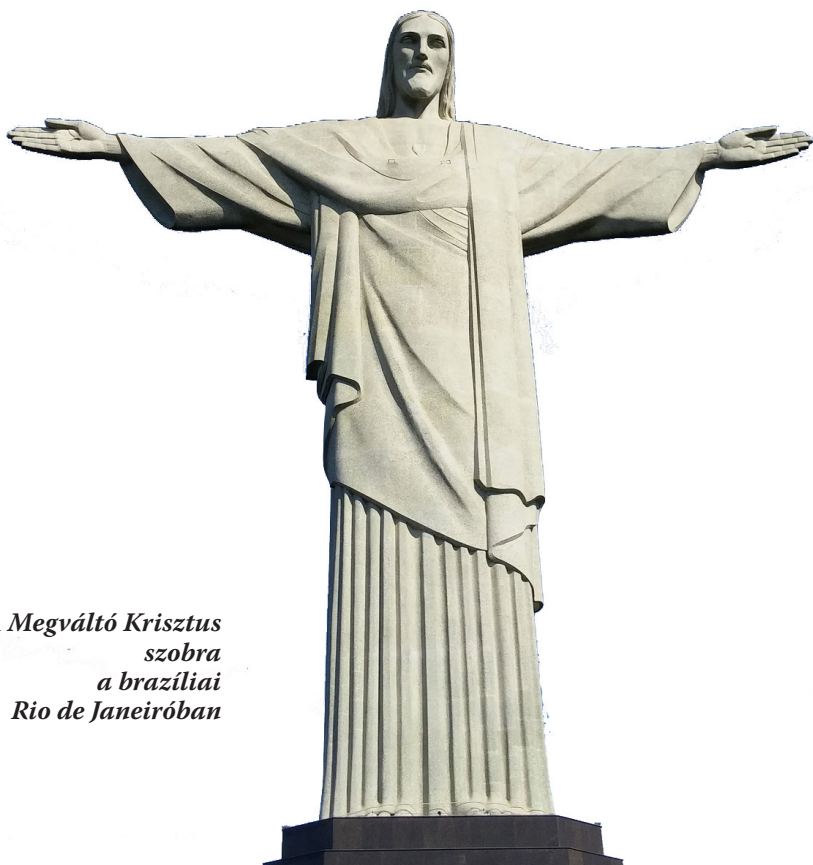
A Fővárosi Közgyűlés a belvárosi köztereken és valamennyi hídon lakatolási tilalmat rendelt el. A szerelmesek ezzel nem törődtek. Szaporodtak a lakatok a Szerelem Fáján és a Lánchídon, a vizák meg vészesen pusztultak. A főváros kommandósokat állított fel a parton, hogy figyeljék a rendbontókat. A szerelmesek, a legtalálékonyabb embercsoport, mégis bejuttatták kulcsaikat a Dunába. A főváros teljes körű lakattilalmat rendelt el, a lakatgyártás és -behozatal is leállt, a lakosságot felszólították meglévő lakatjaik beszolgáltatására.

A szankciók hatására a kulcslavina megállt, kevesebb viza pusztult, de ezzel egy időben a városban a szerelmespárok száma folyamatosan csökkent, már kézen fogva sétáló párokat sem lehetett látni a köztereken. A lakathiány miatt a betörések és lopások száma az égbe szökött, sokan áldozatul estek értékeik védelme közben. Így telt el egy esztendő, és a Statisztikai Hivatal közlése szerint a terhességek és születések száma is végzetesen visszaesett Budapesten. A főváros krízisstábot hívott össze, szükségállapot bevezetését tervezték, szélsőséges csoportok azt is felvetették, szülessen döntés: viza vagy gyerek.

Közben a vizáknál az állatorvosok újabb mutációt diagnosztizáltak. A Dunába bevitt nagy mennyiségű vas miatt a halak döntő többségénél fémallergia alakult ki, minek következtében, ha lenyeltek egy bármilyen kicsike vasdarabot, az azonnali pusztulásukhoz vezetett. Sajnos csak az egyedek egy kis része nem nyelte le a lakatkulcsokat. A vastól elpusztult halakat egy élelmes gyógyszergyártó cég begyűjtötte, feldolgozta, és új, bio vaskapszula árusításába kezdett, és jókora profitra tett szert.

A katasztrófális biztonsági helyzet miatt a vizák sorsáról dönteni kellett. Kormányelőterjesztés született a vizák Tiszába tör-

ténő azonnali áttelepítéséről. A Kormányrendelet végrehajtása után az aluljárókban ingyenesen osztottak lakatokat, amelyeket azonban csak személyi igazolvány bemutatásával lehetett átvenni, mivel egyelőre csak korlátozott darabszám állt rendelkezésre, ezért az idősebb személyek továbbra sem juthattak hozzá. Az öregek halálozási aránya folyamatosan növekedett, de ennek okát már nem vizsgálták. Budapest utcáin azonban újra egyre több szerelmespárt lehetett látni.

*A Megváltó Krisztus
szobra
a braziliai
Rio de Janeiróban*

Ilyés Krisztinka

Kék és sárga

*A kár akaratlan létezését tükröz,
a hazugság kében úszó.
Sárga fénylő pontok gyűrűje az éjjeli város.
A kék és sárga találkozása
elrontja az összképet, robban.
Halott testrészeket hagy maga után.
A szavak téglavárák, összedőlnek a tűzben.
A rímek elválnak egymástól,
a betűket betemetik az összetört maradványok.
Ott fekszel valahol a romok alatt.
Hiányzik a karod,
már odafent elvált a testedtől.
A nyakad hiányolja a fejed,
a végtagok az ujjakat.
Szeretem a különvált részeid,
így gyenge vagy.
Nem is vagy.
A kék megmaradt.*

Napra ébrednénk

*Utánam szaladtál, lassan
meglendítetted a kezem.
Forgolódtunk a szélben,
lepedőnk volt a fű.
Szemed fekete íriszén árnyékom tükre.*

*Egymásnak háttal ültünk,
verseket énekeltél, így vártad a hajnalt,
azt mondtad, szerelmes vagy a Napba,
és rám hasonlít.*

*Reggel lepedőnket
valaki kiteregette.*

Borcsa Imola

Miss Jupiter

Válnak Tuliték?, támadt Julika a kipirult arcú Elvira nénire, amint az, egyébként bő tíz perc késéssel, belépett a patikába. Álljon meg, jussak levegőhöz, hát lássa, hogy cipekedek, lihegett Elvira néni, aztán egy teli zacskót dobott a sarokba, és kacsázva vonult a fogashoz, arcán átsuhanó félmosollyal nyugtázva Julika türelmetlen kíváncsiságát.

Kimért mozdulatokkal aggatta ruháit a fogasra, majd bejött a konyhába, ahol kávéfőzéshez készülödtünk, és leült egy székre. El sem fogja hinni, nézett megrendülve Julikára, de arcán ott motoszkált a pillanatnyi fölény öröme. Emlékezik még Lepáccsagnére?, fordult aztán felém. Válik Zituka, a leányuk. Bólogattam, emlékeztem a vén szatyorra, aki az első napomon kiverte a díszhisztit, amiért elfelejtettem beolvasni a hűségkártyáját, aztán megráztam a fejem, nem tudtam, hogy válik a lánya, igazából azt sem, hogy van neki.

Megcsalta Tulit, fordult ismét Julikához, aki értőbb hallgatóságnak tűnt. Tudja, kivel? Maga még emlékezhetik rea, Egyed Karolacskával. Az meg ki?, nézett csodálkozva a kollégánóm. Akivel összeszűrte volt a levét Tulit a szépségversenykor, emlékezik? Szépségverseny? A kilencvenes években?, kérdezte Julika bizonytalanul. Az az, bólogatott Elvira néni, csak éppen kétezer után volt. Tudja, honnét tudom? Emlékezik maga izécskére, ne, nem jut eszembe a neve, Csiszárnak a leánya, a káposztás Csiszárnak, nem az autósnek. Zsuzsa? Igen. Na, akkoriban a szomszédasszonyomnak, Etának a fia, még középiskolás volt, s avval variált valamit. S a leányka is jelentkezett a szépségversenybe, s tudja, volt az előválogató, interneten kellett reájuk szavazni. S akkoriban még a vonalas telefonról ment az internet, s Szilamér addig küldte a leánykára a szavazatokat, hogy az anyjáék, mikor meglátták a telefonszámlát, a guta majd' megütte őket. S bünte-

tésből Szilamér nem kapott zsebpénzt három hónapig. A döntőre viszont jó nagy belépőt kellett fizetni. S ő gyűjtötte azokat a bugyikék kétezerlejeseket, tudja, amiket a napfogyatkozás után nyomtak. S a gyűjteményéből fizette ki a belépőt. A napfogyatkozás meg kilencvenkilencben volt, szóval a versenynek utána kellett lennie.

Hol a neccem?, nézett aztán körül Elvira néni. Arra a kauflandosra gondol?, mutatott Julika a sarokba dobott nejlonzacskóra. Arra há', kászálódott fel Elvira néni. Tudja, mi van benne? Virágföld, meg egy cserép. Átal akarom ültetni azt a virágot, nézze meg, hogy sínylődik, milyen csóré szegény, nézett sajnálkozva a göcsörtös ágú, csupasz hibiszkuszra a sarokban. Gyorsan megáztatom a földjít, s mire lefő a kávé, ejsze az ültetéssel is megleszek. Meglássák, két hónap múlva csupa virág lesz!, húzta a konyha közepébe a növényt.

Azt a zöld csuprot adja csak ide, Julika, mondta, s a felé nyújtott öblös csészét háromszor töltötte teli vízzel, mind a kínai rózsára öntötte. Ez a Karola akkora egy debella lett, megvan kilencven kilós is, mesélte közben. A napokban láttam, éppen kiszaladék az üzletbe, s jó velem szembe egy hatalmas fehérnép, majd' kitörte a bokáját egy gödörben, mert ugye az utcánk még mostan is fel van túrva. Meg sem ismerem, ha nem látom mögötte Tulitot, akkor esett le, hogy ki lehet ez. Később Burján Sári is mondotta, hogy tényleg ő lehetett, mert a leánya addigra már hallott róluk ezt-azt. Magdi a Bella szalonban dolgozott már kétezer elején is, ők csinálták volt a leánykáknak a sminkjét s a haját a versenyre, meg a pedikűrt is ugye a reklámfilm miatt.

Úgy volt, fordult ismét felém Elvira néni, miközben egy virágcserépet húzott elő a zacskójából, s az alját feltöltötte virágfölddel, hogy egész Erdélyből lehetett jelentkezni, bár a verseny neve Székelyek Szépe vagy valami ilyesmi volt. S akkor megvolt az interneten az előválogató meg a szavazás, s aki azon túljutott, tizenvalahányan, azok jöttek ide egy hétig edzőtáborozni, úgy mond. Volt fotózás meg forgatás, tanították őket kifutón járni, sminkelni, meg ilyenek, s akkor volt egy elődöntő, rá két nap-

ra meg a nagydöntő. Lehetett nyerni kétszemélyes görögországi buszos kirándulást, meg reklámszerződést, meg arról volt szó, hogy Tulit alapít egy modellügynökséget, s a legjobb lányokat béveszi abba. A Jupiterben szálltak volt meg, mert Tulit, ugye, akkoriban Kuplerájos Józsinak volt a jobbkeze. Csúfolódott is az uram, Isten nyugtassa, hogy megválasztják ezek itten a Miss Jupitert, aztán mehet majd a nyertes oda felszolgálni. Igaz, ami igaz, szerintem egyik sem kapta meg a számítását.

Szóval, az egyik főtámogató a gumipapucsgyár volt, az volt az egyezés, hogy a támogatásért cserébe forgatnak a gyárnak egy reklámfilmét. Ezt meg is csinálták, de végül még a helyi adón sem ment bé, mert Gerédnek nem tetszett, akkor már ő volt az igazgató, nem Tubák. Fel volt háborodva, hogy fölösleges neki főtámogatni egy szépségversenyt, ha a reklámfilmben a lányokból nem látszik egyéb, csak a lábuk. Tulit s Nedelcu meg azon volt felveszve, hogy mégis mit képzelt Geréd, csak nem húzhaták a papucsot a fejikre.

A kicsi Nedelcu volt a fotós. A vén Nedelcunak, a villany-szerelőnek a felesége, Jenica, itten szokott vásárolni. Van az a vöröshajú vénasszony, aki mindig úgy ki van pingálva, mint egy kakadu. Mondjuk, annyira nem vén, vagy két esztendővel fiatalabb tőlem. Brassóból kerültek volt ide, oda meg Moldvából. Szóval a kicsi Nedelcu volt a verseny fotósa meg operatőrje, s ő akkoriban már dolgozott a helyi tévénél, szóval tudta, hogyan kell kezelni egy kamerát. Gerédnek mégsem tetszett az eredmény. A lányoknak viszont az nem tetszett, hogy az ajándékcsomagba, amit kaptak, mindenkinek tettek egy pár neonrózsaszín lepcsit. Csak épp harmincnolcas volt az összes. Meg az sem tetszett nekik, hogy nagy volt a nevezési díj, az étel mégis gyenge. Mondta Tulit, hogy ne mind elégedetlenkedjenek, kell egy kicsit alakuljanak a fürdőruhás fotózásra, meg különben is, mit gondolnak, miből lesz fizetve a görögországi buszos kirándulás. Úgyhogy aztán több kommentár nem volt.

Mondjuk, Tulittal nem is volt jó sosem vitába szállni, cseppet nyers a fajtája, meg hirtelen haragú. Egyszer például a Jupiterben

úgy megmérgeződött, hogy a takarítót felakasztotta a fogasra. Mert megvádolta az egyik vendég, hogy ellopta az ezüstrókaprémet, amit az ura hozatott neki Csehszlovákiából. Aztán megkevert a prém, ottan volt a csomagtartó alján.

Szóval a verseny első napjaiban melegegett össze Tulit Egyed Karolacskaival. Nem tudom már pontosan, hova valósi volt, csak annyira emlékszem, hogy városi, mert Burján Magdi mesélte, hogy igen félvállról beszélgetett a falusiakkal. Mert ő már tudta, hogyan kell csücsöríteni, hogy sminkelés közben jó helyre kerüljön a pirosító, meg tudott túsarkúban tipegni. Csak aztán pont akkor nem sikerült neki, mikor kellett volna, éppen az elődöntőben bicsaklott ki a bokája, azt mondták, azért nem jutott tovább. Mondjuk, nem is csodálom, akkora volt azoknak a cipőknek a sarka, mint egy tévétorony. Szóval ekkor derült ki, hogy Tulittal összevariáltak, mert aki kiesett, mind hazament, kivéve őt. Igaz, sokat nem látták utána, s Tulit is főszervező létere cseppet el volt tűnve. Nem is tudom, Karolacska megvolt-e tizennyolc egyáltalán.

Megmondom magának egyébként, emelte ki Elvira néni a régi cserépből a hibiszkuszt, ez az internetes szavazás nem volt éppen jó ötlet, mert akinek volt számítógéphez jól értő ismerőse, el tudta intézni, hogy békerüljön az elődöntőbe, az se számított, ha bűnronda. Aztán a döntőre már megszelektálták a népet. Bár, ha mostan végignézne rajtuk, lehet, elcsodálkozna. Volt például Dancsuj Magda, az erősen szép leányka volt, de most ejsze kétszer annyit mutat, mint amennyi. Korán férjhez ment, szült vagy négy gyermeket, az ura meg a tetőt is elitta a fejk felül, mire észbe kapott, s elvált. Most Németbe jár spárgát szedni, hogy eltartsa a családot. Bár nem is tudom, ez rosszabb-e, vagy a tetűszámlálás.

Van a volt kolléganőm, Siklódi Manyika, a leánya miatt van elkeseredve. Elvégezte itthon az egyetemet, aztán a mesterit, aztán a doktorit, aztán semmi munkát nem kapott, úgyhogy kiment ő is Németbe. Biológus. S mindenképp szakmában akart elhelyezkedni, s meg is örvendett, mert igen hamar kapott magának ál-

lást, bevették valami kutatócsoportba. Hogy számlálja a tetveket. Hónapok óta egyebet nem csinál, mint számolja, hogy ezen meg azon a növényen, ilyen meg olyan körülmények között ennyi meg annyi tetű lesz. Egy feszt sír a telefonba, hogy ő ezt már nem bírja. Múltkor éppen Manyikánál kávéztam, mikor skypeoltak, mondtam neki, hagyd el, ha ilyen hamupipókemunkád van, kell érkezzen a herceg is. Volt ott akkora kacagás, azt mondotta, ilyen jót ő hónapok óta nem nevetett.

Szóval, nehéz, ha tanulsz, s úgyis, ha nem, döngölte a földet Elvira néni a növény tövénél, aztán töltött még rá egy keveset. Csak ingyen élni könnyű, ahhoz viszont tehetség kell. Tulitnak ez megvolt. Képzeld el, Kicsid Hajnika nyerte meg a versenyt, kirándulással, szerződéssel, minden. Ő idevalósi, óvónő. Van ez a cseles nevű óvoda, nem olyan régen nyílt, ahol a gyerekek játszva tanulnak meg cipőfűzöt kötni, meg elpakolni maguk után az asztalt. Vígán lesznek robotok. Na, ő ottan dolgozik, óvja a gyerekeket a haszontalanságtól.

Szóval ő nyerte volt meg a versenyt, de két hónap múlva hallottuk, hogy Tulit addig mind forgolódott, hogy ő ment el helyette a görögországi buszos kirándulásra ezzel a Karolacskával. Hazafelé meg elromlott a buszban a légkondicionáló, ötven fokban utaztak két napot. Tulit ezért bé akarta perelni az utazási irodát. Hajnika meg Tulitot akarta törvénybe adni, hogy átalverte őt meg mást is az egész szépségversennyel, de végül peren kívül megegyeztek, kártérítést fizetett neki Tulit, abból a pénzből műtötték meg Hajnika nagyapjának a szürkehályogját.

Az ötven fok viszont nem hevítette fel a Tuliték szerelmét, széjjelmentek már akkor, többet nem is hallottunk a leánykáról. Nem is tudom, hogy kerültek mostan ismét össze. Ki kell kérdezzem Magdikát, lehet, ő többet tud, egyenesedett fel Elvira néni, és sáros kezét csípőre téve szemlélte az átültetett hibiszkuszt.

Modern ausztrál költészet, 2.

Thomas Shapcott verse
Turczi István fordításában

Logan kapitány portréja

(a Moreton Bay büntetőtelep parancsnoka, 1826–1830)

Chris Wallace Crabbe-nek

„Push, flye not to your birth, but settle you
In what the act has made you; y're no more now.”
Middleton & Rowley: The Changeling

1.

*„Bishop kapitány, kedvesem, egy tiszteletre méltó bolond.
Nézze meg ezt a telepet – minden félbehagyva,
szétdobálva. Már látom is,
hol kell szorítani a gyeplőn, és hol lehet lazítani:
én rendet teremtek itt, most, hogy Moreton Bay
már az enyém.” A szobában égő egyetlen gyertya, akár
egy deres; s kívül a fülledt éjszakában
megállás nélkül nyüzsgő bogarak áldozati hada.*

*Loganné asszony feldagadt bokáját dörzsöli az
alsószoknya beszédes vászna alatt,
és bólogat egyre. „Kedvesem, sápadtnak látszik megint –
remélem, nem fog gyötörni minket melléfogásokkal, akár egy
gyerek. Vigyáznia kell az egészségére most,
hogy magára van utalva. „A férfi megcsókolja az arcát,
a kérdés ezzel lezárva. „Bár abból, amennyit kinézek
Bishopból, még örülhetünk, hogy tető van a fejünk fölött.*

Sajnálatos, hogy most fogsz ülni, éppen most. Kitartás, kedvesem. A doktor errefelé eltompult, durva fickó, csak rum-kirurgus, nem egy gyermek világra segítője; de jobb, mint a semmi, keljen fel, kedvesem.” Az egyenes szék kényelmetlen, és férje hirtelen lecsap egy szúnyogot, majd lenyalja a vért csuklójáról. „Ezek a dögök felfalnak minket.” Az asszony keresi a megfelelő szavakat, de nyelve megbotlik. Erős akaratának feltörő képzelet kísértik mindenütt.

2.

Jelentések gyötrik a kapitányt. Űrlapok, listák és táblázatok a gyarmati titkár irathegyeire. Logan a toll szárát harapdálja, és kifelé mered, hol sürgős munka várná – egy új kórházépület és a kőbörtön, amit el kell kezdeni, akár jön jóváhagyás Darling vagy Macleay uraktól, akár nem. A föld jó, lesz elég nyerscukor és dohány a fegyenc-parcellákon – mit szól majd Őexcellenciája?

Na igen! de ez egy világtól elzárt település – azért van itt, hogy elzárt legyen a világtól. Írják csak a leveleket és kérvényeket Sydney-ben. Errefelé ő az Isten, törődik is az ostoba szabályzataikkal, „...egy fegyenc nem kaphat több mint ötven ütést...” nofene, ennyi járna az ő ezredében a zöldfülű regrutának, ha ügyetlenül bánik a muskétájával. Csak egyetlen biztos módja lehet megtanítani

az efféle rabszolgákat. Közben csak irkálják tovább az elkerülhetetlen leveleiket a feljebbvalókhöz: „A települést alapító önkénteseknek gyors felmentést és elismerést kériünk büntetésük elengedése reményében.

*Úgy látszik, elfelejtkeztek róluk.”
Ez számára az egyetlen szabály, az egyetlen tanulság:
a pártatlanság önmagában is büntetés.*

3.

*Thomas Prendergast földre zuhan a novemberi napon, válláról,
hátáról, faráról vér, és a felszaggatott
hús büze, hozzá a be sem gyógyult sebekből feltörő genny,
mely júniust idézi, mikor háromlábú állványhoz kötötték.
A kapitány káromkodik.
Ne tovább; nem pazarolhatjuk
az ütésekét ájult testre – úgy kell csinálni,
hogy minden ütésnek más hatása legyen.*

*Száz ütés. Rámegy a délután, amíg
mind megkapja. A segédlelkész nyafogva közeleg.
„Ez egy régi ügy; de túl fogja élni – májusban
is százat kapott, mégis vigyorogva lépdelt tovább.
Júniusban már nem élvezte annyira a dolgot.
Ez a mostani lehet, hogy megviseli.” „De uram, még most is gyenge
a vérhastól.” „El a lábam alól, tiszteletes –
ha sokallja a büntetést, menjen vissza az asszonyok közé.”*

*Az izzasztó délutánban felerősödő szelet
beszenyezi a bűz a rabok szállása felől,
ahol a nyílt verandán lóg a hús,
fáradhatatlan legyek lárváival teli.
Logan lecsap egyre – az újra meg újra vissza
a rab állára folyt romlott vér csalétkéhez.
„Ez már sohasem áll fel? csak csínján vele,
felügyelő, egy vödör víz: azt hiszem, éled újra.”*

4.

*Logan kapitánynak, a fegyencek
parancsnokának, Moreton Bay –*

elismervény készült arról,
 hogy ezen a napon rendben átvette
 az állományt, az ellátmányt és a mennyiséget az
 „A” jelű Szabványjegyzék szerint.

Megjegyzendő, uram, hogy túl sok
 a helytelenül kitöltött táblázat –
 például: a „Lőszer,
 sorozat, mennyiség” címszó alatt
 CSAK a számot kell beírni;
 ez esetben 243.

NEM SZABAD a „sorozat” rovatba írni;
 ilyen típusú hibák kijavítása
 pluszmunkát jelent nekem.
 Kiváló tisztelettel, uram,
 az Ön odaadó szolgálója, A. Macleay,
 Gyarmatügyi Titkár.

P. S. Kézhez kaptam a büntetésekről
 szóló feljegyzését is.
 Tizenháromezer ostor egy évben
 magas szám: de nincs kétségem afelől,
 hogy tudja, mit csinál – legalábbis,
 ami a fegyenceket illeti.

5.

*„Hidegben gyorsabban összehúzódik a seb;
 ha jó mély levegőket vesznek, kitisztul a tüdő.”
 Logan felemeli a sátor hajtókáját, és nevet, ahogy
 a jeges szél arcul csapja őket. Kint a hegy árnyékában
 rekedt hajnal sajog. A hegycsúcs utat tör a válla fölött:
 négy nap út – nos, ez vár rájuk ma.
 Az egyik fegyenc levessel teszi meg, és Fraser
 érdeklődéssel figyeli bokáján a sebhelyeket,*

*mialatt Cunningham kiabál, „Istenem! éhen halok.”
A tejfehér levegőben összekeveredik lélegzetük.
„Nézzék ezt a sziklacsúcsot! Egy kancsó rum jár annak,
aki ma felmászik ide – legyen az a kapitány,
fegyenc vagy felügyelő.” Logan, ki szinte
fiatal ember még, csontos lábait elszántan csapja össze:
„Milyen zuzmót hozzak neked, Fraser, a csúcsról?”
A fiatal botanikus meleg szavakkal*

*válaszol: „Talán magamnak kellene kiválasztani;
felmászni a csúcsra, nem újdonság nekem.”
Háromszáz láb magasan lépdelnek a nap felé,
és visszahökölnek, hogy a fény ilyen vadul ostorozza őket.
A három fegyenc arca már fénylik az izzadtságtól
és az ígéretektől, de nem merik megelőzni
Logant, Frasert, Cunninghamet. Onnan
nem látják a csúcsot teljes szépségében.*

*Ezer, majd ezerötyszáz láb. Nem másznak már, csak
araszolnak. Logan nyomul előre,
de nem mer oldalra tekinteni, vagy lenézni
a hegy lábához és a kietlen síkságon épített
gyakorlótér irányába. „Esküdni mernék, hogy hamarosan
látni fogjuk a telepét”, zihál Cunningham. „Nézzen arra:
akár egy térkép!” A csapat rövid pihenőt tart.
„Mint egy erőd – nézze, ahogy ez a szikla kiemelkedik,
és felfelé tör – lehetetlen megmászni.”
Ledobja a hátizsákját. „Nos, ez a hely nekem éppen
megfelel a megfigyeléseimhez – az ön rumja,
Logan, csak valami szörnyet vagy óriást
tudna meggyőzni.” „Téved, uram, ide fel lehet jutni. Fraser,
egyetért?” „Megdolgoztat, uram,
de igaza van.” „Én megyek előre:
régii kapcsolat fűz a kövekhez.”*

*Délre Cunningham elkészül a jegyzeteivel.
Eltelik egy óra. Majd egy újabb. Valahol fent*

Fraser még a lélegzetével is kapaszkodik a csipkés szélű, hatalmas szikla szédítő ormán, összeszedi maradék erejét a következő fogásra; teste combjától a térdéig egyetlen égő, fekete fájdalom. „Logan! Megakadtam!” hallja a saját hangját visszhangozni a szakadékból. Logan meg sem fordul,

kiáltását felerősítik az érzéketlen kövek: Tovább, ember, tovább! A visszhang ötször hull alá a hegyfalakon, akár egy gúnykacaj. Meddig tart, amíg az utolsó hanghullám elül? Fraser feladja. Megmozgatja merev tagjait, majd szorosán a sziklához simulva lefelé indul, hol Cunningham már meghallhatja őt: „Hozzon segítséget, nem bírom tovább.” Végül, mikor lába szilárd talajra ér,

lassan elernyed. Visszatérnek a táborba. Az áttetsző füst árnyékká mázolja alakjukat. Logan már várja őket. „Csakhogy itt vannak – lusták az urak, hús perce várom, hogy visszatérjenek. A hegymászás a fürgék sportja.” A távolban magasló kőszáj kiszívja a fény utolsó cseppjeit, majd a mélybe hajítja az elhasznált, kiégett napot. Logan kovakő-szeme végigsiklik társain.

6.

O’Beirne kisasszony, kinek keze alatt ég a munka, mosolyog, és elkapja nővére tekintetét: „Murray doktor, csatlakoznia kell a telepen elterjedt általános szenvedélyhez – mi mindnyájan bolondulunk a rovargyűjtésért.” Loganné asszony bólogat, „Húgomnak igaza van. Szavamra, doktor, van itt néhány különleges példány, nincs szín, amely kifejezné ragyogásukat.” A nővérek a faburkolatú lakóépületben berendezik

az elmaradhatatlan Szalont, az úri nevelés mindennapi Főhadiszállását. A fiatal doktor elbűvölten vizsgálgatja a gyűjteményt, arca csupa kellem, és ígéri, csatlakozni fog a hölgyek időtöltéséhez. Tizennyolcszor tizenkét láb elegendő terület, hogy megvédje az asszonyi világot és kultúrájukat a terjeszkedő telep fülsiketítő lármájától.

Egy fegyenc szolgálóleány belép a teakellékekkel. „Kérdezd meg a kapitányt, Susan, óhajt-e hamarosan csatlakozni hozzánk – a dolgozószobájában van, az új jelentésekkel bíbelődik. Annyira elfoglalt, doktor, attól félek, kissé elhanyagolja a jó modort.” „A férjed, drágám”, szól O’Beirne kisasszony, teával a kezében, „egyszerre katona és úriember, és biztos vagyok benne, hogy a doktor (cukrot, uram?) meg fogja érteni.”

Egy bennszülött lándzsa díszíti a falát tettett erőtlenséggel. Logan szivarozik, lábát ráérősen kinyújtja az íróasztalán, mielőtt csatlakozna a hölgyekhez és a látogatóhoz. Ami a telep szökevényeit illeti; megrágja a szavakat; nincs irgalom. Nem kaphatnak sem reményt, sem kegyelmet. Az igazi büntetés az a számukra, hogy visszaküldik őket hozzám.

7.

A ló lovása nélkül tér vissza. Három nap múlva erőszak nyomaira bukkannak a folyóparton – egy lándzsa; egy kőbalta a lábnyomokkal teli homokban; egy eltört kengyel. A bozót alján összekotort levelek, ágak mutatnak egy kupac felé, mit azóta megbolygattak a bennszülött kutyák. Egy láb tűnik elő. Már belepték a húsevő hangyák.

Portrait of Captain Logan

Commandant, Moreton Bay Penal Settlement, 1826–1830

For Chris Wallace-Crabbe

*„Push , flye not to your birth, but settle you
In what the act has made you; y're no more now.“*

Middleton & Rowley, The Changeling

1

*„Captain Bishop, my dear, is an estimable fool.
Look at this settlement – nothing at all done,
nothing attempted. I can see already
where the ropes can be tightened and the slack drawn in:
I'll trim it, now that Moreton Bay
is mine.“ The one candle in the room
is a flaying-post; out of the close night
without relief the victim insects swarm.*

*Mrs. Logan rubs her swollen ankles
under the talkative linen of her petticoats,
nodding her head. „My dear, you look pale again –
I hope that you'll not plague us with false starts
this child. You must oversee your health up here,
being alone.“ He kisses her, sealing the reproof.
„Though from what I gauge of Bishop, we may
account ourselves well placed to have a roof.*

*Regrettable, your lying-in, just at this time.
But be a soldier, woman. The doctor here is
blunt and gruff, a rum chirurgion,
no lady's midwife; yet better than none, my dear
should need arise.“ The upright chair is uncomfortable,
her husband slaps at a mosquito suddenly,
and licks the blood from his wrist. „These midges eat us*

whole." She gropes for the expected words to say; but her language falters. Everywhere she is haunted by contracting images of violent energy.

2

Reports worry the captain. Forms and lists and schedules for files of the Colonial Secretary. Logan bites his quill and stares at the work urgent to do outside – a new Infirmary and the stone gaol that must be started on approval or no from Darling or Macleay. The land is good, raw sugar and tobacco at a convict rate – what does his Excellency say?

Pah! but this is a settlement of isolation – a settlement for isolation. Let them write their missives and requests in Sydney. Up here he is God and damn their ninny regulations „...let no convict receive more than fifty lashes..." why, his Regiment would give that much to a raw recruit for fumbling with his musket. There is only one sure way to teach

the likes of chattel-men. Meanwhile, there must remain the unavoidable letters to superiors: „Request that prompt relief and recognition follow to those convict volunteers who established settlement in hopes of some remission. They appear to have been forgotten." This is his one code, his only lesson: impartiality is its own discipline.

3

Thomas Prendergast slumps in the November sun, there is a stench of blood and open ribbed meat

*from shoulder, back, buttock, strengthened with pus
out of the inflamed scab not healed yet
after his June assignment with the triangle.
The captain swears. No use; you cannot waste
the point upon unconscious backs – each stroke
must be trained to have its special taste.*

*A hundred to go. Full afternoon before
the job is finished. The curate comes snivelling.
„This is an old case; he'll see it out – in May
he took a hundred and then strutted past me grinning.
In June he did not so enjoy his fare.
This time might sober him.” „But sir, he's still weak
from dysentery.” „Out from my feet, reverend –
if punishment offends you, go back to your womenfolk.”*

*The strengthening breeze in the sticky afternoon
is fouled with the stench from the convict stores
where meat hangs out on an open verandah, riddled
with the larvae of indefatigable flies.
Logan slaps at one – it returns and returns
to the lure of stale blood on his chin.
„Will this lag never rouse? look smart, overseer,
a bucket of water: I think he stirs again.”*

4

To Captain Logan, commandant
of convicts, Moreton Bay – acknowledgment is hereby made
for safe receipt this day
of lists of stocks and quantities
on Standard Schedule „A”.

However, sir, too often forms
are filled improperly –

for instance, under: „Ammunition,
rounds of, quantity”;
the number ONLY is required;
in this case, 243.

You must NOT write in „rounds” again;
‘tis extra work for me
correcting errors of this kind.
I am, sir, faith fully,
Your humble servant, A. Macleay,
Colonial Secretary.

P.S. Your lists of punishments
have come to hand also.
Thirteen thousand lashes in one year is high: although
no doubt you know your job – at least,
as far as convicts go.

5

*„There is a good astringency about a frost;
it reaches down and purges out the lungs.”
Logan raises the tent-flap, laughing as the chill
lashes the others. Outside, the morning stings
with mountain-shadow. The peak shoulders above him:
Four days’ journey – well, it is theirs today.
One of the convicts comes with broth, and Fraser
notes his scarred ankles with some curiosity.*

*While Cunningham shouts, „Jove! but I’m ravenous.”
The white air mingles-in their breaths together.
„Look at this tor! There’ll be a flagon of rum
for whoever scales the peak today – whether
he be captain, convict or citizen.” Logan is almost
a young man, slapping his flanks in lean unrest.
„What sort of lichen shall I bring back to you, Fraser,
from the summit?” Warmly, the young botanist*

*replies: „Perhaps I'd better choose, myself;
clambering up rocks is no new sport to me.”
At three hundred feet they move into the sun,
wincing that light should strike so savagely.
The three convicts already glint with sweat
and promises, but dare not overtake
Logan, Fraser, Cunningham. They cannot see
from here the full discovery of the peak.*

*One thousand, Fifteen hundred feet. No climb
now, but scramble. Logan pushes ahead
not even pausing to look down and outwards
at the corporal foothills or parade-ground spread
of nondescript plain. „I'd swear to see your settlement
before too far” grunts Cunningham. „Look at that sight:
it is a map!” Shortly the party halts.
„It's like a fortress – see how this rock sheers out
and then upward – impossible for any man.”
He drops his pack. „Well I have as fine a point
for observations as I need – your rum,
Logan, requires some monster or a giant
to bring it down.” „No sir, this can be scaled.
Fraser, don't you agree?” „You'll have me work,
sir, but you may be right.” „I'll lead the way:
I have an old affinity for rock.”*

*‘By noon Cunningham has made his notes.
One hour. One hour again. Somewhere above
Fraser clutches his breath with the dizzy neck
of the immense cleft rock, trying to nerve
his splayed fingers to a further griphold; his thigh
down to the knee is one black weeping burn
„Logan! I'm stuck!” he hears his voice cry back
from the chasm. Logan does not even tum,*

*but his halloo rings from among impassive rock:
Come on man, come on. Five times the echo slaps*

*back upon itself, a catch of jeers.
How long until the least vibration stops?
Fraser is out of time. Eventually he tries
his stiff muscles, edging tightly down
till Cunningham might hear him: „Fetch some help,
I'm done.” At last, on a place to stand again,*

*he loosens slowly. They return to camp.
White smoke smudges them to shadows. Logan is waiting.
„Ah, here you come – you are sluggish, gentlemen,
this twenty minutes past I've been expecting
your return. Climbing's a brisk discipline.”
The rock face sucks at the last juices of light
and then discards the useless rinded sun.
Logan's flint eyes scale the other men.*

6

*Miss O'Beirne smiles with her busy hands
and catches her sister's eye: „Doctor Murray,
you must join in the prevailing passion
of the settlement – we're all completely
obsessed with pinning insects.” Mrs. Logan nods,
„My sister is right. I assure you, doctor, truly
there are some specimens here so exquisite
colour cannot contain their luminosity.”
The sisters build into their panelled space
a necessary Drawing Room, a Government House
of practised breeding. The young doctor is charmed,
examines their collections with a good grace
and vows he will join the ladies in that pastime.
Eighteen feet by twelve is sufficient measurement
to hold their world and all its culture in
against the clangour of the expanding settlement.*

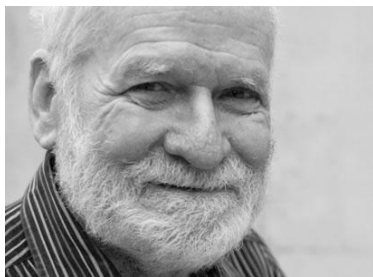
*A convict servant-girl enters with the tea things.
 „You will ask the captain, Susan, will he come
 and join us presently – he’s in his study,
 with the new reports. So much to busy him
 that I fear; doctor, he somewhat neglects the graces.”
 „Your husband, my dear,” says Miss O’Beirne, with tea,
 „is completely a soldier and a gentleman,
 as I’m sure the doctor (sugar, sir?) will agree.”*

*A native spear is decorative on his wall
 with studied impotence. Logan smokes a cigar
 leisurely with his feet stretched up on his desk
 before joining the ladies and his visitor.
 As regards escapees from my settlement;
 he licks over his words; No clemency.
 They must be granted neither hope nor mercy.
 For true punishment, return them all to me.*

7

*His horse comes in riderless. Three days, and they find
 the remains of violence on the riverbank –
 a spear; a stone club deep into the trampled sand;
 one broken stirrup. Under the bottlebrush
 piled-up leaves and branches point to a mound
 disturbed already by the native dogs.
 One leg is exposed. Meat-ants scatter round.*

THOMAS SHAPCOTT (1935. március 21.) a kortárs ausztrál irodalom mindenese, akinek lírájában és prózájában egyaránt karakterisztikus az intellektuson átszűrt közös múlt, a hétköznapok költészetébe beépített kulturális örökség, egyetemességét pedig a zene és a tragikus mítoszok motívumrendszerével ébren tartott általános emberi fele-

lősségvállalás adja. Az 1935-ben a queenslandi Ipswichben született költő 1961 óta publikál verset, gyermekkönyveket, librettókat és értekező prózát. A magyar olvasók előtt sem ismeretlen a neve; két önálló kötete is megjelent a korábbi

években: a *Száműzött fehér szarvas* (*White Stag of Exile*, regény, ford.: Balabán Péter, 1988, Modern Könyvtár) és az *Ausztrál horizont* (válogatott versei magyarul, ford.: Turczi István, 2004.)

Itt közölt verse először jelenik meg folyóiratban magyarul és az eredeti nyelven. A költemény különlegessége, hogy hőse, Logan kapitány valós személy volt. Patrick Logan (1791–1830) skót származású katonatiszt, 1826-tól haláláig a Moreton Bay büntetőtelep parancsnoka. Ez alatt az idő alatt 77 főről ezer főre nőtt a bebörtönzöttek száma. Napkeltétől napnyugtáig dolgoztatta a rabokat; keményen fegyelmezett és büntetett, súlyosabb esetekben százötven botütést méretett az elítéltre. Halála éjszakáján a rabok örömujjongásban törtek ki. A korabeli híradások szerint bennszülött fegyver végzett vele 1830. október 17-én, amelyet orvosszakértő is megerősített. Sydney protestáns temetőjében helyezték örök nyugalomra. Alakja megőrződött az ausztrál történelemkönyvek sötét lapjain. Még ballada is született róla *Moreton Bay* címmel, amely véres tirannusként énekelte őt meg.

Lidia Kosk* kilenc verse
Sohár Pál fordításában

A forrásnál (Spotkanie przy źródle)

*egy kis prüszkölő
forrásnál
találkoztam veled Maria
a vödröm
tele*

*később is
ha vízre szomjaztam
találkoztam veled Maria
a forrásra
ha küszködve
de rátaláltam*

*évek múltán
ha a vizet kívántam
a távolságot áthidaltam
ráleltem a benőtt ösvényre
a rejtett víz
szemére*

*a forrás
nem apadt el
ott találkozom újra veled Maria*

Jazz-zenét hallgatva (Słuchając jazzu)

*a gondolatok asztalánál
a káosz közepette is
megírom
az életet*

*szél fúj
felkapja az időt
felaprítja az eseményeket
hangjegyekre*

engem megőriz a hang

Virág a hajadban (Kwiat we włosach)

*városom –
ma oly szomorú
arcok
követik a torz
szándékok
tükörképeit*

*kislány –
májusi lány
a romantikus tavaszi erdőbe
találkára siettel
májusi szeretőddel
mily szép virágot
tűztél a hajadba*

*ő majd
visszakísér
a városba
nem mint nagyapáink
akiknek rejtőzködniük
kellett az erdőben
kőbe faragott arcukat
torz sors takarta*

*az idő pernyéje
szomorúsággal
árasztja el az utcákat*

*városom utcái –
újuljatok meg*

*kislány – milyen jól
áll a hajadba
tűzött virág*

Kíváncsian a világra (Ciekawa świata)

*ha enyém lesz a kiváltság
e világ csodáját
újra és újra
az almavirág
szírom-szempilláin
átszűrve látom*

*újra és újra
megízlelem*

*a történelemben
felfelé törekvők
zamatával átítatott
gyümölcsöt*

*újra és újra
kíváncsian
felkapaszkodom
a világ bércére
melyről azt hittem
eleget tudok*

Santa Cruz strandja

(Na plaży w Santa Cruz)

*kilép a part felett imbolygó
fa árnyékából
az apállyal együtt
elmerül az óceánban
színes sálja vitorla
kígyózik
hirtelen fellobog a láthatáron
hol a távolság ingatag
s a pillantás hatástalan
morajló habzó víz
a szoknya a testhez ragad
ő most már a hullám taraján nyargal
a partra visszatérve
vizes lába
megnedvesíti a homokot*

*a napsugár felissza
a nedvet a lábnyomokból
egyre több száraz homok
szítal a lábujjak között
s nemcsak nekem
szítal most a homok*

*elhozok belőle egy maréknyit
Santa Cruz távoli strandjáról*

Tudat

(Świadomość)

*a folyó hátán
suhan
ide-oda veti
dobálja az ár
hirtelen támadt
forgószél
lendíti
a parton átcsapó
örjögő vízáradatból
a tengerbe
teste
a só értelme lesz*

Lakásom ablakából (Z okna mojego mieszkania)

*a bérház felett
melynek ablakai
az enyémmel szemeztek
a hold megrekedt
a felhőkövek és -sziklák között
hiába kapaszkodott
konokul az égbe
én már meg is feledkeztem róla
örökre elhagytam
s azt is elfeledtem
lelkem többé nem énekel*

én lettem az ének

Letelepszik a szívben (W sercu zamieszka)

*gurul a kis zöld golyó
egyre tovább s tovább gurul
mint játéknyeremény
a totyogó gyerekekhez gördül
játsszik a zöld a zöldön
ujjbegyeket érint
áhítózó kezeiből
hamar tovafut*

*gurul tovább és tovább
a kacskaringós szalag
sötétbe merül*

*hajnalban életre kel
felszikkázik egy tizenéves
lányka copfján
sírva fut le egy asszony
vereségén*

*majd gurul tovább és tovább
boldogságban fénylik
megszürkül a búban
bölcse visszátér
megpihen
a kétségektől érdes
szívben*

*gurul a kis zöld golyó
tovább és tovább*

Mielőtt ember embert öl (Nim człowiek człowiekiem zamordował)

*vérvörös tócsák
a felhők gézkötéseiben
bontja szőke haját a nap
a fény
hatalmába vette repülőnket*

*majd hirtelen gyengült
elbújt az indigó felhők mögé
s az utolsó sugár
villanása után
a sötét csendes pillanata
a pillanatra hullt*

*átléptük az arannyal itatott
villogó hajnal küszöbét
szikrát vetett a nap
a folyékony fény
beszivárgott a repülő ablakán*

*az alkony és a napkelte
a föld körívén lecsúszott
álmotlan álmom
vörös és arany árnyalata
kezdődik egy újabb nap
mielőtt ember embert öl
emberekkel teli
repülőkkel épületekre
vadász*

* LIDIA KOSK lengyel költő. Tizenkét vers- és prózakötet szerzője. Munkáit több nyelvre lefordították. Az itt megjelent versösszeállítás a költő leánya, Danuta E. Kosk-Kosicka válogatása.

A HÓNAP ALKOTÓJA

LADIK KATALIN

Megismeresz engem?

*Csokrot kötsz, amelyet aztán nőnek hívunk.
Kirakatba teszel. Kitéped hajamat,
vágyaimat, kacagásomat,
hogy fölismerd a női seb illatát.*

*A szél visszafújja kitépett hajamat.
Belé fonod színes álmaimat, ráncaimat.
Nőbe zársz, melyet kirakatnak hívunk,
és már nem ismeresz meg engem.
Meffakult, vigyorgó önarckép.*

Megnyúlt a füle az időnek

*Új, fekete égbolt keletkezett,
s az ember mintájának a lenyomatai,
árnyék nélküli testek,
melyek hátat fordítottak a világosságnak,
és végtelenül hosszú nyílként fúródtak
az idő fekete ablakába.*

Tél, örökkévaló

*A tél a születés árnyéka.
Megvilágosodik,
miként az örök nyugalomban levő lélek.
Formát kap az árnyék, amely elmosódott volt.
Lesz belőle óceán, Ősleves, kopolyú, szárny,
vágy, boldogság és bűnhődés.*

Fölébe hajolnak a mulandóság sárga virágai.

Bíró József

Bárkával sem más

Ladik Katalinnak

lassú járású felhőből kikandikál

:

majd alászáll

:

üvegszárnyú ezüstbiciklin ülve

:

ámde óhatatlanul elindulnak

:

kis piros buldózerek

kifogyhatatlan kedvvel mesél

:

hétfejű varrógépről

:

illusztris kíséretében feltűnik

:

parázna söprűje ámde

:

négydimenziós ablakká lényegül

aládúcolván almaízű szappanhabbal

:

fűketrec sarkában

:

állhatatosan koncertezik naponta

:

ámde nem átall

:

gézbesült arcokat gyógyítani

Varga Melinda

Árnyékul, holdfényül

„A trillázó női hangok széles skálájával rendelkezett, amelyekkel madarakat, baromfit és különböző háziállatokat hívogatott. A hetvenes években az újságok arról írtak, miként járta be ezüst-biciklijével a vajdasági síkság északi városait, és hogy furcsa, érthetetlen költői nyelven beszél, tükör előtt olvas, és saját fekete haján hegedül. Előfordult, hogy előzetes bejelentés nélkül, váratlanul elutazott az Adria egyik szigetére, ahol egy kis kőháza volt, és onnan epedő, érzelemdús, rejtett erotikával teli leveleket írt, melyekben arról sopánkodott, hogy a természet csúnyán kibabrált vele, mert szárnyak nélkül hagyta. Azt is terjesztették róla, hogy körül van véve amulettekkel, talizmánokkal, és hogy a fűvek, fák és felhők lelkében hisz, hogy kuruzslással, varázslással foglalkozik, megidézi a szellemeket és a démonokat, meg hogy a madarak röptéből jósol, az állatok belsősegeiből, a nedves homokból, a meztelen csigák nyálkáiból...” – olvasható Ladik Katalin *Élhetek az arcodon?* című regényes önéletrajzában, amelyben három személyiség – az Üvegezőnő, a Művésznő és a Szerkesztőnő – beszél a kalandos, izgalmas, misztikus alkotói pályáról.

A könyvet egy barátnőmtől kaptam ajándékba közvetlen azután, hogy *A víz emlékezete* című kötetről megírtam az esszémet 2017-ben. Az esszéről nem tudott, arról sem, hogy fiatalkorom óta rajongok a művésznőért. Mondhatjuk úgy is, ez a könyv megtalált engem.

Ladik Katalin Újvidéken született, napszámos család gyermekeként, ötéves koráig egy félig lebombázott házban lakott hozzátartozóival a város szerb részén, jól ismeri a szegénységet, a nyomorúságot. Újvidéken akkor öt nemzetiség élt, a város igazi multikulturális közegnek számított. A költő a szerb nyelvvel és kultúrával gyerekkori játszópajtásai révén gyorsan megbarátkozott. Aki többnyelvű környezetben él, tudja, hogy ez a közeg inspiráló is tud lenni.

Miközben interjúkat, verseket, alkotói munkájáról szóló esszét, tanulmányokat olvasok, egyre inkább meggyőződom arról, hogy költőnek születik az ember. Számptalan példát hozhatunk föl a klasszikusok közül is, Villontól József Attiláig és Dsida Jenőig.

Mi, költők olyan körülményeket, élethelyzeteket kapunk, amelyek a vers felé terelik az utunk, az életből lesz a vers, az élmény költészetté, szavakká nő. Minden olyan vers, ami nem az életből születik, üres és kong. A „mesterséget”, azaz a versfaragást meg lehet tanulni, a mélyre látás képessége, a varázslat nem tanítható, ezzel a képességgel születünk, és kötődik az életeseményeinkhez, a személyiségjegyeinkhez.

Jó élmény volt szembesülni a dokumentálódás során Ladik Katalin fontosabb életeseményeivel, a bátorsággal, az erővel, a határozottsággal, a szabadsággal, légiességgel, a törekenységgel, a szenzuálissal, a szédítően széppel, a fájdalommal és az örömmel, a játékkal és a komolysággal. Sok fiatal költő(nő) követendő példája lehet.

Hozzáolvasva a verseket, hozzágondolva a performanszokat, színpadi produkciókat és fónikus költeményeket, a szerkesztői és képzőművészeti munkásságát, s mindennek a külföldi recepcióját, színes, vibráló, mozgással, fénnel és árnyékkal tele pályára rajzolódik ki. Afféle körforgás ez, ahol minden a helyén van. Mindennek pontosan behatárolható szerepe és jelentősége van: az extrovertált színésznőnek, a végtelenül érzékeny, magába forduló költőnek, a magányra vágó gondolkodónak, a szerelmet nagyra becsülő nőnek, a tabuktól nem félő, szárnyaló művésznak, az aggódó anyának, a szeretetre vágó, megtört nőnek.

Olyan, akár a víz halmazállapotai, az évszakok váltakozása, az élet ciklikussága, a nappal és éjszaka.

A hangköltemények gyökere – ahogy szinte minden, ami a művészi úthoz kötődik –, a kora gyerekkorban keresendő: Ladik Katalin egy aratógépen játszott kiskorában, énekelt, mindenféle, emberi fülnek szokatlan hangot adott ki, s közben remekül szórakozott. Vágyott a mesékre, de olvasni még nem tudott, nővérét kérte meg, hogy felolvasson, aki nem mindig tett eleget ennek

a kívánságnak, nagyobbik testvérét ugyanis nem kötötte le annyira az olvasás. A költő megunván a nővér noszogatását végül a varázsszemes rádió mutatóiból tanult meg olvasni (öt nyelven sugároztak akkor műsort Újvidéken), az állomások neveiből ismerkedett meg az ábécével. Izgalmas volt azzal is szembesülni, hogy aztán később, általános iskolás korában, a rádióban drámákat olvasott fel, és 11 évesen már írt verseket. Szeretett tanulni, a földrajz volt az egyik kedvence, térképeket rajzolt, és az utazásról ábrándozott. *„Arról ábrándoztam, hogy majd utazok. Mindent lássak, de engem ne lássanak. Megfigyelő, rejtőzködő voltam: megfigyelem a dolgokat, de engem csak akkor lássanak, ha én akarom. Amikor exponálni akarom magam, akkor rám nézzenek, de egyébként csak figyeljek”* – vallja az egyik interjújában.

A rádióban felolvasott mesejátékok révén már ízlelgette a hangutánzó szavakat. Talán már ott bujkált egy-egy hangköltemény is tudat alatt, ami arra várt csak, hogy a megfelelő időben megfelelő formát öltjön.

Szerbül hallotta azt a szót először, hogy színház és színésznő. Saját verseit kezdetben ő fordította szerbre, a balkáni országokban performanszaival és színpadi játékaival hamarabb lett elismert, mint a magyar közösség körében. Újvidék sokszínű közege, a szerb kultúra is inspirálta. Először Belgrádban lépett fel merész színpadi produkciójával.

Nem akart közepszerű lenni a költészetben és a színházban sem, ezért tudatosan 15 évesen nem a magyar tannyelvű gimnáziumban folytatta a tanulmányait, ahol sokkal több irodalmi műveltségre tehetett volna szert, hanem reálprofilú iskolában, közgazdasági technikumban, hogy biztos megélhetés legyen a kezében, polgári állás, ami jól fizet. Ha a költészetben és a színpadi világban nem lesz kiváló, maradjon egy másik lehetősége, amelyben nem baj, ha közepszerű lesz csak. Ladik azonban maximalista diák volt, kitűnő eredményekkel végezte el a középiskolát, majd a külkereskedelmi főiskolát is. Bankban helyezkedett el, és ő, aki nem igazán kedvelte a matematikát, egy időn túl kívülről tudta a folyószámlákat. Mindeközben a rádióban is

dolgozott mint színész, férjhez ment, gyermeket szült, és gyermekágyas kismamaként szülés után egy hónappal jelentkezett az Újvidéki Színművészeti Egyetemre.

Első vőlegénye butaságnak tartotta a versírást, a színészkedést pedig egyenesen erkölcstelennek, de végül a tartósabb szerelem kerekedett felül: a költészet és a színjátszás. Az első házassága pedig egy magyarországi meghívás miatt (ahol performanszot kellett előadnia), ment tönkre, férje, akivel aztán később kiváló szakmai kapcsolatban maradtak, és együtt dolgoztak, túlságosan uralni szerette volna az önmagát megvalósítani akaró művészt. Akkoriban – megjegyzem, még ma sem – nem nézték jó szemmel a színésznőt, aki elvált, s aki testével játszva, olykor a meztelenséget is felhasználva, vadabbnál vadabb performanszokat és színpadi műveket adott elő, izgalmasabbnál izgalmasabb verseket írt, és nem riadt vissza a szenzuálisabb költeményektől sem, ami szintén nagy illetlenségnek számított – de még manapság is lehet ezzel kedélyeket borzolni. A rendkívüliségnek és a szabadságnak nagy ára van, művészkörökben sem kedvelik az újdonságot, a régi rend megbontását, a nem alkalmazkodó egyéneket, Magyarországon elrettentő példaként emlegették az egyetemen Ladik Katalint, de – gondolom – a diákok és a fiatalság körében ezáltal még népszerűbb lett.

A fiatal Ladik Katalinra visszatérve, nyolcadikos korában került a kezébe a József Attila összes, ami elkápráztatta. Első versei kapcsán rájött, hogy a rímek nem neki valók, gátolták, nem nagyon kedvelte már akkor azt, ami kicsit is gúzsba köti. Elmondása szerint 15-17 évesen találkozott Fehér Ferencsel, a Fórum Ifjúsági rovatának szerkesztőjével, aki spontánságra, formabontásra bátorította; biztató levelét a versei kapcsán sokáig a kabátzsebében hordta, hogy átsegítse a nehezebb életszakaszon. Az igazi áttörést Tolnai Ottó költészete jelentette számára, igen felszabadítóan hatottak rá a versek. Nagy hatással volt még rá Szentkuthy Miklós *Prae* című műve is, a könyvről és az íróval ápolt barátságáról részletesen írt regényes önéletrajzában. 17 évesen publikált már a *Symposion*ban, a lap a továbbiakban is megha-

tározó állomása volt költői pályájának. Baudelaire és Rimbaud költészetével hasonlították össze a fiatalkori verseit.

19-20 évesen úgy dönt, hogy otthagyja banktisztviselői állását, csak a rádiós színészetnek és újvidéki színiiskolai tanulmányainak él. Három hónapig munkanélküli volt. Ekkor látogatta meg először egyedül a tengert, egy montenegrói horvát falucskát, ahol csak a szikla, a víz és a görög klasszikusok voltak a barátai. A tenger és a víz számára a purgatórium, felszabadul, feltöltődik.

Verseiben és performanszaiban gyakran találkozunk a tengerrel és a vízzel, a tűzzel, a felhővel, a tükörrel, a kúttal, a csillaggal, az éggel, a rózsával, az emlékezéssel, az idővel, mitológiai szereplőkkel. A szigetlakó kiszolgáltatottsága áll hozzá a legközelebb. Természeti lénynek érzi magát, nem tudja elképzelni az életét víz nélkül.

Performanszaiban, monodrámaiban a nyilvános magányt keresi, saját csendjét. Kétféle személyiség lakik benne, az introvertált és az extrovertált. A költészet olyan számára, mint a szülés, hogy fónikus vers, színpadi játék lesz-e egy-egy érzésből, mindig a körülmény dönti el, a formát a téma adja.

1969-ben fordítják le verseit szerbre. Első performanszát Belgrádban, egy nemzetközi színházi fesztiválon adja elő. A hangköltészettel a 70-es években robban be a jugoszláv köztudatba.

Az amerikai utcaszínház vendégszereplései felcsigázzák, de jól tudja, hogy ő csak akkor lehet egyedi és hiteles, ha abból merít, amiben él. A szerb folklór, a magyar népzene egyaránt jelen van munkáiban, a népi motívumok, a hangszerek, az archaikus és a modern, a meghökkentő, az abszurd és hagyományos, a sirató énekek keverednek, és az embernek az az érzése, mintha egyetlen ősi nyelvhez vinnének közel. A Bábel tornya előtti időkből érkezhethet ez a belső sugallat, ereje, sodrása van, akár a víznek. Magyarországon – ahol Erdélyi Miklós és Balaskó Ernő meghívására mutatkozik be performansszal – akkora port kavart, hogy egyetemeken elrettentő példaként tanították.

Azonban mindhiába, Ladik Katalin berobbant a költészetbe, kitörölhetetlenné vált. Az akadémiai körökbe Voigt Vilmos nép-

rajzkutató révén nyer aztán később „bebocsátást”, az Írószövetségben Nagy László állt ki mellette. Keszthelyi Rezsőnek, a Magvető Kiadó akkori szerkesztőjének nagy szerepe volt pályaindulásában, első kötete publikálásában.

Ha szellemi rokonságot kellene keresni, Nemes Nagy Ágnes, Hamvas Béla, Tolnai Ottó, Kassák Lajos, Rilke, Rimbaud, Apollinaire, Szapphó, Walt Whitman világa áll hozzá a legközelebb. Ladik Katalin különlegessége azonban inkább abban keresendő, hogy nem hasonlítható senkihez, multimedialis, egyszerre több művészeti ághoz is nyúl, hagyományos-archaikus, közben formabontó, polgárpukkasztó. A felsorolt nevek csak hasonló szellemi regiszterben mozognak a művésznővel, adalék, fűszer a ladiki líra mellé.

53 évesen költözik el a Vajdaságból, a délszláv háború, a nacionalizmus, az egyre elhatalmasodó gyűlölet elveszi előle a levegőt, a kreatív alkotói légkört. Elszigeteltnek érzi magát. Nem jelenhetnek meg a könyvei, nem mehet külföldre fellépni. Országot vált, hogy szabad lehessen.

Elsősorban költőnek vallja magát, de számára a költészet vizuális, hangzó és gesztikuláris is.

Mind színpadi jelenlétével, mind költészetével világszerte ismert, több nyelvre lefordították műveit, rendszeresen hívják külföldi fesztiválokra, kiállításokra, ahol munkáit nagy siker övezi.

Legnagyobb magyar állami kitüntetése a Magyarország Babérkoszorúja-díj, a külföldiek közül a LennonOno-békedíjat emelhetnénk ki, de pályáját számos más elismerés is övezi. Versei a fiatalabb nemzedékre is nagy hatással vannak.

Varga Melinda

Poszeidónnal beszélget

az előző pillanat
nem örökre eltűnt idő
hanem örök jelen
melyben világok sorakoznak
(Ladik Katalin: *A párhuzamos világok*)

*Félig férfi, félig nő,
árnyékot horgol
a fényből érzékenek,
test nélkül, szabadon lebeg,
egyik fele a hold,
a másik fele a nap,
beszél az állatok nyelvén,
érzi a füvek, fák és vizek lélegzetét,
tenger lakik benne,
combjait nyaldossa a sós hullámverés.
Hol felhő, hol csillag,
tenyerében csokorba kötve a nyári zápor.
Ráhull az éjszaka ezüstje,
zuhan az ég felé,
Ikarosz integet,
Gaia kávára hívja
egy fehér városba,
ahol a móló is fehér,
a teraszokon fehér esernyők,
fehérbe öltözött bronzbőrű emberek,
csak az ég és a tenger kék.
A seb kihűl, a méz kicsordul.
Megnyugszik a test, a fájdalomból
az öröm rózsái kinyílnak,
a tenger illatos haja csiklandozza bőrét.*

*Poszeidónnal beszélget
vörös hajnalokról, kősvatagról,
az istenek szárnyairól,
a csendben hasadó fájdalomról,
a gyönyör ízéről,
a csorgó mézről,
a tükörről,
az arcról,
a szivárvány
rózsaszín cipőjéről,
belekacagnak fülébe
a téridő húrjain fennakadt igék.
A belső csendet, a magot keresi.
Tanul árnyékul és holdfényül.*

Varga Melinda

Kavicsot dörzsöl a tenger ágyéka

Ladik Katalin költészete tele van meglepetéssel, többdimenziós líra, amelynek különlegessége, hogy túllép a nyelvi kódrendszeren, képi világgal, hanggal, gesztusokkal, előadásmóddal is hat a befogadóra, rendhagyó performanszai, hangkölteményei kimozdítanak a leírt szavak büvköréből, tágabb értelmezési lehetőséget adva az alkotásnak.

A költő nem riad vissza a meghökkentés eszköztől, mind performanszaira, egyéni fellépéseire, happeningjeire, mind szövegközpontú verseire a nonkonformista, rendhagyó megoldások jellemzőek, szókapcsolatai bravúrosak, bizarrak és megkapóan érzékiek.

Aki behatóbban ismeri a 60-as évektől rendszeresen publikáló, nemzetközi elismeréseknek is örvendő szerző líráját, és kezébe

veszi legutóbbi, *A víz emlékezete* (Kalligram Kiadó, Budapest, 2016) című, Artisjus-díjas kötetét, kissé tán meglepődik. A korábbi poétikához képest ugyanis egy konzervatív szövegvilággal találkozunk. A konzervatív jelző csupán Ladik Katalin költészetének régebbi termése és eme új verscsokor összehasonlítására érvényes; önmagához képest visszafogottabb, rezignáltabb, más, kortárs verseskönyvhöz viszonyítva forradalmian új.

A versnyelv nagyon precíz, mintha egy mesterember munkálta volna ki a képeket, a szavak egymásutániségében, a jelzős szószerkezetekben nincs következetlenség, minden vesszőnek, pontnak szerepe van. Mélysége, elvontsága, metafizikus, gyakran ezoterikus hangoltsága miatt nehéz egyszerre befogadni a csaknem 150 lapnyi kötetet, hasznos kisebb szüneteket tartani olvasás közben. A korai versek prototípusait látjuk továbbíródni, a költő következetesen azokat a motívumokat gyúrja verssé, amelyek kezdetben is foglalkoztatták. Tudatos, nem esetleges költői programról van szó, minden könyve hasonlítható az első, a *Ballada az ezüstbicikliről* című kötetéhez. A minket körülvevő anyag, az univerzum, az időtér, a mulandóság, a nemiség, az anima, animus, androgün köszönnek rendre vissza.

A víz emlékezetében letisztultabb, szikárabb szövegvilág tárul elénk, kevesebb a nyelvi játék, nincsenek tobzódó formák, a versek nem ziláltak vagy túlbeszéltek. A tartalom maga a forma, úgy szabadversek, hogy közben kötöttek is, egyéni formaverskultusz ez, ahol a hangoknak, a magas és mély magánhangzók váltakozásának fontos szerepe van, a cím a határozott névelőt leszámítva csak magas magánhangzóból áll. Ez a tudatos építkezés kellemes pulzálást, szabályos dallamhoz hasonlítható lüktetést kölcsönöz a verseknek. „*Fényes hússal csőrében / életbe ejti a tengert.*” (Sirály) „*A seb kihűl, a méz kicsordul, / érzi saját érverését. / De még éjszakára sem, miként a rovarok, / nem oldja le szárnyait.*” (Fehér arca beleordít)

A borítón éjszakai tenger hullámszik, azt sugallja, hogy Hvar szigetén, a költő egyik állandó lakhelyén járunk, a versek java-részt tengerközelben íródhattak, a só illatát orrunkban érezzük, a hullámok érverése fülünkben dobol, napfényt idéz elénk, majd

haragos, dühöngő tengert, sötét, villámló éggel fölötte, már-már apokaliptikus hangulatot teremtve. Ez a folyamatos fény-árnyék játék, sötétség-derű, születés-halál, fájdalomtól görcsbe ránduló test és örömtől eksztatikus pillanat, a hiány, a sóvárgás hideg verítéke és a beteljesülés finom selyme a bőrön, test és lélek párosa, matéria és szellem dialógusa, isteni és démoni összefonódása határozzák meg a kötet hangulatát.

Ladik Katalin minden szóképevel belénk hasít, ahogy a tenger a szikla testét egyszer csókolgatja, becézgeti, máskor meg szétzúzza, apró darabokra töri a dolgokról, érzelmekről kialakított képzeiteinket. Ezek a versek felépítenek, ugyanakkor egy másik pillanatban rombolnak, megerősítenek, majd kételyek közé dobnak, apró, belső tükrök, a mindenségről szólnak, amely bennünk, emberekben lel visszhangra, az egyénben tükröződik vissza.

A borítón látható sötét, éjszakai tenger „behömpölyög” a kötet lapjaira, lapszélként a címeknek helyet adva azt sugallja, a sötét materiából bomlanak ki a versek, és eme sötétségből születik meg majd a fény, minden éjszakát nappal követ, és minden nappalt éjszaka, a vízből pára, a párából esőcsepp, az esőcseppből jég, hó lesz, majd újra víz.

Ezt a körforgást – amelynek mi is nap mint nap részesei vagyunk, alakítjuk, formáljuk – bontja elemeire a leheletfinom versvilág, ahol minden nyelvi kódznak, fogalomnak megvan a szerepe, nincs túlbeszéltség, öncélú játékok, hiátusok, olyan versek, amelyeken átugrunk, belefáradunk, érdektelenek számunkra.

A kötet címe tulajdonképpen egy paradoxon, hiszen a víz nem olyan, mint az agyag, a fém, a fa, ami megtartja az emberi tevékenység nyomait, szobrot is készíthetünk belőle. Emléke van rólunk még az erdei fának is, ha bicskánkkal belevéssük nevünk kezdőbetűit vagy az iskolapadnak, ahová gyerekkori szeretőnk nevét karcoltuk be egy unalmasabb matekórán. Ezzel szemben a víz emlékezete megfoghatatlan, ugyanakkor ott lakik bennünk, meghatároz minket, alakítja életterünk, testünk, bioritmusunk fontos tartozéka. Víz nélkül az emberi lét elképzelhetetlen, magzati állapotunktól velünk van.

„Hiszem, hogy a víz életünk sok eseményét, érzelmeinket emlékként megőrzi, és magában hordozza. A hó, a jégkristály is elraktározza érzéseinket, gondolatainkat, tetteinket. A plazma viszont nemcsak megőrzi, de felnagyítja, és erőteljesebben tárja fel szenvedélyeinket, vágyainkat, álmainkat, miként a költészet maga” – fontos kiemelnünk a költő előszavát, amely értelmezési kulcsként működik. A víz az életeseményeket, az érzelmeinket hordozza magában, a legegységibb tapasztalatunk. Gondoljunk csak arra, mit idéznek fel bennük a hideg, novemberi esős esték vagy a langyos májusi záporok, a tengerparti kirándulás, a hegyi folyók csobogása, a gyerekkorunk patakpartja, a bennünk utat vágó, súlyos folyók medrei, az emlékeink tóvá tagadása, a sírás aktusa, a fájdalom és az öröm könnyei. A költő ezzel játszik el, ezt gondolja tovább. A nagyon konkrét tapasztalatoktól az elvont, megfoghatatlan entitásig – a testiségétől, az ösztönszerűségétől, az Istenen át a téridőig – terjed ez a skála.

A verscímek elhelyezése a külső margón nemcsak a víz metaforája miatt fontos, az olvasó elsőként a költeménnyel találkozik, csak utólag kapcsolja hozzá a címet, így a kötet verses történetként, egy belső világ lírai útirajzaként értelmezhető. A könyvet a verscímek nélkül is olvashatjuk, de a címeket is olvashatjuk külön versként. A könyvben több egysoros költemény található, ezekhez könnyedén fölzárkóztathatók az olyan verscímek, mint: *Látta szárát és fűrtjét a téridőnek, Nem édes, nem is fáj az ébredés, Holdköben látom arcod, Bennem is fázik a tenger.*

A kötet ciklusai a víz különböző halmazállapotait foglalják magukba (*Víz, Felhő, Hó, Jég, Plazma*), ezen keresztül sejlik fel fokozatosan, ciklusról ciklusra egy metafizikai kódrendszer, a létezés érzéki versrajza. Míg a *Vízben*, a *Felhőben*, a *Hóban* és a *Jégben* inkább az érzékeléshez, ösztönvilághoz kapcsolódó verseket találunk, a *Plazmában* a filozofikusabb, elvontabb költemények a meghatározóak. Ezek a versek – a gondolati tematikájúak is – az érzékeinkre hatnak, elsősorban nem intellektuális, hanem empirikus élményt nyújtanak, más szóval az érzéki tapasztalat segítségével próbálják megközelíteni, megérteni a világ jelenségeit.

A költő nem a tudatunkra akar hatni, amikor az alábbi sorokat írja, azt szeretné, ha először magunk előtt látnánk a versbéli látomást, és beleborzongnánk a jelenlétébe, csak utána gondolkodnánk el a jelentésén:

*Még álomban is a sziklák sírását hallom,
amint önkívületig veri őket az eső.
Ezen a hideg tavaszi reggelen
kizöldül házamon a libabőr.*

Vagy:

*Egy harapásnyi napfény kellene,
egy szigetlakó,
hogy lenyalja hasamról a tengert.*

Az első ciklusban körvonalazódik az a szimbólumrendszer, amely aztán a kötet egészét meghatározza. Olyan kulcsmotívumok vonulnak végig a *Víz* fejezeten, mint a napfény, a tenger, a fehér, a tó, a tükör, a tenger, a folyó, a szikla, a sötét, a hold, a kút, a tó, a szikla, a szárny, az álom, az angyal, az ablak, az elmúlás, az időtér, a nő, a férfi, az egynemű, görög mitológiára utaló androgün, a szerelem, a test.

Ezek a szövegek nem vagy nemcsak abban az értelemben érzékiek, hogy a nemiségről, a férfi-nő szövevényes kapcsolatáról vagy éppen szerepjátékról (is) szólnak. Magunk előtt látjuk a libabőrt, amint kizöldül a házban, halljuk az angyalok kék hangját a tenger fülében, a tengerben feloldódó elsüllyedt fájdalokat, a megfagyott vércseppeket, a fényt, ahogy árnyékot horgol, a sötét ujjat, ahogy a szemünkbe fúródik, a fuldokló hallgatást a kőben, a kagylóként zúgó éjszakát, és azt is képesek vagyunk elképzelni, ahogy kavicsot dörzsöl a tenger ágyéka.

A költeményeket értelmezhetjük álomversekként is, ez némi képp megkönnyíti a befogadást, a vad szókapcsolatokat álmodjuk, érzékeink játszanak velünk és szürreális-érzéki látomásokat

vetítenek elénk. Az álom feldolgozza az emlékeinket, a belső tör-ténéseket, a testi vágyakozást, a traumákat és örömeiket, a léte-zéssel kapcsolatos vívódásaink is álomképpé válhatnak, ha sokat foglalkozunk vele. A kút, a tó, a tenger, a folyó meg a tükör nem más, mint az ember tudatalattija.

A fény és hiánya, egyfajta fény-árnyék játék végigvonul a köte-ten, szinte mindenik versben formát ölt. A *Bennem fázik a tenger*, a *Csendélet ablakkal*, *A Hold gyermeke*, a *Csak az eső hangja*, *Ta-vaszi ló hullámozása*, *Üvegvacsora*, *Lágy alkonyatba mártod*, *Feke-te csillagok kútja*, *A vágy egyre mélyebb rétegei*, *9 minden helyen*, *Fénybelövés* című versekben jelenik meg a legelemibb módon.

A *Magzatvízben* nagyon szépen bomlik ki a születés-halál-elmúlás motívum – amely visszatérő elem a kötet több versében –, a víz egyfajta körforgásként értelmezhető, innen indulunk, ide térünk vissza.

A *Felhő*, a könyv második fejezete egy 'légiesebb' tért ír körül, a versek mintha lebegnének, emelkedettek, már-már misztikusak, ebben a ciklusban gyakorta olvasunk az elmúlásról és egyre több a szenzualitás köré építkező költemény.

*Nem tudok még egyszer élni, fekete köd vagyok.
Fénykúpok szaporodnak bennem.
Ágyékomat nyaldossa a sós, vidám pokol.
(Késő van. Ez a szokásom)*

*Asszonyi életet öregedtem néhány perc alatt.
(Nyári felhő)*

A személyes kedvencem pedig:

*Az a nyílás a ruhádon
felhőtlen, ragyogó kés
a szőrszálak között.
Két szilva
a nedves lepedőn*

*combod között.
Hasítsd föl már a kék szárnyú
ziháló madarakat!
Táguljon ajtó, ablak.*

(Az a nyílás a ruhádon)

Hasonló képzettársításokkal gyakran találkozunk a kötet lapjain, a költő a természeti jelenségeket megszemélyesíti, emberi tulajdonságokkal ruházza fel. A *Felhő* ciklus utolsó verse, a *Mint galambok csókja*, *hangtalan* egyfajta ars poeticaként értelmezhető: a fájdalom szüli a verset, a vers pedig fényt olt a testbe. A *Hóban*, a harmadik ciklusban egyre több olyan költemény kap helyett, amely az élet-halál párosát, a halál utáni lehetséges, elképzelt létformát bontja ki, gyakran csupán egy felvillanó gondolatban, néhány sorban. A versek tömörsége az olvasót továbbgondolásra készíti, neki kell kibontania, önmagában továbbírnia az ilyen sorokat:

*Fekete pulóverben ezüst madár
csőre pihen
hó száll a mennyekből*

(Áhítat)

Már-már sokkoló az *Idővitorla*, *pókliget* szürreális szókapcsolatainak sűrítettsége, letisztultsága:

*Havazik az élet. Porhóvá zúz
érezemlékeket, kirajzolja a téridő
rostjait, melyekből megalkotott engem,
miként én is őt.
Átzuhan rajtam,
örvénylő életlétra,
fehéren izzó csontjaim között.*

*Ami anyag voltam, fényfonállá lett,
éhező, felhasogatott életsötét.*

*Érzéstérkép fáj járataimon,
hol az üresség is én vagyok.
Áthullnak rajtam az álmok,
a vérjel, ragaszkodás, újjászületés.
Elszüremlik belőlem az idő,
összecsukódik árnyékom,
ám ijedtfeszesen, de megtart még
a körkörös,
engem figyelő gyönyörsötét.*

A Jég ciklus valóságos sűrítménnye a metafizikának: *a jég alatt egy egész világ van / teremtés előtti pillanat.*

A Plazma versei ezeket a filozofikusabb költeményeket fűzik tovább. A költő az érzékelést és az anyagi világ elemeit, az erotikát, a megfoghatóságot úgymond alárendeli a téridőnek, a létezés utáni lét lehetséges, imaginárius formáinak.

A versek néha elkalandoznak az ezoterikusabb mezők felé is, a lenti és fenti világ, az újjászületés vagy megújulás, a testen kívüli lét, a test nélküli létezés, a matériától független entitás is fontos szerepet kap ebben a ciklusban. Nem véletlen a *Nem lehetne most visszafordulni?* című költeménybe beemelt Hamvas Béla-gondolat: *Az angyal, ha fent él, szent lény, / de ha lemerül, ördögivé változik.*

A költő legimpozansabb versei ebben a ciklusban kapnak helyet, *A párhuzamos világok, Sirály, Mindent láthatsz, amit én látok* a jelenvaló pillanat fontosságát hangsúlyozzák, egyfajta konklúziói, válaszai az elmúlás, az idő és tér problematikáját kibontó verseknek.

Ezek a művek nem az elvágódás, a múltba nézés vagy a tervezés versei, hanem a jelen időterébe helyezett lámpások, amelyek segítségével jobban tudunk összpontosítani testi-lelki valónkra, s rájövünk, hogy egy kis játékkal még a fájdalom is fénné változtatható. A jelenből táplálkozó ember könnyebben eligazodik a téridő szövevényében.

Bensőbb lebegéssel, örök jelenben élni a tágasabb létet

Varga Melinda beszélgetése
Ladik Katalinnal

Markomban kivirágoznak a záporok

– Amikor elkezdtem készülni erre az interjúra, már az elején tudtam, hogy a tengerről, a vízről sokat fogunk beszélgetni, kinyitottam a Facebook-ot, és milyen érdekes, hogy pont akkor találkoztam egy szintén vajdasági költő oldalán az első verspublikációddal, amelyben szintén jelen van a víz motívuma. A 'csokorba kötött nyári zápor' szócapsolatodon egész este gondolkodtam. Elképzelttem, próbáltam érezni, látni, ízlelni a versképet. A Vallomás Tháliáról II. című versről van szó. Ha megengeded, idézem az olvasók kedvéért:

Ma még elrakosgatom poros
vászonkötésű hétköznapijaimat
bár tudom holnap már önmagamnak is kevés
ez ámitás
Érzem mint duzzadnak
markomban csokorba nyári záporok
s ujjaimon penésszé foszlik a várakozás
Oh nem a szavak kérges őszinteségét
keresem az idő romjai között

szikkadt mosolyomat kaparnám elő
az évek törmeléke alól
hogy majd pókhálós szemeiből
kidörzsölve az emlékeket
még egyszer
felém bólintanak a vasárnapok

Már hallom a csobogást
mohó patakok bontják szirmaikat a falakon
s mint ismerős vezényszóra
markomban kivirágoznak a záporok

Nagyon fiatalon, amikor úgy döntöttél, hogy polgári állásodat feladva csak a színháznak és a költészetnek élsz, elmentél a Montenegróhoz közeli horvát tengerpartra, egyedül egy kis faluba, ahová hetente csak egyszer járt hajó. Ma is rendszeresen jársz Hvar szigetére, azt mondd, az neked a tisztítóűz, erőt merítesz a tenger, a víz közelségéből, a legtöbb versedben jelen van.

Még álomban is a sziklák sírását hallom,
amint önkívületig veri őket az eső.
Ezen a hideg tavaszi reggelen
kizöldül házamon a libabőr – például ebben is.

Mi volt az első olyan „vizes” élményed, ami meghatározó volt számodra, és mennyire épült be az első versekbe tudatosan a víz?

– A *Molunati elégia*, amelyet abban az elhagyott kis faluban írtam 1963-ban; mérföldkőnek tartom alkotói pályámban. A görög klasszikus költők antológiáját vittem magammal, azt olvastam. Ott, a víz, a szél, a napfény, a sziklák és a magány hatására teljesen szabad embernek éreztem magam. Mintha tisztítóűzön mentem volna keresztül, olyan tisztának éreztem magam, és hogy készen állok az élet megpróbáltatásaira. Akkor határoztam el, hogy költő leszek. A tűz is fontos jelkép verseimben. Évekkel

később olvastam a hírekben, hogy Molunat falu erdőtűzben leégett. Életemben először visszakanyarodtam a korábbi vershez, a *Molunati elégiához*, és megírtam annak párját, az *Erdőtűz* című verset.

Molunati elégia

*Ím a fürtös-kesernyés
sziklákhöz érkeztél végül
szederszemű állatként apró magad
hol a kutyák virágként
fölköttek átrohannak
fekszel s a bimbók mind felvonítanak.*

*Fölnézel egy reggel
s combod közé szorul a homokos hab
a szőke kést bámulod
lecsüng egy évszak homlokodon.
A kelyhükből kilépő lányok
borzongva sürgetnek
látod Gaia is
a meg-megújuló imbolygó ekevassal s a férgek
hószínű ívvel már megelőztek
fájón villogva elcsitulsz
s a kéklő deszka elér.*

*S fölrémlik még
a színes húsban a fekete-tarka
kéz hogy bolyong!
Szárnyas hold-léceken
tenger zuhan s riadt
sziklanyáj kibomló.
De velőd karót érlel.
Itt a rend az égaljig befogva.
A valót képletté levezetni*

*bordák közt a szögekkel növekedni
mint aki mindenben ügyes
zsenge íjként meglapulsz
hol a bolyhos szív daróca zöldell
csenddel szórod be s fővennyel
kihűlt edényeit.*

*Elindulunk a homokba csorgó
sziklák nyelve alatt
hol a Dél csattog s remeg
ős-lárva árnyait belengeni
talpünkben ősi tiszta
virágfogakkal melyeken hús ragyog!*

*S nincs ideje a partnak
vállunkba visszahúzódik.*

*Te csengve violás-dagadtan
túl a tányérokon
hol csillag surrog
tüdőmbé rajzolsz nagy vizek pillája alatt*

*Ha lehetne még
ősz kagyló dagadnék föl egy testbe
melyet vágás árnyékol s homokkal fut tova
vagy kés mely sugallatként
meleg szemekbe költözik.*

A víz, mint egyik őselem nem csupán verseimben kapott jelentős szerepet, hanem magánéletemben is. Nem tudom elképzelni lakhelyemet ott, ahol nincs a közelben folyó, patak vagy tó. A víznek és halmazállapotainak tulajdonságai mindig mélyen elgondolkoztattak, és mély tiszteletet éreztem irántuk. Két verseskötetem címében is jelen van a víz: *Belső vízőzön* és *A víz emlékezete*.

Budapest leeresztése a Dunán, 1988, Baksa Gáspár kollázsa

Újvidék leeresztése a Dunán

– Nagy reveláció volt számomra néhány éve A víz emlékezte című versesköteted, már a borítón hullámszó éjszakai tengertől megborzongtam. Mintha mindnyájan valamilyen vízre emlékeznénk. A magyarok a tengerre. Több erdélyi költő versében például visszatér a kiszáradt tenger motívuma, Karácsonyi Zsolt azt írja, hogy „Erdélyország egy félsziget”. Erről mit gondolsz?

– Hát persze, én is Pannon-tengernek nevezem ezt a kiszáradt medencét, többször is megírtam. Ez a régen írt versem részlete is erről szól:

Ciprus, itt a Fagyott tengernél

*Hátra ne fordulj, gyönyöröd keresni,
rajtad kívül nem épít senki hajót.*

*Térben és időben párhuzamosan hullámszó
egy eperfa, fagyott káposztalepkékkel teli.
A Pannon-tengeren csak te építesz hajót.*

– Maradjunk kicsit még az első versednél. Honnan számít első versnek egy vers, hiszen te már gyerekkorodtól írsz. Őrzöd az első próbálkozásokat?

– Igen, megmaradt az első vonalas füzetem, amelyben első verseimet írtam. Sőt, a gyermekújságban megjelent néhány vers is megvan valahol. Ezek nagyon fontosak voltak akkor számomra.

– Az emlékező vízhez köthető az elmúlás motívuma és a tér-idő. Ez is megtalálható az egész korai versekben már. Nem félsz haláltól sem, másképp, egyfajta átlényegülésként értelmezed. Mennyiben van köze ennek ahhoz, hogy elveszítetted a nővéredet, és a temetésén Édesanyádat azzal nyugtattad, hogy látod őt? Talán valóban éreztél és láttad is őt...

– Ez két különböző dolog. A mulandóság gyakran jelen van verseimben, mondhatnám küzdelemre késztet a magánéletemben is, nem mintha sok értelmét látnám ennek, mégis küzdök.

Versírásnál is teljesen kikészülök, szinte belepusztulok, kiadom a lelkem, míg megírok egy verset.

Amikor az ötéves nővérem temetésén voltunk, én hároméves lehettem, és semmit sem értettem, hol vagyunk, és miért. Ját-szadoztam, és ujjammal elmélyülten kaparásztam a friss sírhant földjét. Arra riadtam fel, hogy a felnőttek körém álltak, és meg-kérdezték, hogy látom-e kistestvéretem, Rózsikát a földben. Nem értettem a kérdést, hallgattam. Erre azt mondták, hogy biztosan látom. Ekkor azt hittem, hogy látnom kellene Rózsikát, de nem tudtam felidézni őt. Az elvárásuknak nem tudtam eleget tenni, és ez gondba ejtett. Ez az esemény arra ösztönzött, hogy későbbi életem során mindig megfeleljek az elvárásoknak. Azonban ti-zennyolc és húszéves koromban megelégteltem ezt, és elkezdtem nemet mondani.

Nem követtem a trendeket semmilyen műfajban

– *Gyerekkorodban egy cséplőgépen játszva énekeltél, különféle hangokat adtál ki, és nagyon élvezted. A nővéred korai halála, az ének, a rádiószínház, a nehéz családi körülmények, a szegénység nem lehet véletlen. A költő születésétől kezdve költő, csak ki kell formálódnia? Mit gondolsz erről?*

– Bár tudnám a választ, de fogalmam sincs, hogyan lesz va-lakiből költő. Egész életemben tesztelem magam, jó költő va-gyok-e. Vágyam, hogy az alkotás fájdalmas és mégis jó érzése ne hagyjon el.

Handoxe, hajában villamosjegy

*Oh, Botterhim, két lényé oszolva
alszol világi sikereiddel,
titkos büntudattal gyötört, világ szájára került KREDENC!
Kirakatban sokszorozódsz, FESZTHUMUSZ kedvence,
ígéretes reménysége, te zamatos, friss golyó – halálos .*

*Handoxe, dermedt fügekben alszol,
hajadban hegesztőpistollyal,
rövidlátó, gyötört szemed sokszorozódik.
A KREDENCPOUSZT reménysége
több lényé szakadhat, de Te,
Botterhim, Te, ki bennem lakozol,
és villamosjeggyé szakadsz velem,
ne hagyj el, ne hagyj el.*

– *Fehér Ferenc spontánságra, formabontásra buzdított, tizenévesen mutattad meg neki a verseidet, sokáig a kabátod zsebében hordoztad a levelét, amelyben pozitívan bírálta el azokat. Később megismerkedtél Tolnai Ottó költészetével, ami egészen felszabadító hatással volt rád. Emlékszel, melyik volt az a vers, amit először olvastál tőle?*

– Sajnos nem emlékszem a vers tartalmára, inkább a szöveg laza fogalmazására és szabadságot árasztó hangulatára emlékszem. Ez a vershez való új hozzáállás meglepett, ám hamarosan találkoztam hasonló versekkel az amerikai költőknél is. A beatköltészet csupán spontaneitásával, őszinteségével hatott rám, de versként én inkább a töményebb, megmunkáltabb költészetet értékeltem.

– *A művészetben a közészerűséget kerülni szeretted volna, kiemelkedő akartál lenni.*

– Valóban igyekeztem nem közészerűnek lenni, nem követtem a trendet semmilyen műfajban. Ezért inkább előbb kipróbáltam a művészeti „izmusokat”, kísérleteztem, melyik kifejezés-mód felel meg leginkább annak a tartalomnak, amit ki szeretnék fejteni. Egyéni és hiteles alkotó szerettem volna lenni. Úgy érzem, sok kísérletezés után rátaláltam saját hangomra.

Minden embernek vannak szárnyai

– *Az is érdekes, amit a szabadságról írsz, hogy negyvenévesen érezted igazán szabadnak magad. De a szabadságra törekvés nagyon fiatal korodtól kezdve lételemed. Nőként, magánember-*

ként és művészként is. A szabadságra meg kell érni? Mi neked a szabadság most? A költészet, Hvar szigete, a természet közelsége, a színpadi élmény, az utazás aktusa? S mennyiben köthető ez a szabadság lakóhelyhez, környezethez?

Bukott angyal, akció, Újvidék, 1988,
Milovan Ulićević fotója

– Rájöttem, hogy nem mindenkinek, csupán egyes emberek lételeme a szabadság érzése. Nálam csak a belső szabadság érzése valósult meg. Ha már teljesen szabadnak érezném magam, akkor nem vágnék még most is utána. Hát igen, még vannak ilyen vágyaim is. Az ilyen vágyak tartanak életben.

– *Szülővárosodban, ahol több nemzetiség élt együtt, addig amíg a politikai helyzet nem mérgesedett el, és nem kellett eljőnnöd, nem érezted magad bezárva, azt gondolná az ember, sokkal szabadabb voltál. A Balkán sokszínűsége inspiráló, szerbül is megjelentek verseid, performanszaiddal ismertté váltál. Hogy élted meg a budapesti első néhány évet?*

– Budapesten teljesen új életet kezdtem ötvenévesen, de mégis folytattam régi, küzdelmes életemet: a mindennapi betevő falat megszerzése, lakásgondok... De néhány év múlva folytathattam az alkotómunkát is. A nagyvárost választottam, hogy jobban elrejtőzhessen. A Jugoszlávia ellen bevezetett zárlat miatt a nyolcvanas évek közepétől nem utazhattam külföldre, és megszakadt külföldi karrierem. Később, a kilencvenes évek elején kitört háború miatt áttelepültem Magyarországra, és Budapest jó helyszín volt számomra, hogy folytassam alkotói tevékenységemet, és újra szerepeljek külföldön.

Bayer aspirin, 1982

– Sokat kérdeztek az esernyőkről. Azoknak az olvasóknak, akik esetleg nem hallottak erről, írom, Tolnai Ottó neked írt monodrá-májához, a Bayer Aspirinhez köthető, amelyet Jancsó Miklós rendezett, ott született meg az a bizonyos fehér esernyő. Védjegyedé vált, szinte minden performanszodban jelen van, és Hvar szigetén is ezzel várod az odalátogató ismerősöket, barátokat a kikötőben

vagy az útelágazásnál. Más színű esernyő mindig szerencsétlenséget hozott. Milyen jelentősége van a színnek?

– A színnek roppant nagy jelentősége van alkotói tevékenységemben. Már korai verseim is nagyon „színesek” voltak. Jaj, erről sokat tudnék mesélni, sok verset tudnék felidézni, melyben a színnek jelentős szerepe van. Ilyen például a második verseskötetem, az *Elindultak a kis piros bulldózerek* című, amelyben a versek különböző színű papírra lettek nyomtatva.

– „Minden embernek vannak szárnyai, még ha el is rejti őket, és megfelelnek róluk.” *Köthető az esernyő a szárnyakhoz, ami szintén gyakori a lírában, és a regényekben is találkozunk több helyen a szárnyal?*

– Igen, az esernyő sok mindent jelképez, így szárnyakat is. A szárnyaknak szintén nagy szerepük van verseimben és performanszaimban, miképp a *Bukott angyalok* című versciklusban és performanszban is.

Fehér arca beleordít

*A seb kihűl, a méz kicsordul,
érzi saját érverését.*

*De még éjszakára sem, miként a rovarok,
nem oldja le szárnyait.*

A sebek alatt a kavicsokat tapogatja.

A darazsak szaga édes?

*A szomjúság miatt, vagy a kavicsos part miatt
szétpukkanó halakról, vízcseppekről álmodik.*

Feláll, belegázol a pirkadatba.

*Döglött, ibolyaszínű vitorlák között
soha nem látott fehérebb város.*

Szürke arcát belemossa a bűzös tengerbe.

Bukott angyal, képzőművészeti Alap, 1992

kozottatott. Már a hatvanas évek elején megjelent a *Daphné* című versem, amely az átváltozásról szólt, az *Androgyn* című versem pedig az androgyn létről.

– *Az androgyn lét kapcsán szintén számos performanszot és verset idézhetünk fel, és tulajdonképpen semmiféle ellentmondást nem érzek abban, hogy olykor a férfias, máskor meg a nőies éned kerül előtérbe. Bizonyára Platónnak van igaza, keressük azt a bizonyos másik felünket. Önmagunkban is megtalálhatjuk?*

– *A Jegyesség című verseskötetemben pont ezt a témát járom körül. Nem véletlen a kötet JIN – JANG alcíme, valami a Do-*

– *A szárny-motívum kapcsolható a Fűketrec című „álatversekhez”. A derűsebb emberi lét-hez az vezethet, ha előkeressük a szárnyainkat, és megéljük magunkban az ősit, az ösztönszerűt, az archaikust, az állati lényt, a nő magában a férfit, a férfi magában a nőt?*

– Igen, ezt igyekeztem megfogalmazni a *Fűketrec* című kötetben, amely nemcsak új verseket tartalmazott, hanem azokat a korábbi verseket is, melyekben ez a témakör foglalkoztatott.

Bukott angyal, Szeged, 1992

bai Pétertől idézett mottó:
*Ismertek bennem téged és
engem tebenned.*

Mennyei jegyesség

*Árnyéktalanul bolyongunk
Nőből nőbe,
Férfiből férfiba.*

Álom, hosszú, fehér

*Örökké tartó virradat vagy
bennem,
Sohareggel, hosszú, fehér.
Borulj fölé, fulladj belém.*

*Kősvatagban villámként
csapjak beléd,
Tó legyek, keserű, fehér.
Borulj fölé, fulladj belém.*

A tükör démona

*Látlak lebegni és eltűnni egy friss röntgenfelvételen,
aztán lassan leveted húsom,
izzadtságomat letörölöd mellkasodról,
lélegzetemet kifésülöd hajadból,
nedveim elapadnak szájadban,
szabad leszel és meztelen,
győztes és vesztes vagy
velem és nélkülem.*

*Aztán visszaszáll a rend, felöltözhettek,
magamra öltöm húsodat,
izzadt hónaljadba belekarmolok,
zihálásoddal hajamat felborzolom,
nedveidet magamba szürcsölöm,
szabad leszek és meztelen,
győztes vagyok és vesztes
veled és nélküled.*

– Gyönyörsötét – *a puha éjszaka, az álom jutott eszembe erről.
Van olyan versed, amit álom szül, vagy ami éjszaka íródik?*

– ***Idővitorla, pókliget***

*Havazik az élet. Porhóvá zúz
érzésemleket, kirajzolja a téridő
rostjait, melyekből megalkotott engem,
miként én is őt.
Átzuhan rajtam,
örvénylő életlétra,
fehéren izzó csontjaim között.*

*Ami anyag voltam, fényfonállá lett,
éhező, felhasogatott életsötét.
Érzéstérkép fáj járataimon,
hol az üresség is én vagyok.
Áthullnak rajtam az álmok,
a vérjel, ragaszkodás, újjászületés.
Elszüremlik belőlem az idő,
összecsukódik árnyékom,
ám ijedtfezesesen, de megtart még
a körkörös,
engem figyelő gyönyörsötét.*

Ajándék-álom

*Égi jel, menny létrája,
a ház fölött fejsze lebeg.
Fényes szárnyaival verdes,
s a szivárványba költözik velem.*

- Szoktál írni utazás közben?
- Igen, de főleg jegyzetelni szoktam.

A tükörből keserű méz csorog

– *A tükör szintén fontos motívum. A 80-as években az Alice című performanszod is ebből táplálkozik, a versekben is visszatér. Mi a tükör? Kérlek, beszélj ennek a fontos performanszodnak a jelentőségéről! Úgy érzem, hogy a Füketrechez is kötődik.*

– A tükör jelképes szerepéről már sok jelentős tanulmány, mű született. Nagyon nehéz feladat lenne számomra kifejteni, miért foglalkoztat engem is a tükör misztériuma. Igen, verseimben, performanszban sokszor próbálkoztam ezzel a témával játszani. Az *Alice* című multimedialis performanszban Lewis Carroll, James Joyce, valamint saját szövegeim töredékét használtam fel. Míg verseimre nem jellemző, hogy jelentősen változtatnák rajtuk, addig performanszaim állandó változáson mennek keresztül. Így az első Alice-performansz *Alice Kódországban* cíművé változott. Ebben Alice idős asszonyként, egy kétkerekű bevásárlókocsit húzva maga után betéved Kódországba, és megfejti a reá vetülő vonalkódokat és QR-kódokat. Közben megfiatalodik, de nem tud többé kiszabadulni Kódországból. Ezt az idén március 22-én a Veszprémben megrendezésre kerülő Tavasz Fesztivál keretében adnám elő, de ma értesítettek, a vírusjárvány miatt le lesz mondva az előadás.

Benső táj

*Fekete székek táncolnak benned,
gyönyörű állatok, torzra nőtten.
Ők a lélek bomlott furulyái.
Belépsz a tükörnek fénykörébe,
melyben a székek lepkékké törnek össze,
majd összeragadt szárnyakkal elcsitulnak.
A tükörből keserű méz csorog.
Fekete lepkék suttognak képkeretben –
a magányos cédrus madarát kötözik
örök fehérbe.*

Hullámozó képkeretben a tenger

Keszthelyi Rezsőnek

*A műtárgy visszatér a tett színhelyére.
Derűs, zöld fény ragyogja be a szobát.
Visszajött, hogy kioltsa magát,
Hogy eljusson ő is a titokhoz,
Mert legfőbb titka a művészetnek az álom,
Melyet szürke álmainkban nappal álmodunk,
S ébredéskor, izgatottan rájövünk,
Hogy az örökkévalóság
Villáma hasított belénk:
„Miként a fák, ahogy mi sem történik velünk,
Ahogy ami történik, mi sem a fák.”*

*Az ajtót, ablakot befalazza,
A tükröt letakarja hullámaival.
Behömpölyög a sós képkeretbe.*

– *Hamvas Béla írja az Öt génuszban, ahol nincs hagyományos forma, sem vallás, sem művészet nem bontakozhat ki. Te úgy vagy formabontó, hogy az archaikus mitológiából, hagyományból is építkeztél, népköltészetből. Amikor azt a sorodat olvasom, hogy „kavicsot dörzsöl a tenger árnyéka”, úgy gondolom, hogy te minden művészeti tevékenységeddel, legyen az írott vagy fónikus vers, performansz vagy képzőművészet, az ősit, a születés előtti időt keresed. Jó helyen tapogatózom, jól gondolom?*

– Igen, jól gondolod... de talán versekkel folytatnám ezt a gondolatot:

Ordít amikor megszületik

*Vad madarak tojásából kiszaggatja végtagjait.
Teste áttetsző és véres,
akár a jégszekrényből kiolvadó holdkaréj.*

*Szárnya harmatos a vízágyútól,
éjszaka hosszan, nyüszítve énekel.
Reggel fáradtan leroskad ágyamba,
kéz a kézben fekszüink, akár a nárciszok,
s ránk zuhan a dervistáncot járó holdkaréj.*

*Ma sikoltva ébredt a tavasz ablakomban,
felriadtak a ledólt nárciszok.
Ismeretlen ablakok,
összeragadt szárnyakkal fölöttem,
üres szemgödreikből ágyamra pereg fekete homok.*

*Ma valahogy furcsán gőzölög a tükör,
másként nyerít a fésű,
árnyékomat mától Ő viseli,
s a nagy jégszekrényt, tudom,
most már nekem hűtik, nekem sepregetik.*

Tollaskígyó

Itt.

Árnyékot horgolok a fényből érkezőnek.

*Ha eljutnék – száguldó üresség –
test nélkül megélni magamat!*

Szűkiül az égbolt, beszippant fekete torka.

*Visszahív-e engemet a Szikra,
árnyék-létemben lehessek azzá,
ami fénylényként lehettem volna:*

sziklarajzon madár – téridőikra.

Sirály

*„... mint az iszonyú kezdete,
mit még elviselünk”*

R.M. Rilke

*Fényes hússal csőrében
életbe ejti a tengert.
Belemártja kezét a fénybe:
felszikráznak rég elfelejtett arcok,
rajtuk is szárnyakká burjánzik a penész.*

*Holdfényben elégeti tollazatát.
Vijjog a beteg, fáradt és elvadult tenger.
Már nem angyal, nem ember.
Vissza a tojásba!
Bensőbb lebegéssel, örök jelenben
élni a tágasabb létet.*

Ebihal

*Megint virágzom.
A húst, amibe öltözöm,
most varrja a holdpikkelyes kút.*

*Megint ugyanaz a fájó, gerinces lét,
vízbefúlt fény, örömtelen kabátban:
Indra gyöngyhálójában kuruttyoló létörvény.*

– *Hamvas legutóbbi verseskötetében is föltűnik, úgy érzem, nagyon erős kötelék fűz hozzá.*

– *Belső vízözön verseskötetem címét is Hamvas Béla gondolatvilága inspirálta. Személye és művei jelentősen meghatározták világnézetemet. A Jegyesség című verseskötet is számos olyan verssort tartalmaz, melynek megírására ő ihletett.*

Be kell varrni az ég alját

*Elalvás előtt mosolyogsz. Erdőillat.
Bele kell varrni a kabátba.*

*El fog hagyni téged a szépség, mielőtt felébredsz,
Átfúj rajtad a szél,
És nem leszel többé olló.*

*Túl az erdőillaton, ahol a szépség megtörik,
Valami furcsa, szárnyas hegedűsök:
„A te ollód egyedül az én életem szépíti meg!”
Be kell varrni a hegedűket,
Ahol sem égalja, sem kabát,
Be kell varrni a vágyódást.
Be kell varrni.*

*Aztán leteszed az ég alá,
Ahol sem olló, sem szépség,
Ahol senki sem erdőillat.
Ahol senki.
Senki senki.*

– „Az ember örökkévalósága körforgás. Bukás és felemelkedés örök tánca” – *írod az Élhetek az arcodon? című regényedben. Milyen verssel búcsúznál az olvasóktól, ami kapcsolódik ehhez a mondatodhoz?*

– ***Üvegvacsora***

*Medréből szomorúan kihajolt,
a fény fáradt hullámaira,
őszülő vízre horgolta az Írást.*

*A költő kedvenc fája Hváron, 2015
(Ladik Katalin felvétele)*

Az eposz feltámadt hamvaiból

Baka Györgyi beszélgetése

Deák-Sárosi Lászlóval

a *Libás Matyi* és a *Nyolcágú csillag – Székely Mózes és a brassói csata* kiseposzok költőjével a művek megzenésített változatának CD-n való megjelenése és azok bemutatói alkalmával.

– *Miért ír eposzt a XXI. században a költő?*

– Az eposz a műnemek és a műfajok királya, valaha ez magától értetődő volt, csak a könyvnyomtatás, a néma olvasás és bizonyos eszmetörténeti változások miatt háttérbe szorult. Nálunk, Európában erősen. Nem véletlenül volt az eposz a legfontosabb és a legnagyobb elismertséggel bíró műfaj, hiszen az alapja olyan alapvető, ősi

önkifejezés és kommunikációs gesztus, mint az elbeszélés. Az elbeszélésnek minden kultúrában kialakult egy szerkesztett, esztétikus, zenei előadásmódra építő változata. Érdemes felújítani és megújítani.

– *Miről szólnak általában az eposzok?*

– A hagyományőrzést és az egyéni újítást is alapelvnek tartó kultúrákban, mint amilyen kialakult például a görögöknél és a rómaiaknál, szinte mindent versben írtak, még a hadüzeneteket is. Az elbeszélő költemények az összes fontos tematikát megjelenítették a mitológiától a hősi történeteken át a tankölteményekig. A legjellegzetesebb, a prototipikus eposz azonban egy közösség: egy nép, egy nemzet sorsát írja le egy kiélezett történelmi helyzetben, ahol egész világok csapnak össze, gyakran az embe-

ri és isteni erők is. Mindezt történetyszerűen jelenítik meg, egy énekmondó által elbeszélve.

– *Van-e olyan kultúra, ahol ma is él az eposz műfaja avagy valami ahhoz hasonló?*

– Igen, több helyen, például a kirgizeknél, akiknek az énekmondói a mai napig kívülről tudják, és hangszerkísérettel recitálják, éneklik a könyvben lejegyezve egész polcot kitöltő Manaszt, a nemzeti eposzokat. A görög-római eposzok poétikai jegyeit a XX. században a délszláv énekmondók gyakorlatából értették meg, tehát ott is él vagy nemrég még élt egy ilyen énekes elbeszélői hagyomány.

– *Nálunk, magyaroknál mi a helyzet?*

– Nekünk is volt saját, jellegzetesen magyar előadói epikánk, csak nem maradtak fenn az egyes darabok. Történelmi források utalnak arra, hogy ilyen műveket Mátyás király udvarában még énekeltek. Ezekkel közelebből-távolabbról rokoníthatók a históriás és a krónikás énekek a XV–XVI. századtól. Néhány ismert énekmondó költő nevét említem a példa kedvéért: Ilosvai Selymes Péter, Tinódi Lantos Sebestyén, Nagybankai Mátyás. Később az eposzok előadói gyakorlata megszűnt, a szövegeik előadói jellegű stílusa elvékonyodott. A mindmáig legnagyobb és legjelentősebb nemzeti eposzunknak, Zrínyi Miklós *Szigeti vészedelem* című művének nem tudjuk, hogy volt-e előadott, hangszerkísérettel énekelt és recitált változata. Nagy valószínűséggel nem volt. Zrínyi a magyar és a görög-római verses epikának csak a szöveges hagyományát folytatta. Kár, mert olyan ez, mintha megszűnne a színjátszás, és a színművek csak könyvekből, néma olvasással lennének elérhetőek. A verses epika az előadói hagyomány visszaszorulása és megszűnése után is gyarapodott felénk, volt egy nagyobb felfutása a XVIII. század végétől a XIX. század közepéig, Arany Jánosig. Később is élt és él ez a műfaj, mind a mai napig, csak a könyvekben, ráadásul tartalmilag eltolódott a gondolati líra, a stílustanulmányok és a paródiák irányába.

– *Mi ennek a változásnak az oka és a lényege?*

– Három lényeges dolog. Az egyik az előadói stílustól való eltávolodás, hiszen az eposz eredetileg előadói műfaj, akárcsak

a színmű és a zene. Az eposznak van egy lejegyezhető szövege, amelyet a korai és a klasszikus időszakban előadói szinten szerkesztettek, raktak össze, és ez a szöveg nem több, mint egy könyvből olvasható dráma vagy vígjáték szövege vagy egy zenekari kotta. Az eposz csak megszólaltatva azonos önmagával, és teljesíti be a maga stíluseszközeit. A második ok a történetmeséléstől való eltávolodás a gondolati költészet és a líra irányába. A harmadik a fennkölt stílus fokozatos elengedése és elvesztése. Igazán komoly, történetmesélő és történelmi eposzt tudtommal másfél száz éve írtak legutóbb, utána inkább lírai, parodisztikus és elmélkedő művek születtek, de azok se nagy számban.

– *Akkor te az eposz műfajának a felújítására és megújítására vállalkoztál?*

– Így van, bár nem egyedül, és e vállalással kapcsolatban két kiegészítést kell tennem. Az eposznak több kultúrában kialakult egy terjedelmében kisebb változata, a kiséposz vagy görögösen-latinosan epüllion, ami előadva nem volt több mint egy-másfél óra, szemben az *Íliással* vagy az *Aeneisszel*, amelyeknek az előadása három-négy napot is igénybe vett. Kétezer éve, a rómaiaknál, Vergilius és még Catullus idején is minden valamirevaló költőnek írnia kellett legalább egy kiséposzt, és illendő volt megmérettetés gyanánt népes közönség előtt előadnia vagy előadatnia. A hőskorban, és ahol fennmaradt ez a műfaj, mind a mai napig az eposzok szerzői maguk is előadók voltak, és a műveket az előadói gyakorlat fogásait felhasználva írták. A görögöknél a leghíresebb énekmondók, rapszódoszok Hésziodosz és Homérosz voltak. Nálunk a legismertebb és legsikeresebb kiséposz Fazekas Mihály *Lúdas Matyija* a maga 486 sorával, a hosszabbak közül pedig Zrínyi említett főműve mellett Vörösmarty Mihály *Zalán futása* című munkája, ami 6686 sor. A másik kiegészítenivalóm az, hogy a megírt kiséposzaimat zenészerző alkotótársak zenésítették meg, és maguk adták elő más zenészek és színészek közreműködésével. Az eposz tehát feltámadt hamvaiból a megírás és az előadás szintjén egyaránt. Ha sok mindent el is veszítettünk a modernizációval, azért nyertünk is egyet s mást, mert példá-

ul léteznek a hangrögzítés és hangmegőrzés technikája. Két eposzomból, a *Libás Matyiból* és a *Nyolcágú csillagból* hangfelvétel és CD-kiadvány is készült, és mindkettő 2019 őszén jelent meg. Előbbi Farkas Mihály Ambrus és Tóth István „Sztív” munkáját dicséri, utóbbi Dóczy Péterét és Fábri Gézáét. Mindkettőnek idén, 2020 februárjában, illetve márciusában volt a bemutatója Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

– *Milyen e két eposz zenei világa? Megvan a recept a következőre és a többire?*

– Biztos recept nincs, de meglátásom szerint a zeneszerzők és az előadók műfajszerűen, korszerűen, egyedi módon és élvezetesen dolgozták fel mindkettőt. Az eposz terjedelméből adódóan és verses, ritmikus eszköztárának megfelelően nem bír a történet és a jellemek olyan részletezésével, mint a regény, de a tömörség is gyakran rendelkezik erős ábrázoló, hangulatfestő hatással. A zene pedig kifejezetten fokozza a befogadhatóságot, a műélvezetet, de a memóriát is. Ugyanúgy, mint más zenés darabok esetében: opera, kantáta, operett, daljáték, musical, rockopera. Az előadott, megzenésített eposz nem feltétlenül a zene stílusával különbözik más említett és nem említett rokonaitól, hanem az elbeszélés módjában. Az eposzban az elbeszélő áll a középpontban, az ő éthosza a fő hitelesítő erő, bár lehetnek és vannak is benne megszólaló szereplők is. A *Libás Matyi* zenei nyelve a rockzene és igényes könnyűzene számos műfaji kitérővel a klasszikus, a dzsessz és a népzene irányába. A *Nyolcágú csillag* népi és historikus stílusban, akusztikus hangszerek kíséretével szólal meg, ahogy akár a mű cselekményének idején, 1603-ban is előadhatták volna.

A Libás Matyiról

– *Beszéljünk a két műről külön-külön részletesebben. Mi a Libás Matyi alap gondolata, üzenete? Netán Fazekas Mihály közismert elbeszélő költeményének újragondolása?*

– Igen is, meg nem is. Fazekas művére utalok a mű mottójában és a kidolgozás részleteiben, de nem öncélú variációról van szó, hanem azt a kérdést tettem fel, hogy mi történt az elmúlt két-száz év során többször is a nép és vezetői viszonyában. Másképp mondva a Fazekas által is felhasznált sumer-akkád eredetű mese alaptörténete miképpen fest a közelmúltban és ma, illetve hogyan csapják be a népet, és milyen módon áll helyre az igazság, ha helyreáll.

– *Helyreáll?*

– Igen, nálam helyreáll az igazság a népharagnak, a népítéletnek és egy logikusan érvényre jutó dramaturgiai fordulatnak köszönhetően.

– *A Libás Matyiban sok megfordítás van. Például Matyi magának Döbröginek a fia, és nem Matyi veri el Döbrögit, hanem Matyit döngetik el a döbrögi és libafalvi emberek. Ezek formai játékok, vagy mindennek megvan az oka?*

– Semmi sem önmagáért van. Az, hogy Matyi Döbröginek a fia, arra utal, hogy különösen az utóbbi évtizedekben minden egy uralkodó rétegről szól, még a megmentők és az igazságosztók szerepében is ők vagy a fiaiak tűnnek fel. Látszatvilágban élünk.

– *Akkor Matyi hős vagy antihős?*

– Hős szerepében tetszelgő antihős, mihaszna gyerek, aki alapvetően jót akarna, de nincs meg a megfelelő értékrendje, ezért jó szándékával is rosszat ér el, és egyre nagyobb ellentmondásokba keveredik, végül bukott hőssé válik. Matyi már Fazekas történetében mihaszna gyerek, akinek szintén hézagos a neveltetése, mert az apja kiskorában meghalt. Csak ott még utólag fel tud nőni magától az igazságos bosszúálló szerepéhez. Neki legalább az anyja egy rendes falusi asszonyság volt. Libás Matyi viszont, aki anyját korán elveszítette, és az apja őt elhanyagolta, csak hibát hibára halmoz, egyre nagyobbakat. Amikor tanul, akkor nem jó mestereket választ idehaza és külföldön is, és ez is lök rajta rossz irányba.

– *Milyen a mai Döbrögi vagy a félmúlt Döbrögije? Milyen gazságokat követ el Matyi és az emberek ellen?*

– A történetben megjelennek az elmúlt évek, évtizedek jellemzőes visszásságai, közéleti bűncselekményei: választási csalások, az emberek anyagi kihasználása, a tájékoztatlan tömeg fellázítása, tömegbe lövetés, a libatenyésztők pénzének elkártyázása, iskolák és kórházak bezárása, a közpénz elmulatása, vigalmi negyed építése, a pénz külföldre „talicskázása”, a közszereplők külföldön való kiképzése, újabb választási csalások.

– *Nem túl közvetlen utalások ezek? Nem lehet felismerni ezeknek a figuráknak a mintáit a közéletben és a politikában?*

– Lehetnek hasonlóságok és áthallások, három-négy, sőt több közszereplőre egészen pontosan is ráillik a bukott libás antihős karaktere, a Döbrögié szintűgy. Matyi jelleme és története azonban önálló, egyedi ívet rajzol ki a műben, egy negatív fejlődésregényt. Ebben az elbeszélői szerkezetben minden rossznak és bűnnek megvan a megfelelője a valóságban, csak nem feltétlenül egyazon személyben, és más-más helyzetekben fordultak elő. Itt az a lényeg, hogy a közösség érdekeivel azonosulni képtelen Döbrögi és Matyi bonyolítják a szálat, és ez okoz nagyon tipikusan kriminális helyzeteket. Ha valakire nagyon ráillik a történet, a hasonlóság az egyes fordulatok esetében logikus következményként áll fenn. Például azt a fordulatot, amelyben a többszörösen bukott hős megválasztatja magát bírónak, aztán megrettenve a tisztség által rárótt kötelességektől, visszaadja a mandátumát, és külföldre menekül, az megtörtént egy-két közszereplővel, de bizonyíthatóan a kiséposz megírása után pár évvel.

– *A Libás Matyival megjósoltál jövőbeli dolgokat?*

– Nem mondanám. Nem vagyok jós, csak bizonyos összefüggéseket megláttam a múltban és a jelenben, azoknak pedig vannak logikus következményeik. Más is észrevehette volna ezeket. Még most, több mint tíz évvel a *Libás Matyi* megírása után is csodálkozom, hogy ez a történet csak nekem jutott eszembe, de legalábbis csak én írtam meg. Pedig születtek szatirikus művek prózában és versben, még a *Lúdas Matyinak* is létezik több verses, sőt hexameterben történt feldolgozása is.

– *A mű központi motívuma a népharag és a népitélet. Hogyan kerül mindez a történetbe?*

– A népítéletnek több hazai és külföldi, történeti és irodalomtörténeti előzménye van. Ezeket felvázolom röviden, bár írtam ennek egyik részéről a *Libás Matyi* 2013-as, önálló kiadásának utószavában. Még előtte megemlíteném, hogy a *Lúdas Matyi*-ban és mintájában, a sumer-akkád mesében nem a nép szolgálat igazságot, hanem a megrövidített szegény ember bosszulja meg a hatalmával visszaélő uraság tettét, mert elvette a lúdjait, illetve a kecskéjét. Matyi és a nippuri szegény ember is a maga nevében és a maga igazáért cselekszik. A nép legfeljebb passzívan áll melléje, drukkolnak neki egy kicsit, mert úgy vélik, hogy a Matyi által vett elégtétel nekik is jól jön. Matyinak Fazekasnál mindössze egy csikóslegény segítsége van, a nép csak figyelni őket, és egyetértően nevet az elvert Döbrögin.

– *Mikor és hol volt népi bírászkodás a történelemben és az irodalomban, ami kapcsolható a Libás Matyihoz?*

– A görög és római archaikus korban bizonyíthatóan volt népi igazságszolgáltatás, ezt Adamik Tamás példával igazolva kifejtette a *Libás Matyi* bemutatóján 2020. február 11-én. Amely bűn azonosítására és megtorlására még nem volt törvény, azért a nép elégtételt vett közösségileg egyfajta szokásjog alapján ütlegetéssel, lincseléssel. Később ezeket a bűnöket és hozzá tartozó különböző büntetéseket felvették a törvénykönyvekbe, de a népítéletet sohasem lehetett teljesen kiszorítani, mert mindig akadt újabb bűn, vagy lehetett keresni valami joghézagot, és visszaélni vele. A magyar és azon belül a székely jogrendben sokkal tovább élt a népítélet, ráadásul félig kodifikált formában. A székely szokásjog – már a neve is mutatja, hogy csak részben kötött eljárásról van szó –, ismerte például az ebül szerzett vagyon elégetését (ház felgyújtását) vagy a törvénnyel visszaélő hivatalos személy bőrének lenyúzását, közszemlére helyezését.

– *Hogy jelenik ez meg a Libás Matyiban és az előzményeiben?*

– Fazekas a *Lúdas Matyi* mottójában egy Phaedrus-tanmeséből idéz, amelynek történetében – és ennek is Adamik Tamás járt utána –, a sas elrabolja a rókának a kölykeit, hogy azokkal etesse a fiókáit. A róka azonban azzal fenyegeti meg a sast, hogy

felgyújtja alattuk a fát, ezt meg is teszi, és a sas félelmében visszahadja neki a kölykeit. Ez még konkrétan a tűz általi büntetés motívumát is tartalmazza, illetve azt, hogy az agresszor megjavul. Ugyancsak Fazekas említi a szerző olvasókhöz intézett előljáró beszédében, hogy „A' lepotsékolt nép dühös indúlatja, kanóttzal / Adta jelét olykor bosszújának”. Ezt a másfél sort pedig magam választottam a kiseposzom mottójául, mert az előzményben nem, de nálam bekövetkezik a nép bosszúja, legalábbis hatásában. A nép az egyszerűbb és spontánabb ütlegetések után elkezd Döbrögi házának a felgyújtását és „bőrének törvényes levetését”.

– *Akkor nem csupán népharag és népitélet van, hanem a törvényre való hivatkozás is?*

– Mindkettő. Fazekas Matyija a Törvényre hivatkozik nagy T-vel, és az abban foglalt igazságra, hogy neki például jogában áll megtartani a tulajdonát. A törvény mellette áll, de Döbrögi nem tartja be, mert kijelenti, hogy az ő önkényes döntése a törvény. Fazekas lábjegyzetben meg is jelöli azt a „törvényt”, amelyre utal, Werbőczy *Hármaskönyvét*, amelynek magyar fordításai és átdolgozásai voltak a törvénykezés alapjai Magyarországon 1517-től évszázadokon át. Nálam van egy újabb kapcsolódás Werbőczy *Hármaskönyvéhez*, mert abban a szerző röviden, de lejegyezte a székely szokásjog egyes elemeit, beemelvén azokat a rögzített, kodifikált ítékezés nagy könyvébe.

– *A Libás Matyiban van is egy törvénykönyv, aminek az Ezüstbulla a neve. Van ennek valami köze az Aranybullához?*

– A történet és elbeszélői stílusának jellege elbír néhány ilyen szervesen szimbolikus beillesztést. Igen, az *Ezüsbulláról* a történetben kiderül, hogy egy olyan egyezség és egyben törvényi szabályozás, ami a nép és a közvetlen vezetőik, a településeket irányító bírók között kötött. Tökéletes szabály azonban nem létezik, és ahogy mindenben, itt is lehet találni joghézagot, amivel vissza lehet élni. Fazekas korának Döbrögije még egyszerűen közölte, hogy nem tartja be a törvényt a maga erejére, hatalmára hivatkozta, hogy ő maga a törvény. Azóta a világ „fejlődött”, és a törvényt az utóbbi években-évtizedekben nem egyszerűen

mellőzik, hanem a törvény tiszteletének és betartásának látszatát keltve játsszák ki azt.

– *Akkor a szabályok és törvények kijátszására következhet a törvényileg nem vagy csak részben szabályozott népitélet?*

– Pontosan. A nép vagy ha a nép sem, akkor a sors keze megtalálja a módját, hogy az igazságot helyreállítsa. Nem magától értetődő ez, pedig azon már jogászok is vitáznak, hogy miért csak jogszolgáltatás van manapság, miért nem igazságszolgáltatás?

– *A Libás Matyi bevezető sorai, a szerzői és kiadói előszóban említenek még egy nem szabályozott vagy csak részben szabályozott népitéletet. Ez lenne a gúnyvers.*

– A gúnyversnek két jellegzetes hagyományáról tudok, egyik sem nálunk fordult elő, de ez nem zárja ki, hogy ne éltek volna magyar eleinknél is ennek informális változatai. Az egyik ilyen hagyomány a római, ahol a „flagitatio” kezdetben fizikai ostromozást jelentett, a törvénykezés bővülésével és részletezésével ez azonban a szóbeli ostromozás gyakorlatába szorult. Szintén Adámik Tamás kutatásaira tudok hivatkozni, aki igazolta, hogy például Catullus szitkozódó versei a népi szóbeli ostromozás hagyományát viszik tovább. Érdekes, hogy a fizikai ostromozás büntetése is tovább élt a hadseregben, de nemcsak a rómaiak korában, hanem még az újkorban is megtalálható volt. A késő középkorban még egy mozgalom is épült az ostromozásra, az önostorozásra, őket nevezték flagellánsoknak. A másik jellegzetes példa a gúnyvers célzott és elterjedt használatára egyes kelta népeknél, az íreknél található. Az íreknél a gúnyvers volt a legfelsőbb bíróság (egyik) „intézménye”. Ha valaki ellen született egy jogerős ítélet, és az nem hajtotta végre a benne foglalt jóvátételt, például nem fizette meg az adósságát, vagy nem kért nyilvánosan bocsánatot, akkor gúnyverset írathattak róla. Az eljárásnak megvolt a rituáléja. A sértett először megüzente az adósnak, hogy fizessen, kérjen bocsánatot stb., és közölte, ha ez elmarad, akkor megíratja a gúnyverset képzett költőkkel. Ez az üzenet, a fenyegetés olyan hatásos volt, hogy a legtöbb bűnös jóvátette a vétkeket, semhogy hetedíziglen fennmaradjon a neve a bűnösség szégyenfoltjával.

– *Van-e a Libás Matyiban ilyen szóval büntetés vagy fenyegetés, vagy maga a kiséposz fogható fel egyfajta flagitációnak?*

– A kiséposzban nem kerül sor gúnyvers írására és szóbeli flagitációra, mert megoldódik minden úgymond alacsonyabb szinten, de ha akarjuk, az egész mű felfogható annak. Kiegészítésként talán annyit hozzátennék, hogy ha a Libás Matyi egy ilyen gúnyvers, akkor nem az a kígyót-békát a vádlottak fejéhez vágó szitokáradat, hanem egy humoros vádirat, amelyben épp elég kemény gesztus az, ha a vádakat az érintettek fejére olvassa a mesélő, illetve egyes szereplők. Már említettem, de ilyenek a választási csalások, a tömegbe lövetés, a libatenyésztők pénzének az elkártyázása stb. A szöveg stílusában azért vannak enyhébb gúnyos beütések, azonban azok egy bizonyos határt nem lépnek túl. A mesélő egyik helyen szlengesen így említi az okkaljoggal elvert Matyi menekülését: „*S Mátyás hirtelen eltűzött a szokásos irányba.*” Ezen csak egy áthallásos sértés tesz túl: „*Ment melegebb égöv fele, földi s tengeri útra.*” Máshol: „*S szedte a léptét mind melegebb tájak fele húzván.*” Az idézett részekben azonban Matyi kimondottan és földrajzilag is déli irányban menekül el, tehát a kettős jelentés enyhít az „elküldés”-en. A gunyoros hatást még az előadói stílus erősíti. Farkas Mihály Ambrus zeneszerző és zongorista, aki egyben az eposz mesélője is a hangfelvételen, több helyen kissé flegma vagy csipkelődő hanglejtéssel adja elő a mondandóját ott is, ahol maradhatna jól fésült.

– *Igen, akkor megérkeztiünk a zenei stílushoz és az előadáshoz. Mit érdemes elmondani még az eposz hallgatójának, hogy az érdeklődését felkeltsük a hanglemez iránt?*

– A megzenésített változat nagyon aprólékosan kidolgozott mind a dallamvilágot, mind a kíséretet tekintve. A sorok jentős hányadában így jól érvényesül a hexameter lüktetése. A zene sorról sorra, szóról szóra követi a történet rezdüléseit, és fülbemásható dallamokkal, ötletes hangszeres betoldásokkal vezeti végig a hallgatókat a közel egyórás darabon keresztül. A mesélő és az egyes, megidézett szereplők a szöveget részben éneklik, részben recitálják, vagyis emelkedett hangon mondják. Mindez teljesen

megfelel az eposz hagyományos előadásmódjának, csak anynyi változott, hogy rockzenés és alkalmazott zenei stíluskeverék adja a hangzó anyag alapját. A kis zenei kitérők és a hangeffektek, mint puskalövések, libabágóságok, kocsmazaj, tömegmoraj mindezt fokozzák.

– *Hogy lehet követni egy ilyen szorosan a szöveghez illeszkedő programzenét közel egy órán keresztül?*

– Ahogy a szövegben is előfordulnak ismétlődő fordulatok, motívumok, úgy a zenében is. A főbb szereplőknek és helyszíneknek saját témájuk van. Például Matyinak van egy királyi vagy lovagi témája, ami valamilyen dallam- vagy hangszerelési variációval megszólal, valahányszor Matyi megjelenik a történetben, vagy akár csak beszélnek róla. Saját témája van például a mulatónak is, ami egy központi, gyakran visszatérő helyszín a történetben. A mulató-téma időnként olyan variációs formában hangzik el, hogy fel sem lehet ismerni egyértelműen, csak valami ismerős hangulat vagy érzés érinti meg ilyenkor a hallgatót. Van olyan szereplő, akinek egyes hangszerek hangszíne a „témája”. Döbrögihez például mindig kapcsolódik egy vibrafon-hangszín.

– *Miért vannak a stílusoknak és a hangszereléseknek ilyen keveredései? Nem lett volna elég mondjuk végig csak rockosan megoldani a megzenésítést?*

– Biztosan meg lehetett volna oldani, de látatlanban, hallatlanban állítom, ez így jobb lett. Ezt a zeneszerzőktől lehetne megkérdezni. Egyikük, Farkas Mihály Ambrus, sajnos már nem él. Nemsokkal a hangfelvétel elkészülte után, 2015-ben tűnt el váratlanul, és egy évvel később találták meg a holttestét, a rendőrség szerint. Nem tudjuk, hogy baleset vagy rablótámadás áldozata lett-e. Nagyon szomorúak vagyunk, amiért Misi ilyen váratlanul eltűnt, és még lettek volna közös terveink is. Azonban visszatérve a kérdéshez, ennek az eposznak a megzenésítéséhez stílusában a legközelebb álló rockoperák is alkalmaznak stílusbetoldásokat. A másik ok a stílus rétegzésének, a történet idejének a „meghatározása”. Amikor a zeneszerzők megkérdezték tőlem, hogy mikor is játszódik ez a meseszerűen bonyolódó, látszólag

fiktív történet, akkor én azt mondtam, hogy az elmúlt kétszáz évben, amióta megjelent először Fazekas Mihály *Lúdas Matyija*. Fazekas elmesélte, hogy milyen volt Döbrögi és Matyi 1815-ig, én pedig elmesélem, hogy milyen volt azóta, és különösen az elmúlt években, évtizedekben.

– *Hogy jelenik akkor meg ez a kétszáz év a zenében?*

– A dallammotívumok, a hangszerelés és az előadói stílus függőleges rétegzésével és változtatásával. Az első levonás nyomban egy fanfárral indul és a királyi témával, ami Matyinak a kísérője lesz. Az első rész mesélési stílusa egy rockos, könnyűzenés ének-lés-recitálás, amit az ennek megfelelő hangszerek támogatnak: elektromos szólógitár, akusztikus gitár, basszusgitár, billentyűs hangszerek (zongora, orgona), dobok, effektek. Ezt színezik és variálják a témák, mint a mulató-téma, amelynek jellegzetes megszólalása klarinéton hangzik fel, de később például csembalón is. A drámai helyzetet helyenként virtuóz gitár vagy zongoraszólók érzékeltetik. A második levonásban erős a vokális réteg, több két- és háromszólamú rész van, ami amellett, hogy zeneileg színesebbé, vonzóbbá teszi az egészet, lehetőséget ad arra, hogy együtt szólaljon meg két vagy több ember, közös mondandó vagy akaratot megjelenítve. Van, amikor a zene jelzi a megszólaló őszintétlenségét, például a fennkölt, prédikációra emlékeztető részlet a második levonásban, amikor Matyi a tömeget gyözködi. Matyi az ájtatos, templomi orgonával kísért stílusából könnyen átvált laza, funkys stílusra, amelyben a lazaságával próbálja meggyőzni a lóvá tett hallgatóságát. A harmadik levonás zeneileg és a hangszerelésben a legerősebb, legötletesebb. Ebben a csembaló, az orgona és az elektromos szólógitár dominál. Nem mindig felváltva, hanem többször egyszerre, megteremtven egy kissé furcsa, de egyáltalán nem eklektikus és nem disszonáns hangzást. Itt is jellemző, hogy helyenként a zene és s kíséret ellenpontozza a szöveg állításait és hangulatát. Például a harmadik levonás egy orgonafutammal ér véget, olyannal, amelyenhez hasonlót Bach *D-moll Toccata és Fúga* című művében hallunk. És e zárlatfutam után hangzik el a mesélő szájából a „s Mátyás hirtelen eltűzött a

szokásos irányba.” Helyenként maga a zene önmagában is vicces, gunyoros tud lenni, mint a második levonás elején egy fagottos-fuvolás passzázzsal, máskor az ének vagy a recitálás is rásegít az ilyen futamra, mint a bordélyház-epizódban. A negyedik levonás rockosabb, keményebb, mint a többi, súlyos akkordokkal, vicserítő szólógitárral, komor recitálással közeledünk a ma és a végkifejlet felé. Ebbe tud nagyon üdén beleékelődni Matyi királyi témája, amikor megválasztják őt bírónak, és ilyen ünnepélyes pillanat a vénség megszólalása többször is.

– *Ha ilyen tömény és virtuóz a zenei szöveg, hogyan lehet ezt előadni élőben?*

– A zeneszerzők és a közreműködők szerint nem lehetetlen, minden csak tehetség, gyakorlás és lehetőség kérdése, hogy a produkciót befogadja-e valamely színház.

– *Színpadi előadásban is gondolkodtok?*

– A színpadi előadás terve erősen foglalkoztat, már tárgyalunk is egy zenés színház vezetőjével. Ha az elterjedtebb műfajú zenés darabokat, mint az operákat, musicaleket és rockoperákat elő lehet adni, akkor az eposzt is. Csak kell hozzá megfelelő díszlet, rendezés és természetesen néhány jó énekes, színész.

– *Milyen más előadási formája lehetséges az eposznak és a Libás Matyinak?*

– Legelőször is én úgy vélem, hogy ha már készült egy ilyen remek hangfelvétel, azt le lehet játszani rádióban, meg lehet hallgatni otthon lemezről. Ugyanakkor gondolkodunk az eposz klipszerű, de egész estés animációfilmes feldolgozásában. Nehéz a tervet végigvinni, mert a felújított, megújított műnem és műfaj is kissé szokatlan az alkotóknak, és a közéleti szatíra műfaja is gyanakvással tölti el a döntéshozókat, mert talán félnek, hogy egyik-másik negatív figurában magukra ismernek. Én azonban meg szeretném nyugtatni őket, hogy ez ugyan egy vitriolos kritika, de akinek nem inge, nem veszi magára. Nevessük ki együtt Matyit és Döbrögit, és a nép kapja meg a méltó igazságszolgáltatást. Az igazságtól ne féljen senki!

Nyolcágú csillag – Székely Mózes és a brassói csata

– *Miért eposzi téma Székely Mózes erdélyi fejedelem élete és halála, illetve az 1603-as brassói csata?*

– Azért, mert e történelmi személyiségben, a tetteiben, és e sorsdöntő tragikus csatában sűrűsödik mindannak a lényege, amit a székelység és magyarság különbözőségéről és egységéről el lehet mondani.

– *Akkor ez egy székely nemzeti eposz?*

– Igen, annak is szántam, mert nem tudok róla, hogy lenne hasonló. Egy nemzeti eposz nem csupán a közönség születéséről szólhat, hanem az életének kiemelkedő fordulatairól is. Történeti munkák már jelentek meg a témában, például Szekeres Lukács Sándor írt és adott ki egy monográfiát 2007-ben Székelyudvarhelyen *Székely Mózes, Erdély székely fejedelme* címmel. Az én kiseposzomnak ez volt a közvetlen előzménye, illetve egy 2013-as esemény, amikor Felsősfalván szobrot állítottak a fejedelemnek. Az avatóünnepségen már fel is olvasták az addigra elkészült első éneket.

– *Nyomban fel is merül a kérdés, hogy a székely külön nép és nemzet-e, és ha igen, hogyan viszonyul az összmagyarsághoz?*

– A székelység önálló nemzet, de egyben része is a magyar nemzetnek. Akinek ez kétséges, azt remélem, meggyőzi maga az eposz, mert annak épp ez a fő témája: hogyan legyünk a különbözőségeinkben is egységesek. Székelyek és magyarok, katolikusok és protestánsok, magyarok és velünk élő nemzetiségek.

– *Milyen személyiség és milyen politikus volt Székely Mózes? Életműve szolgálhat jó példának a ma emberének?*

– Mindenképpen. Nem volt hibátlan, de épp az az érdekes, hogy miképpen mutatkozik meg a nagyság az olyan személyiségben, aki nem természetfölötti, hanem hús-vér ember, és akinek szintén olyan bonyolult közéleti-politikai viszonyok között kell eligazodnia, mintha ma élne, itt, közöttünk. Mindig figyelemreméltó, ha valaki társadalmilag alacsonyabb helyzetből kerül magasabb szintre a tehetsége által. Más székely erdélyi fejedelem nem volt

a történelmünkben, két okból is. A székelyek a magyar államiság kezdetétől teljes autonómiával rendelkeztek, csak a közös hadviselés és az ököradó kötelezte őket a király iránt. Vezetőjüket, az ispánt a király nevezte ki, és nem a székelyek közül, nekik azonban jóvá kellett hagyniuk, meg kellett választaniuk a tisztségre. A székelyeknél a saját, ősi törvényeik miatt nem voltak nagy társadalmi különbségek, ezért az erdélyi fejedelemség korában sem tudott valaki kiemelkedni úgy, mint a magyar nemesi családok, amelyek akár országnyi részeket birtokoltak és igazgathattak. Székely Mózes apja is egyszerű lófő nemes volt, ami azt jelentette, hogy a többihez képest valamivel tehetősebb, vagyis nem gyalogosan, hanem lóval vonult a haza védelmében a csatába. Ő katonai tehetségével tűnt ki, Báthory István fejedelem majd lengyel király oldalán harcolt, és lett belőle testőrparancsnok, majd dandár vezetője. Értékes katonai szolgálataiért magyar nemesi rangot és birtokokat kapott. Ülhetett volna a babérjain, és élvezhette volna a megnövekedett anyagi javait és befolyását csak a maga hasznára, de utána is kivette a részét a politikai és hadi küzdelmekből. A zűrzavaros, polgárháborús időszakban több fejedelem, vezér és oldal szolgálataiban és szövetségében állt, de tapasztalatai árán felismerte, hogy középtávon a legkisebb rossz a törökkel kiegyezni, és nyíltan vagy hallgatólagos támogatásukkal Erdélyt egyesíteni, hogy békében gyarapodhasson, fejlődhessen. Az idő az ő politikáját igazolta. Lásd Bocskai Istvánt, Bethlen Gábort és több utódjukat.

– *Székely Mózes tehát egy vitéz katona és megfontolt államférfi volt, ezért már érdemes rá emlékezni, de miért épp a brassói csata került a középpontba, mikor neki jelentős katonai sikerei voltak, és ez az 1603-as ütközet még az ő élete végét is jelentette?*

– Azért a brassói csata áll az eposz középpontjában, mert ebben az eseményben sűrűsödnek az adott korszak katonai és politikai eseményei, ott mutatkoznak meg az ellentétek és a szövetségek, az emberi és vezetői magatartásformák. A csatát elvesztettük, de ez számos tanulsággal szolgál. Vannak külső és belső okok, és mindegyiket a maga súlyának megfelelően figyelembe kell venni. A legszomorúbb az, hogy székelyek és magyarok harcoltak

az ellenfél oldalán is, és ennek az okait meg kell vizsgálni. Nincs szó semmiféle ősi és genetikus széthúzásról, hanem bizonyos vezetők egyszerűen nem tudták megfelelően kezelni a székely autonómiát és a székely szabadságjogokat, amelynek az volt az ára, hogy minden családfőnek saját költségen kellett csatába vonulnia a haza védelmében. Egyes fejedelmek, sőt magyar királyok is időnként meg akarták nyirbálni vagy szüntetni a székely jogokat, és ez jogos szembenállást, lázadást váltott ki a székelyekből. Mindez több szó- és kardpárbajban előkerül az eposzokban.

– *Ezek szerint a székely fejedelemnek is volt valamilyen bűne, ami a halálát okozta?*

– Ha nem is bűne, de hibája, hiszen korábban benne is felmerült, hogy nem feltétlenül kell megtartani a székely különállást, hiszen a többi ország hatalomkoncentrációja kapcsán ez mint lehetőség valós cél lehetett. Részt vett egy-két székely lázadás utáni megtorlásban is. A század fordulójára azonban felismerte, hogy a székely szabadság megtartása az egység fő záloga, csak már késő volt, mert ezt a zavart kihasználva az ellenfelek, különösen a birodalmiak és a csatlósai, a Habsburgok és az oláhok éket vertek a székelyek és a magyarok közé. Az egység a veszteség után, de ténylegesen és jelképesen is megszületik. Bocskai István, Székely Mózes utódja ugyanezt az utat járta végig, és pályája, élete végén már tudta, hogy a székelyek a legfontosabb belső szövetségesek. Érdeemes elolvasni Bocskainak a végrendeletét, milyen hosszan és körültekintően foglalkozik a témával.

– *A Nyolcágú csillag tehát a székely önrendelkezés, az autonómia eposza is. Ez összekapcsolja a történetet a mával. Milyen párhuzamok vannak még a XVI–XVII. század fordulója és a XXI. század eleje között?*

– Megvan a területi széttagoltság, ha más formában is. Magyarország és Erdély ma is birodalmak ütközőzónájában van, és ki van szolgáltatva a birodalmiak és csatlósai tisztességtelen és több esetben áruló érdekpolitikájának. Van, aki azt mondja, hogy a politika és a háború mindig tisztességtelen, de ez nem igaz, mert vannak ugyan érdekötközések, de közép- és hosszabb távú

célok figyelembevételével léteznek fokozatok is mindkét irányban. Az egység a különbözőségben kérdése ma is több vonatkozásban felmerül, mert élnek magyarok és székelyek határokon innen és túl, vannak együtt élő és szomszéd nemzetiségek, nyelvi és kulturális különbségek, újabban fiktív vagy gerjesztett megosztottság is, mint a normálisabbak és az utópiák világában lebegők, illetve a megvezetettek között. A legfőbb hasonlóság pedig az, hogy a világ ugyan külsőségekben változott, de az emberi értékek ugyanazok: bátorság, bajtársiasság, hazaszeretet.

– *Melyek ennek az eposznak a szerkezeti elemei, formai jegyei?*

– A *Nyolcágú csillag* nyolc énekből áll. Nyolc székely szék van, ha a fiúszékeket nem számoljuk, van tehát egy ilyen megfeleltetés is. Sok számszerű megfeleltetés van, de ezek inkább csak jelképesek, mint misztikusak, még ha esetenként annak is tűnnek. Nyolcágú a fejedelem arany buzogánya is, és nyolcágú a csillag is a székely zászlón, amelyet épp Székely Mózes hadi lobogójáról mintáztak. A heraldikusok szerint a székely zászlón és címerben a Nap található, és nem csillag, de ez a kis jelképtelődés nem feltétlenül rossz, mert a legismertebb nyolcágú csillag a betlehemi csillag, amely a Megváltó születésének helyét jelölte, és egy új szövetség kezdetét. Úgy is felfogható, hogy Székely Mózessel valami új szövetség vagy legalábbis stratégia kezdődött, amelyet utódai teljesítettek ki, mint már említettem, elsősorban Bocskai István és Bethlen Gábor.

– *Ilyen formai összefüggéseket tudsz még említeni?*

– A mű verselése a felező tizenkettes, ami a legelterjedtebb korabeli epikus formáknak az alapja. A versszakok azonban nem páros számú sorokból állnak, tehát nem kettőből vagy négyből, hanem háromból. A három utal a szentháromságra és több hármas felosztásra, például egyes seregcsoportok között. A strófában az első sor rímel a harmadikkal, a középső nem rímel semmivel. Így van az egészben egy lebegés a kötöttebb és a szabadabb forma, a bizonyosság és a bizonytalanság között. Minden egyes ének harminchárom strófából áll, harmincháromszor három, azaz kilencvenkilenc sorból, egy híján százból. Minden számszerű jelképet nem magyarázok, de ennek is vannak jelentéskisugárzásai.

– *Az eposz nyelvezete mennyire régies?*

– Az archaizálás nem volt cél, mert fontosnak tartottam, hogy a szöveg érthető, sőt közérthető legyen. Azonban mégis vannak archaikus jegyek a korabeli nevek, helyek, jelenségek, tárgyak, köztük fegyverek megnevezései, és a felező tizenkettes is ad egy régies, gyakran emelkedett jelleget a szövegnek, ami reményeim szerint a javára válik.

– *Kik adták elő az eposzt, és milyen formában?*

– Dóczy Péter színművész és rendező volt, akivel tervbe vettük az eposz megszólaltatását és lemezre rögzítését, illetve kiadását. Ő verbuvált hozzá színészeket, neves és gyakorlott eladóművészeket, akik közel álltak egyik-másik karakterhez, így nagyobb átéléssel, hitelesebben tudták megidézni a történelmi személyiségeket. Székely Mózesnek a hangját Jászai László kölcsönzi, Halmágyi István brassói követnek és Bocskai Istvánnak Szabó Sipos Barnabás, Bethlen Gábornak és egy követnek Incze Máté, az oláh vajdának és egy oláh harcosnak Széplaky Géza, Katona Mihály székely vitéznek és egy tatár vezérnek Krizsik Alfonz, egy lengyel követnek és egy török vezérnek pedig Kákonyi Tibor. A mesélő egyik hangja Dóczy Péter, a másiké Fábri Géza, aki egyben a zenei szerkesztő és kobzos énekmondó. Ez azért is érdekes, mert így a mesélő megkettőződött, szétvált, és így az előadás szerkezetében is megvalósítja a „különbözőségben is egységessé lenni” alapelvet, ami az eposz alap gondolata.

– *Fábri Géza tehát egyben előadó is. Milyen zenészek és milyen hangszerekkel tesz színesebbé az előadást?*

– Fábri Géza a koboz mellett más, korabeli vagy népi pengetős hangszereken is játszik a hangfelvételen. Közreműködött citerával és tárogatóval Csonka Boglárka, furulyával és kavallal Szentimrey Panna, dudával pedig Várai Áron.

– *Tehát valami korhű előadásmódra lehet számítani?*

– Minden szándék és lehetőség szerint igen. A hangszerek és a hangszerelés is ezt a célt szolgálja, de már a dallamok is, amelyek maguk vagy alapjai korabeli népi és historikus dallamok. Hogy pontosan mely dallamok jelennek meg a műben eredeti vagy

módosult formában, az legyen meglepetés. Mindenesetre ezt az eposzt akár így vagy nagyon hasonló módon elő is adhatták volna 1603-ban.

– *Ha már zenei szempontból fontos volt a korhű megszólaltatás, akkor ez magára a történetre is érvényes poétikai elv?*

– Teljes mértékben. A történet legfontosabb elemei megfelelnek a történelmi forrásoknak. A múltat nem átírni kell és meghamisítani, hanem megismerni, megérteni. A költőnek épp elég szabadság az, hogy a történelem számos egyéniségét és eseményét választhatja műve tárgyául. Így is vannak bizonytalan pontok, mert például még a korabeli krónikások is többféle módon írták le a fejedelem halálát. Hogy ezt a bizonytalanságot áthidaljam, mindhárom változatot beépítettem a történetbe. Székely Mózes egy oláhot legyőz, egy székellyel párbajozás közben kibékül, és egy görög zsoldos hátulról lelövi őt. Ez, ha így volt, vagy így lehetett, számos tanulsággal szolgál. Az is, hogy volt még valaki, aki úgy akarta legyőzni a fejedelmet, hogy a már golyólövéstől halott testéről vágta le a fejét.

– *A CD nagyon szép, igényes kivitelben jelent meg. Nem is tudom eldönteni, hogy egy tartalmas, színes, gazdagon illusztrált könyv, amelynek van egy CD-melléklete, vagy egy CD ezzel a kísérfüzettel.*

– Szándékunkban is állt, hogy ezt ne lehessen eldönteni. A formai jegyek alapján be kell valahová sorolni a kiadványt, ezért „hangoskönyv”-nek nevezzük, de itt valóban minden egyenrangú a külső és a tartalmi vonatkozásokban egyaránt. A füzet vagy könyvecske tartalmazza az eposz teljes szövegét hatvannégy színes, gazdagon illusztrált oldalon. Ezek az illusztrációk Lőrincz Kata grafikus munkáját dicsérik, és ahogy a zene, ezek is a korhűség fő szempontja alapján készültek. A műhöz Szekeres Lukács Sándor írt egy rövid, előszót, amelyben felvázolja a cselekmény idejének történelmi helyzetét. Utószó gyanánt olvasható egy-egy rövid elemző méltatás Véghelyi Balázs költőtől és Bertha Zoltán irodalomtörténésztől. Hálásak vagyunk mindenkinek, aki hozzájárult a mű és a kiadvány létrejöttéhez. Kiemelném Liszkay

Károly hangmérnöki munkáját, aki segített megteremteni a kórhú akusztikus hangzást a hangfelvételen, és köszönöm a nyomda színvonalas munkáját. Végezetül pedig megköszönném a Nemzeti Kulturális Alap támogatását, ami lehetővé tette, hogy a közreműködők és a technikai gyártás a legszínvonalasabb eredményt hozzák ki ebből a műből és kiadványból.

– *Ez a mű is előadásra van szánva, akárcsak a Libás Matyi?*

– Természetesen, és itt egy érvényes, élvezetes előadás a lemezen. Bízom benne, hogy az eposznak lesznek még élő bemutatói, esetleg valamilyen feldolgozásai. Színházi alkotói közösségek és diákok egyaránt bemutathatják. Valamilyen filmes feldolgozás is elképzelhető. Egyik tanult és művelt szakmám a film elméleti és részben gyakorlati oldala. Ha csak rajtam múlik, ebből lesz valamilyen audiovizuális mű is.

– *Meg fogja teremteni a CD-n, hangoskönyvben megjelent eposz az egységet a székely és magyar, magyar és nem magyar, a katolikus és protestáns, nő és férfi között?*

– Hát, ha meg nem is teremti, de bízom abban, hogy erősíteni fogja. A megidézett történelmi korszak, az egyes személyiségek, köztük az egyetlen székely származású, vitéz fejedelem, a bemutatott események szolgálnak annyi jó, és mellettük nyilván egy-két negatív tanulságos példával is, hogy segíthetnek nekünk is átértékelni a saját döntéseinket, amelyeket nyugalmi vagy épp valamilyen kiélezett helyzetben hozunk.

Kovács katáng Ferenc

Táltosok, koboldok, csélcsapságok

Olvasónapló és beszélgetés

GÁSPÁR FERENCcel *Galeotto* című regényéről

Amikor az Irodalmi Jelen korábbi számaiban olvashattam néhány részletet Gáspár Ferenc készülő regényéből, úgy tűnt, egy újabb Mátyás királyra emlékező mű születik. De amint sorról sorra, részletről részletre haladtam, világossá vált előttem, hogy ez a történet mégis inkább a címadó személyről, Galeottóról szól.

Később megjelent a könyv, s mint a hátoldalán olvashatjuk: „Csélcsap természetével, a titkos tanok keresésével akár ma is köztünk élhetne Galeotto Marzio, Mátyás király könyvtárosa, Janus Pannonius hű barátja, eretnek nézetei miatt a velencei inkvizíció üldözőttje. Róla szól ez a könyv, ám megjelenik egy új szereplő is, Kampó, Mátyás király táltosa, akiről Ipolyi Arnold úgy ír, mintha valóságosan létezett volna. Ez a hol valóságos, hol misztikus történet az első oldalaktól kezdve úgy vonzza be az olvasót, lapjain úgy elevenedik meg a XV. század reneszánsz forgataga, hogy szinte sajnálja, amikor véget ér, amikor be kell csuknia a könyvet. Régi ismerősökről olvas, Vlad Draculról, Mátyás királyról, Beatrix királynéről, s mégis mintha először tenné mindezt. Galeotto pedig, bármilyen kalandos utat is jár be hosszú élete során, mindig úgy ír, mintha az élete utolsó pillanata volna. Hű marad jelmondatához: »Halandónak születünk, és a vég már kezdettől ott lebegett a fejünk felett.«

A közel sem könnyed hangvételű mű olvasása közben bizony néha elkalandozom. Az író alakja rémlik fel képzeletemben. Súlyos könyvek alatt roskadozó polcok között látom, egyik-másik kötet tanulmányozásába órákra belefeledkezik. Heves mozdulatokkal veti katalóguscédulákra hirtelen támadt gondolatait.

Kering a nehezen meghatározható térben. Dolgozószoba talán? Annál sokkal impozánsabb, tágasabb. Jákobi lajtorja tör a szédítő magasban szinte láthatatlan kötetek felé. Díszes, gazdagon festett mennyezet. S alatt, egy tágasabb térben zöld olvasólámpás asztal, faragott karosszékek, zsúrkocsin a használaton kívüli, visszavitelre váró példányok. S igen, némi doh- és porszag. Ugrik a képzelet, immár tényleg egy nagy ablak derítette dolgozószoba belsejét látom. Szél lengeti a virágmintás függönyt, a nyitott ablaktáblákba is bele-belekap. Az író dolgozik, hosszú, méla lebben, majd a cédulákra vetett mozaikokat idő- és logikai rendbe sorolja. Dobozolja. Új adalékokat szűr be a megfelelő helyekre. Precíz, kimért mozdulatok. Magában beszél, minden cédulával halk üzenetet küld a helyüket már rég megtaláltaknak. Mintegy biztatásul, ismerkedjenek össze, barátkozzanak, viseljék gondját az újonnan érkezőnek. Katonás rendben a történelmi dokumentumokra épülő mű alapanyaga. Ám egy viharos szellőkésssel a ház angóramacs-kája az ablakpárkányról az íróasztal felé lendül. Egy rossz mozdulat, és elsodorja a kartotékdobozt. A feljegyzések szertesztét szállnak, a huzat is besegít, s a cédulákat bizony csak a Jóisten tudná újból az eredeti sorrendbe rakni. Jeles szerzőnk, Gáspár Ferenc a sziszifuszi helyreállítási munka közben egy táltosoktól, koboldoktól ellesett ötlettől vezérelve inkább megkeveri a lapokat, mint egy pakli tarokk-kártyát.

Folytatom az olvasást. Kis idő múltán az antik műveltség iránti nosztalgia támad fel bennem. Latinos osztályba jártam. Akkoriban fel nem foghattam, mennyit köszönhetek majd e kezdőloketeknek. Elbűvölő, művelt, sokoldalú tanárunk buzgó közreműködésével régészkedtünk, kerékpárral jártuk a feledésre ítélt, hagyományhordozó csodahelyeket. Bújtam a Boronkay – Trencsényi Waldapfel-féle *Római regék és mondák* című, salátásra koptatott, akkoriban elég nehezen beszerezhető művet.

A *Galeotto* végtelenül bonyolult. Ugrál időben, térben. Felkap, majd faképnél hagy fontos szereplőket, hogy néhány oldalal odébb újra előhalássza őket. Lassan, komótosan kell haladni a *képben* maradáshoz. Ha mégis elragadna a hév, oldalakat kell visz-

szalapozni, hogy újra felvegyük az elveszett szálakat. Felcsigázza a képzeletet, ugyanakkor elbizonytalanít, hogy fel tudunk-e nőni hozzá. Sajnáljam-e, hogy a végére értem? Annyi bizonyos, hogy amíg vele feküdtem és keltem, számtalan gondolat támadt, röppent, viharzott, száguldott, kalandozott bennem. Kell-e több?

*

– *Egy valós történelmi alakokra épített könyv megírásához nem lehet elegendő az iskolapadban, az egyetemi tanulmányok alatt megszerzett tudás. Alaposabban utána kell járni minden részletnek, apróságnak. Milyen forrásokból dolgoztál? Mennyi időt fordítottál a megírás előkészítésére?*

– Az előzmény, a *Janus* című regényem, amit két évvel korábban írtam, sokat segített. Ugyanaz a kor, Galeotto és Janus ráadásul barátok voltak, s ez utóbbi regény egy kicsit annak a másíknak, a Janus Pannoniusról szólónak a tükörregénye. A ráfordított időt nem tudom megítélni, és nem csupán előtte készülök, hanem írás közben is folyamatosan olvasom a forrásokat. Galeotto Marziótól sajnos sok minden nincs lefordítva, viszont megjelent Békés Enikő *Asztrológia, orvoslás és fiziognómia Galeotto Marzio műveiben* című könyve, ebből sok érdekesség derül ki róla, többek között a velencei inkvizíció ellene irányuló támadása, melynek következtében börtönbe is zárták. Ezenkívül természetesen ott van Galeotto magyarra lefordított *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyve*, aztán Janus egy egész csomó verset ír róla. A kort Bonfinitől kezdve egészen jó barátomig, Diószegi Szabó Pálíg rengetegen feldolgozták – ő nem csupán kiváló költő, hanem remek történész is. Mátyás király levelezését szintén felhasználtam, különösen azt a levelet, amelyben beszámol a pápának boszniai háborújáról a török ellen. De akad történelmi munka Vlad Draculról is, és Hóman Bálint – Szekfű Gyula *Magyar történetét* szintén érdemes ilyenkor lapozgatni. Kampórol, Mátyás király táltosáról viszont csak Ipolyi Arnoldnál találtam forrást.

– *A kötetbe beemelt sok-sok versidézet szokatlan, nem általános a „tisztán” irodalmi, fikciós művekben. Itt a könyv szerves részének érzem. Habár felmerül bennem a kérdés, hogy írás közben mi lehetett a szerző fejében előbb: a vers vagy a cselekmény? Egyegy Janus Pannonius-verssor ihletett meg, s kerekítettél köré vélt vagy képzelt valóságot? Vagy pont a fordítottja történt? Esetleg mindkettő vegyesen?*

– Vegyesen. A *Janus* esetében fokozottan így volt, mert abba a regénybe a verseket a már említett barátom, Diószegi Szabó Pali írta, és így egymást inspiráltuk: ő a verssel, én a prózával. Sőt, előfordult, hogy ő elutazott az akkori kedvesével Mohácsra, megtekinteni a busójárást, írt róla verset, és én beleépítettem a regénybe, oly módon, hogy nem Pali utazik Mohácsra, hanem Janus Pannonius. A *Galeotto* esetében ez egy kicsit másképpen történt, kevesebb a modern vers, több az egykori, viszont van egy igazi, most először olvasható Galeotto-epigramma, amelyet Pali ültetett át magyar nyelvre.

– *Nos, ami nekem különösen tetszik a kötetedből, azok a gyönyörű sorok. Vannak furfangosak, nehezen megfejthetők, arcpirítóan zavarba ejtők. Meghökkenítő fordulatok. Néhol mintha a legifjabb olvasók kegyét is keresnéd. Például amikor Kampó, a táltos a maga elé képzelt tájban összecsippentett két ujjával rámutat egy pontra, majd ujjait széthúzza kinagyítja azt, mintegy előrevevítve a ma szokásos képernyő-zoomolás lehetőségét. Milyen korosztálynak szánod ezt a kötetet?*

– Elsősorban felnőtt regény a *Galeotto*, de nem tagadom, szánítottam a felsőbb osztályú gimnazisták érdeklődésére is.

– *Olvadás közben egy percig sem kételkedtem a személyek, a történetek hitelességében. Tényleg! Mennyi benne a fikció, a fantázia?*

– A történelmi tények hitelesek, viszont Galeottóról kitaláltam egyet s mást. Például nem utazott el Erdélybe, legalábbis erről nem tudunk, mint ahogy a Nápolytól délre tett kirándulás szintén fikció. A Guarino iskolájában játszódó jelenetek ugyanígy az én képzeletem művei, ám az alakokról Janus Pannonius

írt verseket, tehát ők feltehetően valódiak. A főhősnő, aki egyszer Piroska, máskor Domenica, illetve Szabina néven szerepel, szintén kitalált figura (bár Janusnak van Piroska-verse!), és személyiségének változása mintegy leképezi Galeotto hitének formálódását. Ez nálam nem volt tudatos, talán a szerencse vagy a Jóisten segített ebben, hogy így alakult, mert ez lett a regény fő mondanivalója, vagyis hogy jöhet tél vagy nyár, eshet hó, fújhat szél, Galeotto Marzio akkor is megírja nagy filozófiai műveit. Tehát látszólag a felszínen fut egy sokszálú kalandregény, nőekkel, szerelmekkel, párviadallokkal, várostromokkal, börtönnel és szabadulással, s ki tudja, még mennyi mindennel, a mélyben pedig a „hardverben” Galeotto folyamatosan és keményen dolgozik. Könyveivel messze megelőzi a korát, hiszen – csak egy példát említve – Lutherhez hasonlóan állítja, hogy mindenki üdvözülhet, aki tisztességes életet él, ehhez nincs szükség közvetítőkre.

– *Nem bánsz kesztyűs kézzel a regényhőseiddel. Mondhatnám, illúziókat rombolsz. Mátyással ugyan keveset foglalkozol, ott sem a szokásos, ismert oldalát mutatod fel. Főleg Janus Pannonius jellemében csalódhatunk, de alaposan. Róla többnyire csak azt tudjuk, hogy humanista költő, akinél megjelenik a reneszánsz gondolkodás és életérzés. Nálad ifjúkorában parázna, összeférhetetlen, kibírhatatlan, békétlen. Püspöksége alatt pedig istentelen, korántsem feddhetetlen erényű, királya ellen lázadó. Volt konkrét célod e nimbuszrombolással?*

– Nem volt céloom a nimbuszok lerombolása. A jellemek szinte maguktól alakulnak nálam, egy idő után sajnos vagy szerencsére önálló életre kelnek, nincs hatalmam felettük. Szerintem az előző regényemben Janus Pannonius pozitívabbra sikerült, ám a költőket nem a személyiségükért, hanem a verseikért szeretjük. Petőfi, Ady, József Attila sem volt könnyű természet, embert próbáló lehetett velük együtt élni. (Arany János lehetett a ritka kivételek egyike.) A költeményeik viszont zseniálisak, ma is élnek.

Dorcsák Réka

Színház, alvilág és szerelem

A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Színművészeti Karának végzős hallgatója, Polgár Kristóf első kötetében három költői hangot is megszólaltat. A könyv egészét jellemző sokszínűség erőssége, de egyúttal legnagyobb gyengesége is kötetének, tekintve, hogy a heterogén versvilág valódi kihívás elé állítja olvasóját. Az első, azaz a *Menj vissza a színpadra* című ciklus versei ismert drámák egy-egy jelenetét, motívumát, hőstét láttatják, kicsit sem megszokott módon. Megismerkedhetünk Shakespeare *Rómeó és Júliájának* csalfa Júliájával, olvashatjuk Macbeth keserű levelét feleségéhez, Lady Macbethhez, vagy a Csehov *Sirályában* szereplő költőnek, Trigorinnak a búcsúlevelét. A ciklus mindegyik versében más-más szerepbe bújik a költői én. A reneszánsz shakespeare-i figurákon túl (*Eddig persze... De most..., Levél Lady Macbethnek*) felidéződik még Villon balladai világa (*A sírásó panasza*), de a görög mitológia egy-egy kultikus motívuma is. Találkozhatunk a révésszel, aki a hétköznapi rezignáltságában teljesíti munkahelyi kötelességét, és elmegy a didergő király lelkéért (*Didergőkirály*), a könnyűvérű Zeusszal, akinek főistensége csupán szépségében és morális szabadságában mutatkozik meg (*Levél Zeusztól*), vagy az egyszerűen ittas huszárként bemutatott Dionüszossal (*Istenek, husárok és nimfák*). De még feltételezhetően Pügmalion szobra is megszólal (*A baba*), aki arról kesereg, hogy ugyan neki van egyedül lelke, mégis rajta kívül másokat (netán más szobrokat?) is szeret szerelme. Azért feltételezhetően, mert nem derül ki egyértelműen, milyen kon-

textusba is léptünk át az előző shakespeare-i vers (*Eddig persze... De most...*) után. A kötet egészére jellemző sokszínűség azonban egyben nehézséggként is fellép, különösen az első ciklus olvasásakor, hiszen olyan hangsúlyos benne az intertextualitás jelensége, hogy csak a színházi bennfentesek és a nagy olvasási tapasztalattal rendelkezők érthetik meg elsõre. A versek szellemesek, hiszen a klasszikus irodalmi toposzokat, mitológiai hõsöket és történeteket demisztifikálják, és jelenünk hétköznapi szituációiba helyezik õket, ugyanakkor nehéz velük azonosulni. Színpadias versek ezek, a szó jó és rossz értelmében. Kifejezetten performansz-jellegû, jelenetszerû költemények, egymás után következõ monológok, amelyek versszínházi keretek között kiválóan mûködnének, de kötetben olvasva az olvasóra hárul a „szótárázás” feladata, és annak kiderítése, hogy melyik versben éppen ki a megszólaló, és mi a háttértörténete az adott lírai szövegbe sûrített színmûnek.

A kötet második ciklusában, a *Pikkelyek nélkül angyalban* még több talánnyal találhatjuk szemben magunkat. Míg az első ciklusban a fõhõsök nevei, bizonyos kultikus helyszínek és a történet-töredékek fogódzót nyújtottak számunkra, addig itt heterogén, szabadabb értelmezést kínáló versek következnek. A kötetben talán ez a ciklus jelenti a legnagyobb kihívást, elsõsorban a már az első ciklusra is jellemzõ váltakozó lírai ének és a hiátusokkal teli szövegek miatt. A *Menj vissza a színpadra* ugyan komoly háttérismeretet követel az olvasótól, mégis a jól beazonosítható mûveltségi kulcsszavaknak köszönhetően az értelmezésnek viszonylag korlátozott lehetőségeivel állunk szemben. A második kötetben a nehézség éppen ellenkezőleg, a túlságosan szabad interpretáció lehetőségében rejlik, hiszen a térben és időben beazonosíthatatlan verseket mindössze az alvilági, démoni és ördögi tematika köti össze. A ciklus címadó sorát magában foglaló vers, a *Testalentum* is csupán sejtet, mintsem egyértelműen kimond valamit: „*Bolond dalokkal büvöltél, / belém nevelted a vadat. / Fehér köntösben ápoló, / feketében apáca vagy. / Kalapban az ördög, / szárnyakkal sárkány lehetsz, / pikkelyek nélkül angyal. / Mindent tőled tanultam, / tekintélyes nagyúr. Ma / téged nézlek. Mutass újat!*” Érzékelhető egy démoni, csábító nõ alakja a

versben, de ugyanakkor ennél több is, magának a Sátánnak a változó képmása. A kalapos ördög képe aztán újra felbukkan a *Tegnap kalapban* című versben, amelyben viszont az ördög helyébe az Isten lép: „*Tegnap kalapban látták az Istent. / Filterest szívott, saját vérét itta.*” Az egész ciklusra illik ennek a két sornak a hangulata: sötét, nyirkos, hátborzongató. Inkább feszültséget és nyomasztó érzést generálnak a versek, mintsem kibontható értelmezést. Talán leginkább Bulgakov *Mester és Margarita* című regényének rejtélyes és groteszk hangulatait és fantasztikus képi eszközeit idézik. A ciklusban vannak egyes szám harmadik személyben megszólaltatott szövegek (*A hajókészítő, Samael, Testalentum*), amelyekben egy mindentudó narrátor versbe szedve mesél el egy történetet, vagy mutat be egy sátáni alakot, és vannak az egyes szám első személyű lírai ének megfogalmazta versek (*A Démonról a hallban, Üres láthatáron, Fehér fal*), amelyekben talán egy-egy alvilági tapasztalat fogalmazódik meg. Azért talán, mert mind az *Üres láthatáron*, mind a *Fehér fal* kilóg a ciklus versei közül. Míg a bulgakovi *A Démonról a hallban* remekül példázza az álruhás ördög képébe bújít alvilági én motívumát, addig az *Üres láthatáron* még távolról kapcsolódhat ehhez (ha nagyon bele akarjuk olvasni), a *Fehér fal* viszont már egy egészen más, inkább hétköznapi, nosztalgikus, visszaemlékező, az idő múlásán elmerengő verset takar, amivel a kötetben először az olvasó igazán könnyen tud azonosulni.

A kötet harmadik ciklusában, a *Film noir*ban a szerző hátrahagyja a mitológiát és az alvilági tematikát. A nyelvezetben ugyan megjelennek még bizonyos szófordulatok, amelyek az előző két ciklus stílusát idézik, mégis alapvetően hétköznapiabb, időben és térben könnyebben behatárolható versek következnek: Tisza-parti pillanatok, benyomások leírása (*Mindenben*), jelen korunk facebook-os ismerkedési szokásainak paródiája (*Baszbook költő*), valamint egy viszonzatlan, gyöttrő szerelem képei, amelyek a ciklus legtöbb versén átívelnek (*Mindig ott marad, Délutáni óra, Jellem, Hálóinged, Marcipán*). Ezekben a versekben egy csábító és érzéketlen nő alakja sejlik fel, aki számára a költő érzelmes pátosza csupán „öblítő” (*Jellem*). Egy sem veled, sem nélküled típusú kapcsolat erotikával

és gyötrellemmel teli jeleneteit olvashatjuk. Emiatt feltételezhetjük a 'noir' jelző indokoltságát, ugyanakkor az erőszak, az erotika és a 'noir'-ra jellemző misztikum, rejtély nem található meg olyan erősen ebben a ciklusban, hogy igazán motivált legyen a szó használata. Ezek a versek azonban ténylegesen közel férkőznek az olvasóhoz az által, hogy hétköznapi szituációkat és témákat mutatnak be érthető nyelven, humorosan. A ciklus két kiemelkedő verse a *Marcipán* és a *Hálóinged*. Előbbi találó a címben is szereplő metafora alkalmazása miatt, hiszen a szóban forgó szerelmi viszonynak a kellően giccses, minden érzékszervünkre ható leírását adja: kevés, édes, tömör, intenzív, hamar elfogy. Utóbbiban pedig a cím és szöveg rendhagyó kapcsolata kiemelendő. Míg a kötet többi versében a cím általában arra szolgál, hogy az olvasó kontextusba tudja helyezni az adott intertextuális utalást (*Trigorin búcsúlevele*, *Ophéliát szerettem*, *Levél Zeusztól*), vagy hogy egyszerűen összefoglalja számára az adott vers képi világát (*Szilfa*, *Marcipán*, *Sercegő tangó*), addig a *Hálóinged*-ben a cím mint egyfajta kiinduló díszlet vagy jelmez jelenik meg, aminek a látványa egy idilli helyzetet közvetít mind a lírai én, mind az olvasó számára. Ezután pedig érthetővé válik a lírai én szerelmi túlfűtöttségének vallomás-monológja.

A kötetet a vonatút képe keretezi. Míg az *Ophéliát szerettem* című vers a maga Hamlet-tematikájával megnyitja a fikcionális utazás kezdetét, addig az utolsó, *Zak* című vers a 618-as IC-képével a fantázia grandiózus utazását lerántja a valóság talajára, a poros alföldi megállók dimenziójába. Polgár Kristóf műve példaszerű első kötet lett. Bár a szerző különböző hangokkal kísérletezik, a könyv mégis egységesnek mondható. Valamiféle „jellemtörténet” vagy utazás- és világok közötti átjárás-motívum elevenedik meg előttünk a könyv olvasásakor, ami a képzelet és fantázia világából a hétköznapiok sívárságába vezet, így az olvasó számára távolinak tűnő mitológiai, irodalmi és alvilági hősök is hétköznapivá lényegülnek. Szellemes, szerethető kötet ez, de erős olvasói aktivitást igényel.

Gáspár Ferenc

A fekete ember

„Az ember végül homokos, szomorú vi-
zes síkra ér” – gondolja az olvasó József
Attilát idézve, ha elmerül Lydia Davis
legújabb könyvében, *Az anyyi, mint*
címűben. Máskor meg mintha Karin-
thy Frigyest olvasná, az *Így írtok ti-t*, és
nevetni támad kedve. Magam részéről,
pestiesen szólva, nem tudom, mit esz-
nek a népek az amerikai írónő történe-
tein, aki a „The Best American Short

Stories”-tól kezdve egy rakás díjban részesült a kritikusoktól, és a ten-
gerentúli olvasók is megvadult hurrikánként csapnak le a boltokra, ha
legújabb könyve megjelenik (legalábbis én így képzelem...).

A közép-európai olvasó viszont csak töpreng, vajon miért jó
az, ha az ember azonnal rájön, hogy az író a saját életét írja. Ez
önmagában még nem lenne nagy baj, hiszen Tolsztoj is beleírta
az *Anna Kareninába* saját szerelmi vallomásának nem minden-
napi történetét, Dosztojevszkij a *Félkegyelműbe* epilepsziáját;
Örkény István oroszországi fogságát, Csáth Géza és Bulgakov
pedig a morfiummal való közelebbi ismeretség hidegrázós ka-
landját építette be műveibe. A kortársak közül a Nobel-díjas
Coetzee bár utópiát ír, a szerelmi szál a regényében (*A barbá-
rokra várva*) mégis olyan erős, annyira érzékletes, hogy már-már
elszégyelljük magunkat olvasás közben. A magyarok közül Király
Farkas vagy Bene Zoltán novelláit lapozgatva szintén elfog min-
ket az érzés, hogy nem kitalált történetekről van szó. És a sort
napestig folytathatnánk. Akkor meg miért akad fenn a recenzor,
ha ugyanezzel az alapvetéssel találkozik a mai írónál? Hiszen
ugyanezt műveli a norvég Knausgard is, és még sokan mások.

A probléma ott van, hogy Davis nem emeli fel a történetet, nem
keveri ki a mennybolt színeit írói palettáján, úgy, ahogy a már em-

lítottak. Lapos a hitetlenek története, akárhogy is nézzük, a norvég Knausgard és az amerikai író művei a semmit ragozzák, csúrik, csavarják. Arról írnak, hogy az ember, jaj, de magányos, és meg fog öregedni. És aztán meg is hal, persze. Davist még a férje is elhagyja. És aztán egyszer csak meglátogatja őt egy öreg nő. *„Hetvenkilenc éves, vagy ilyesmi... nehéz vele beszélni, mert csak négy-öt dologról akar beszélni, és mindenkinek és mindennek elfelejti a nevét, amiről beszélni akar, és miközben keresgél, hogy leírja azt a valamit, aminek a nevét elfelejtette, elfelejti annak a nevét, amit ahhoz kell leírnia, hogy azonosítsa számomra, amit eredetileg elfelejtett...”* (A villák), és így tovább, megállás nélkül. Hát maga megbolondult, hogy mindent kétszer mond, kétszer mond, így írta ezt Karinthy, de itt nem kétszer mondja az író, hanem háromszor-négyszer-sokszor, már számolni sem lehet, a szövegszerkesztő megbolondul, és folyamatosan zöld hullámvonalakat köpköd, de ő még mindig rágja a semmit, a gittet.

És rosszul is esik. Mert mást nem tudunk meg a hetvenkilenc évesről, csak azt, hogy demens, és a mazsolák, amiket eszik, kipotytyannak a szájából, akár a nyála. Arról ugyan nem ír Davis, de elképzeljük – szárazan csak nem esnek ki azok a mazsolák –, és így, hogy lóg a szegény hetvenkilenc éves sztorija a levegőben, nem tudunk rá haragudni, azért, mert megöregedett, és agyi károsodása van, hiszen ismerünk sok ilyen tisztességes öregasszonyt a közelünkben, és tudjuk, hogy nem tehetnek róla, hogy ilyenekké váltak. Az én anyósom például a kilencvenötödikben van, kezdhetném, de nem kezdem, mert nem akarok Lydia Davis nyomában járni.

Van üdítő kivétel is a novellák között, például *A szobalány* című, melyben az életet kiadó házhoz hasonlítja az író, ahol *„[a]z emberek jönnek-mennek, pár évente új lakó jön”*. De még ebben az elbeszélésben sincs semmi olyan, amitől az ember csettintene, hogy ez aztán döfi, én ilyet még sose...! Minimalista próza ez, tudom, ez a divat, de attól még nem tetszik. Nem tetszik a nyavalygás, még akkor sem, ha kifinomult és lírai, avagy hátborzongató, bár utóbbi jelzőnek nincsen éle. Ki lúdbőrözne például ezen: *„...visszatér az alak (ez egy fekete férfialak, ennél többet nemigen tudunk meg róla), megáll a jobb vállá fölött... megmondja, hogy minden jól van, és ő jó, és megtette, ami tőle telt, bár mások talán nem így gondolják – és ezek a mások is ott vannak valahol a házban, a folyosó*

végén egy szobában, szorosan egy sorban, vagy két sorban, büszke, fehér és mérges arccal.” (Küszöb: a kis ember) Attól lenne igazán ijesztő és hátborzongató, ha valamivel többet tudnánk meg arról a fekete férfialakról, de nem tudunk semmit, Davis nem Jeszenyin. Az orosz költő zseniális verse *A fekete ember*, tényleg kriptamélyű, velőtrázó, idegtépő mű.

Egy korábbi recenzióban már megírtam: nem esztétikai kategória, nem elvárás, hogy az olvasónak jó érzése legyen a történet végén. (Bár a görögök ezt így gondolták, valami katarzisz nevű dologról fecseggve.) Mégis szívesebben olvasunk felemelő dolgokat, és itt nem a hollywoodi happy end-re gondolunk, hanem olyan lélekerősítőkre, amiktől aztán jobb kedvvel vágunk neki a mindennapi élet útvesztőinek. Ezek persze nem könnyű dolgok, hiszen a fentebb emlegetett szerzők regényei sem éppen vidámak, és egy prózai szöveget jól befejezni, legyen az rövid vagy hosszú – nem éppen egyszerű. Nem mintha verset könnyű lenne.

Király Farkas *Ha elfogy a fény* című novelláskötetében, *A mennyasszony fátyla* című elbeszélésben egy fiatal fényképész haláláról ír, aki belefulladt a jeges vizű tóba, amely felett a vízesést Menyasszony fátylának nevezik a helybéliek, mert egykor a monda szerint ott lett öngyilkos egy lány. Menyasszony volt, de gazdag legényhez akarták adni, és ő a szegényt szerette. A most „vízbehűlt” fiatalember haláláról nem derül ki semmi, míg sok év után az egykor helyszínre érkezett mentőcsapat egyik tagja meg nem találja a fényképezőgépét „egy csaknem száraz üvegben.” Előhívja a képet, és amint felcsipné az utolsót a szárítókötélre, „belemerevedik a mozdulatba. A képen, az utolsón, mennyasszonyi ruhát viselő, gyönyörű szép lány nyújtja karjait az objektív felé.”

Szép ez, szebb, mint az, hogy elhagyott a férjem, és nem tudom, miért. Vagy mégis? Bár együttérzek a szenvedővel, mégsem érzek esztétikai élvezetet Lydia Davis-t olvasva. Kár, mert a fordító, Mesterházi Mónika kiváló munkát végzett, nem lehetett egyszerű az angol körmondatok kibogozása.

Mit is tehetnénk még ehhez hozzá? „*Kérlek, vidd a könyvet – szólt Jeszenyin az ő fekete emberéhez –, szórakoztass vele mást!*”

Artzt Tímea

A róka, a hentes és a falósejt

Tóth Csilla tárgyias költészetét a hétköznapok apró kellékeivel teszi otthonossá, és éppannyira mozgunk otthonosan ebben a világban, mint amennyire az önismeretben. Első kötetének címe egy hiányos mondat, mely mögött kétféle lírai alany állhat. Egy olyan, akivel mindent meg lehet tenni, vagy egy olyan határozott és színes személyiség, akivel mindent

jó megélni. Verseiben egy eleven testre, intellektusra és anyára lelünk, akinek lételeme az írás, mert szeretné magát átmenteni az időn. De küzdhetünk-e vajon a törekenység ellen, elkerülhető-e a személyiség feloldódása? *„Feloldódott a hétköznapokban, / elfedte magát a make-upokkal, / elszitált a porrongy verésében, / elkeveredett a krump lifőzelékben” (Anyu eltűnt).*

A hat ciklust felölelő verseskötet kiegyensúlyozottan magas minőségű szövegek foglalata. A kötet címében és első ciklusában (*Velem mindent lehet*) szereplő névmás az éntre irányítja a figyelmet, s nem is csalódunk, mert a szubjektum áll a középpontban. Viszont nem annyira a személyes sorsa, önéletrajzi karaktere, mint inkább tapasztalatai és a világra fókuszáló tekintete. Az első ciklus felütésekor Pilinszky János költői hangja és *Négysorosa* juthat eszünkbe, amint éppen átiramlik a női tudaton: *„Mosatlan tányér, az ablakon légypiszok, / szikkadt kenyérvég, hiányjel, fognyomok, / hajszál a kádban, utolsó küretek, / az asszony felbont egy lekváros üveget” (Nyár után).* Erős, rövid, kopogós sorok jellemzik a szerző stílusát, ellentétes jelentéskörű szavak, meglepő

asszociációk. Egymásra rímel az egyedi és a rutinszerű, a szent és a profán.

A *Várni* című költemény fókuszmondata – „*Isten uja túlmutat rajtunk*” – metafizikai dimenzióra vall. A komor pilinszky világot (madárraj, felhőhalál, halak lebegése, akváriumcsend) impresszionista eszközök színesítik: üveggyöngyök koccanása, laptopnyi csend, krumplihéj íve, hús sercegése. Megszelídül a hiány, rész-egész metonímiák mentén illesztgetjük egymáshoz azt, ami összetartozik: „*Te engem, Én téged / – néha a májad volt hogy a léped – / ezer között az ezeregyedik, / milyen Névtelen, és Hangtalan vagy még / mindig, Szívem*” (*Velem mindent lehet*). Nem beszél múltbéli viszonyairól, tiltja a *Szemérem*. Szerelmi csalódásainak egyetlen mementója *Az én szerelmeim*: „*az én kedveseim tekintete / lassan záródó aknatető, alatta / felderítetlen csatornarendszer / számkivetett diaszpóra / leláncolt szörnyek*”. A lírai én megszólalásait a társas lét után vágyakozó intimitás uralja. Az otthonosság-idegenség részleteinek ábrázolásakor gyakran feltűnik egy-egy költő alakja: például Weöres Sándoré a *Két szoba közt* című versben vagy Radnótié *A stégenben*. A kultúra is kelléke az idillnek, hol ki-, hol betakarja az embert, az olvasás meghittségét hétköznapi cselekvések szakítják meg: „*Épp Weöres Sándor sétált egyik szobától a másikig, / mikor Nagynéném szólt, hogy teríts meg lányom*” (*Két szoba közt*).

Tóth Csilla költészetének zeneisége, játékossága, önreflexivitása kap hangot a II–III. ciklus stílusimitációiban. *Az én gugliságom* versnyelve magabiztos stílusérzékről tanúskodik: „*ritmust talál, / és nem nyújtja el a sorokat. / A szöveg sodor, konkrét, de mégis szellemes*” (*Bizalom*). József Attila expresszív költészete alapvető minta (*Világra hozni*), de találunk ironikus-szatirikus rájátszásokat Villon balladáira is (*Szép Teréz*), a *Testamentum* naturalizmusára (*Isten játszik*). Olykor Ady (*Észak-fok*), máskor Babits juthat eszünkbe: „*talán a ritmus / talán a cél / egy világ leszel, / vagy benne a cél*” (*Kerengő*).

A leltárszerű versek (*Kerengő, Ráolvasó, Túltoltam*) szellemes szókapcsolat-áramlásaiból nehéz egy-egy részt kiragadni. A kor-

társ költők közül Erdős Virág (*Hátrahagyott versek*, 2019) hatására vall a ritmus, a szókimondó stílus, a groteszk képpalkotás. A *Túltoltam* című Tóth Csilla-vers – „*az égen fekete hold ragyog, / ma mindenki szebb, mint én vagyok*” – lehetne A *Legszebb Vers* (Erdős Virág) párverse. A kínrímek is Erdős szatirikus stílusát idézik: „*a szememben zavaros áradás / vakond a földben, fárad, ás*”. A hasonlóságok a két költő ízléséből, érzékenységéből, humorából, látásmódjából erednek. Míg azonban Tóth Csilla költészetét behálózzák a természeti képek és a családjához kapcsolódó érzelmek, addig Erdős Virág az elidegenített városi létből merít inspirációt; köteteik nem összetéveszthetők.

Ciklusról ciklusra sűrűsödik a közéletiség, a társadalombírálat. A Rishi hotel egy nemlétező tér. A rendszerváltáskor született álmainkhoz hasonlóan „*ez a hotel sem létezik*”; néha-néha mégis betérünk, „*de csak a rozsdá, a szagok, az omlás, / kerüljük egymás tekintetét, / tanácstalanul mosolygunk*”. Az ember mos, főz, kertészkedik, kávéat iszik, teszi a dolgát a konkrét holnap, illetve egy távolabbi holnap reményében.

A *Poszt, humusz* ciklusban az idő nemcsak a külsőnkön végez rombolást. Minden egyes pillanatban azzal szembesít, hogy „*hátrahagytunk magunkból valamit*”, és „*emlékeink keret nélkül*” foszlanak, de épp e keretnélküliség miatt bármikor élénk is léphetnek (*Poszt, humusz*). A lírai én immár anyaként néz szembe az első szerelemmel és a kamaszkorral, ez is növeli az önreflexivitását. Keserédes tapasztalat, amikor „*kiszökik a lányszoba*”, anya viszont bent marad (*Bent maradok*). A szolidaritás, az empátia érzése megjelenik a magányos alakok – étcsokit rágcsáló *Nagynéni*, Tony Curtis hajú lakó (*A szomszéd*) – ábrázolásában és az érzékenységre ható költeményekben (*Hétköznapi fogadalom, Kérés*).

Néma és időtlen vonzásban sűrűsödik a negyedik ciklusban a mulandóság-téma: az Idő lelegeli a világot (*Valaki ül*), az elhatalmasodó félelem rókaként fal fel minket (*Ima az álombeli rókához*), szép Teréz bájain pondrók tenyésznek. A *szép Teréz* egy olyan parafrázis, mely A *szép fegyverkovácsné* és Villon groteszk *Záróballadáját* ötvözi: „*Herceg, (...) / mi ismertük egyszer*

és szerettük őt, / nem tehet róla, hogy az aknatetőt, / amerre járt, / gondos kezek folyton elcsúsztatták”. Tóth Csilla felidézi saját aknatető-motívumát, s ezzel az önmagára mutató gesztussal nemcsak Teréz-, de Villon-hasonmássá is válik. Az Idő bekebelez mindent, mint *A nő, aki megevett egy villamost* című versben, ám ez az ötlet már örökényi nézőpontot idéz.

Az V. ciklus *Dobozolgat, őrnagy úr?* címe szintén Örkényre utal, és arra az értelmetlen, abszurd világrendre, amelynek éppen behódolunk, és amelyben ismét a csend alapzata készül. A legfontosabb versek – *Az nem lehet, Gépezet, Tovább* – szerint a dolgok nem csak úgy megtörténnek, nem a gravitáció hozza létre őket, miként az sem lehet, hogy a Herta nevű náci titkárnő csak gépelt (*Az nem lehet*). A bűn mindig egzisztenciális téttel bír: „*A háború is csoportmunka, / de végül mindenki egyedül / számol el vele*” (*Gépezet*). Közösségi monológok szólnak a rasszizmusról, a szegregációról, a megbélyegzésről, a leghatásosabban azonban egy groteszk dalocskára: „*Még nem tudod, hogy minek néznek / még a világ kerekre nyílna, / s te a közepén gyertyácska, napvilág. / << a hátsó padból nő ki egy ág / gyémánt rajta minden virág >> / Mikor véresre nyesnek, / majd ráébredsz, / hogy cigány vagy babám*” (*Eszmélet*).

A *Túlélők* című ciklus visszahajlik pilinszkys és kosztolányis versnyelvhez és témavilághoz. A végső *Konklúzió, vagy micsoda*, hogy „*aki él, / az halandóvá válik*”. Szorongásunkat csak az összetartozás érzése oldhatja (*hólabdák*). A félelem rókaként surran, a halál falósejt, a hentesboltban saját magát darabolja fel, és adja mások kezére az ember. Így működik a költészet, a szerelem, és a családon belüli erőszak is. „*Egy kiskanál az örvény közepén*”, egy kimerevített, boldog pillanat (*Ma*), és leül az idill: „*hogy megölelj, / hogy megöleljelek*” (*Nekem jó a ma*). Az otthonosság aranyporral hinti meg Tóth Csilla líráját, melyben az idő átjárható, a halál félelmetes, de a költészetten keresztül mindent lehet. Senki sem mondaná meg, hogy egy debütkötetet tart a kezében.

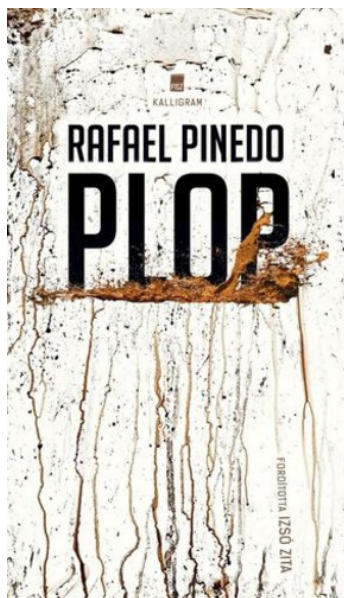
Rimóczi László

Egy borzasztó jövőkép: legális pedofília és kannibalizmus

Az ezredforduló óta egyre több író és filmst foglalkoztatnak apokaliptikus témák, sorra születnek az emberiség fejlődésének fenntarthatatlanságával, a civilizáció pusztulásával, globális lecsengésével foglalkozó, sötétebbnél sötétebb alkotások, kevés biztató végkövetkeztetéssel, illetve megoldással. Csak a pusztulás biztos, utána meg a nagy semmi, vagy még az sem. A tehetetlen emberiség újra lekerül a gödör aljára, de legalább onnan már csak felfelé tarthat. Ezekben a művekben többnyire az ember önmaga felelős a kialakult káoszért, és vagy nukleáris katasztrófa, vagy egy meggondolatlan, balul elsült kísérlet áll a háttérben.

Rafael Pinedo *Plop* című regényében egy kegyetlen, apokaliptikus utáni világ bontakozik ki: maroknyi túlélő vándorol a folyton zuhogó esőben és a soha el nem fogyó sárban. Ha összetalálnak egyéb törzsekkel, újra meg újra élet-halál harcot folytatnak a radioaktív rozsdavidék egyre fogyatkozó erőforrásaiért. Emlékeik a családról, a szeretetről vagy a kultúráról elhalványultak: darwini világukban a gyengéket „újrahasznosítják”. Ebbe a minden reménytől megfosztott, elembertelenedett sárvilágba pottyan bele Plop, akit anyja vonulás közben hoz világra, majd rögtön magára is hagy.

Az argentin szerző jóslata szerint a jövőben az őskor vár ránk. Az ábrázolt közösségben az erkölcsi törvények lazák, a törzsi

hierarchiához kapcsolódóak viszont szigorúak – és hogy miért fogadja el mindenki ezt az állapotot lázongás nélkül, arra a válasznak iszonyatosan kézenfekvő: mert beleszülettek. Elfogadták az egyetlen működő realitásnak, jobb híján, a csontjaikban megbúvó identitásérózió pedig lehetetlenné teszi, hogy a jövő ősemberét akár csak meglegyintse a szabad akarat, vagy legalább a józan gondolkodás szele. Ebben a végletekig disztópikus univerzumban rögtön érthető Albert Einstein sokat idézett, hátborzongató mondása, miszerint: „Azt nem tudom, hogy a harmadik világháborút milyen fegyverekkel fogják megvívni, de a negyediket biztos, hogy botokkal és kövekkel” – mindez tökéletesen rímeli a Plop reménytelen és részvétlen sztorijára.

„A Síkságon tíz vagy tizenkét vándorló csoport élt. És néhány független vándor, két-háromnál sose több.

A csoportok néha összeolvadnak. Időnként néhány ember átmegy egyikből a másikba. Előfordul, hogy egy-egy csoport megöli egy másik csoport nagyját. És magába olvasztja a többieket.

Minden csoportnak megvannak a maga szokásai, szervezete, tabui.

Plop csoportjában mindenki lefelé néz, amikor beszél. Csukott szájjal nevetnek, összeszorított fogakkal kiabálnak.”

Plop közösségében jelentősebb alkalmak a kivándorlások és az ünnepségek, főleg a Mindent Lehet ceremónia, amikor mindenki azt csinál, amit akar, ahogy és akivel csak akarja, s még ebben a füledt, lucskos káoszban is van némi bizarr etikett: ha valaki megkívánta egy társát, akkor hátulról közelítette meg, majd egyik kezével a mellkasát, másik kezével pedig a lába közét átfogva jelzett neki. Ha a másik beleegyezett a dologba, megfordult és átölelte a kezdeményezőt, majd kicsit félrevonultak, és használták egymást, utána meg folytatódott az evés-ivás. Mivel a regényben számos közösülés történik, maga a szó veszített volna hatásából gyakori felbukkanása miatt, talán ezért olvassuk helyette a nem

véletlenül steril és érzelemmentes „használta a másikat” fordulatot minden adandó alkalommal.

A patkányhús a törzsi gasztronómia része, csakúgy, mint az elhullottak holtteste, s még hallucinogén gombák is előkerülnek az ünnepek idején. Egyedül ilyenkor fordul elő az is, hogy láthatják egymást evés közben, persze még ekkor is összeszorított szájjal rágnak, hiszen ez is egy a sok ostoba tabu közül. A nyelvet öltés például komoly sértésnek számít errefelé, és büntetés jár érte, valamint az orális szex is tilos.

Amikor kivándorláskor megindul egy-egy csoport, mindig belebotlanak egyéb törzsekbe, akikről rövidesen kiderül, hogy ők sem egészségesek.

Az egykori civilizáció nyomokban még mindig megmutatkozik egy-egy cselekvés kapcsán, úgymint a családserű összetartás, a vallás, a hiedelmek, csakúgy, mint a politika, a hatalmi harcok, a tanulási vágy, a társigény és a halotti szertartások. A kötet gerince egy iszonyatos karriertörténet, tündöklés és bukás, mindez a horror, a kegyetlenség és a durva szex bizarr keverékével. A szerző szerény eszközökkel dolgozik, már-már naplószerű szerkezettel, tárgyilagos, egységes stílusban, ezzel is tovább fokozva a monolitikus drámát. Egy borzasztó jövőkép tárul elénk, legális pedofíliaival, rengeteg kivégzéssel és kannibalizmussal. A vér meg a sár a hétköznapiak része, akárcsak a halál és az erőszak. Tömör formája, valamint az, hogy sem reménnyel, sem megoldással nem kecsegtet, méltó magasságban helyezi el a regényt a disztópiairodalom könyvespolcán. Ha éber szemmel olvassuk, figyelmeztetésnek tűnik, ha fikciósinten, akkor csak egy mese a vég kezdetéről.

„Esett. Már hosszú ideje. És nagyon hideg volt.

Nem tudtak mit enni. A koca vemhes volt. Éjjel-nappal őrizték, hogy nehogy valaki megegye. A holttestekkel táplálták.

A Parancsnok azt mondta, inkább megenné a saját feleségét, mint hogy feláldozza a disznót.

A nők halott csecsemőket szültek.

A legtöbb felderítőnek örökre nyoma veszett. Az egyik húsz nap múlva visszatért. Azt mondta, a környéken mindenhol ugyanilyen a helyzet. Nincs értelme kivándorolni.”

Mindenütt sár és sár. Elpusztult vidéken járunk, ahol buja növényzet helyett csak mérgező pocsolyák és régi gépek roncsai vannak, a gyümölcsöt termő fák létezése pedig pusztá mítosz. Lényegében egy elemi ösdiktatúra működésébe kapunk betekintést a letűnt civilizáció hulladékai közt ténfergő népcsoport véres krónikáján keresztül. Az általános értékek a civilizációval együtt szűntek meg, vagy torzultak felismerhetetlenné: amikor már csak két cél motiválja az embert, a túlélés meg az érzékkielégítés, máris megérkezett az állatvilágba. Fejlődés, előrehaladás már nincs, csak az értelmetlen körbe-körbe járás, az ösztönös reakciók és a kilátástalanság.

A szereplőket tekintve nem lehet egyértelműen eldönteni, ki a jó és ki a rossz karakter, mert valahogy mindenki egyformán áldozat, és még a legbrutálisabb emberszabásút sem tudjuk úgy istenigazából gyűlölni. Azt sem lehetne kijelenteni, hogy az ok nélküli erőszak, a mészárlás, a félelem minden ismeretlentől és a kiközösítés érzéslenomatai újra feltámadtak, mert talán nem is tűntek el soha, a génjeikben élték túl a világvégét.

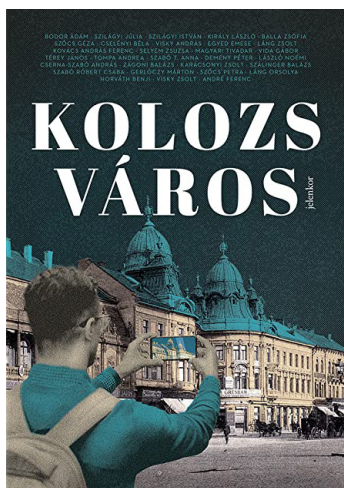
A szerző irodalmi brillírozás helyett a minimalista tömörségre szorítkozik, fokozva e naturális, megtorpant társadalom, e sárba ragadt ősnép elveszettségét. Élő, lüktető szövegével együtt sodródunk, néha lassan, néha eszeveszett tempóban. Ebben a gyakorlottan polarizált cselekményben nincs „sci-fisen” szerteágazó sokrétűség, mégis minden bekezdés saját hatásmechanizmussal bír. Ez a könyv nem azért egyszer olvasós, mert rossz vagy érdektelen, inkább azért, mert iszonyúan elgondolkodtató és háborzongató, egyenletesen kitartó brutalitása miatt pedig szinte megfilmésíthetetlen.

Fűzfa Balázs

Háztól házig

Aki sétált már valaha is Kolozsvárt a Házsongárdi temetőben, a Farkas utcában vagy Mátyás király szülőháza előtt és szobra körül, aki vacsorázott már a Bulgakov Kávézóban (amely rejtélyes módon egyébként nem szerepel a könyvben), aki nézelődött már a Sétatéren, nyári éjszakán álmodozva a Kioszknál, aki koptatta már a Bölcsészkar folyosóit lassuló lépteivel, hajdani professzorok lába nyomában járva a Horea úton, az tudja, miért születik meg egy ilyen könyv. Egy olyan könyv, amely a felejthetetlen és összetéveszthetetlen hangulatát igyekszik megragadni egy városnak. Annak a városnak, amely néhány évszázada és évtizede is fővárosa volt Erdélynek, mára azonban egyre inkább valamely sokszínű, soknyelvű, jókedvű metropoliszra kezd hasonlítani. Lélekszáma (nappal) állítólag meghaladja a félmillió főt (hivatalosan 325 ezer). Talán csak a metró hiányzik még ahhoz, hogy egy igazi nagyváros minden attribútumával rendelkezzen. No, persze nem feltétlenül szükséges metró ahhoz, hogy anélkül is komolyan vegyük Kolozsvárt, benne egy erős magyar „középváros”-sal, mintegy ötvenezer magyar ajkú lakossal.

A nemzetiségek arányai korábban, mint tudjuk, egészen másak voltak, de ennek történelmi okait ebben a kis ismertetőben természetesen nem részletezhetjük. Aki azonban annak a régi, „igazi” Kolozsvárnak a hangulatát szeretné megérezni, az bizvást fordulhat például Tompa Andrea remek művű regényeihez (*A hóhér háza: Kettő orvos Erdélyben, Omerta*) – melyekből részleteket közöl eme antológia is. Merthogy tulajdonképpen egy antológiáról van szó, amely korábban megjelent írásokat szemléz, s amelyek

tárgya maga a város és annak lakói. Arról szeretne beszélni ez a könyv, hogy miképpen éltek és élnek itt, a Szamos mentén azok a szerencsések, akik „kolozsvári”-nak mondhatják magukat.

Nem ellenőriztem végig, de a szerkesztők – Balázs Imre József és Darvay Erzsébet – mintha születésük időrendjébe sorolták volna a szerzőket. Ez azért is érdekes, mert a szövegeket olvasva olykor szinte az a benyomása az olvasónak, mintha azok egymás folytatásai lennének. Hasonló motívummal indít az egyik, mint amilyennel zárt az előtte szóló textus – például mindjárt a kötet elején: a Bodor Ádám-interjúba szervesen kapaszkodik Szilágyi Júlia elbeszélése.

Bodor Ádámmal Balla Zsófia beszélgetett, a részlet *A börtön szagából* való, és így zárul: „Ilyesmi, ha belegondolok, aránylag elég kevés emberrel történhetett meg, földkerekség-szinten is, hogy élete egyik mélypontjának színtere merő véletlenségből egybeesik a gyönyörű emlékü gyerekkorával: mert azért én most fogolyként nem azért kerültem egykori kertembe, mert valamikor benne is laktam, hanem elképesztő véletlen, a sors cinikus elrendelése folytán. De ezt akkor rajtam kívül senki nem tudhatta.” (18.) Szilágyi Júlia pedig ekként indít: „Vilma nagymama udvarának neveztem, pedig nem is volt az övé.” (19.)

A középnemzedékből Vida Gábor ábrázolja azt a hangulatot néhány mozzanatban, amelyet tulajdonképpen a könyv bármely lapját felütve érzünk: „Erdély számomra egy vallásos élményhez hasonlít leginkább, minden elmondhatón és leírhatón túli megrendülés, amit akárhogy próbálok szavakba önteni, kisiklik a mondataim hálójából. (...) Mátyás királlyal akkor nem találkoztam, ott volt persze, talán össze is néztünk, biccentettem neki, elképzelttem, hogy milyen, amikor csöndes éjszakákon lovastul száll le a talapzatról, mert akkor még voltak csendes éjszakák is Kolozsváron. Nem tudom, jártunk-e a botanikus kertben akkor, vagy az máskor volt, de tulajdonképpen mindegy, megkaptam az elementáris érintést, igen, ez valóság, vagy ha ez nem, akkor valóság nincsen is.” (Vida Gábor: *Egy dadogás története*, 161–162.)

Jómagam is valahogy így emlékszem a várossal való első találkozásomra: a Feleki-tető felől hajóztunk be szüleimmel, még

gyerekként, 44-45 éve, és a látvány, amely fogadott, örökre rabul ejtett. Talán hasonló érzés ragadhatta magával László Noémit is, aki már a posztmodern korba ívelő városképet rajzol elénk, Tor-da felől jöve, ugyanonnan ránézve a terpeszkező óriásra: „*Sugárkoronás szent nap ül a Feleki-tetőn, onnan nézi a szeméthegyet, a forgalmas utaktól szabdalt betonrengeteget, a templomtornyokat, a Szamos szalagvonalán túli dombokra felhúzott kegyúri lakokat. Kolozsvár télen ködbe burkolózik, s ezt máskor is sűrűn elköveti, mintha a nap elől akarná tarka palástja szégyenfoltjait eldugni valahogy. Telnek-múlnak az évszakok, fagy, hőség, jégeső, árvíz, sáskajárás, járvány képében föltűnik a dicső hős, hogy levegőbe emelje és megfojtsa a felfuvalkodott óriást. Csupa küzdelem ez a földi élet*” (László Noémi: *Gigászi évszakok*, 220.).

Az idősebb és a középnemzedék mellett igazán figyelemreméltók a legfiatalabbak Kolozsvár-vallomásai is (Láng Orsolya, Horváth Benji, Visky Zsolt, André Ferenc): „*Ez is egy otthon, a kapaszkodás, / a jegyellenőrök lelkiismeretével / egy ütemre lendülni, és megtanulni / azt, hogy bárhová indul / a járat, ez a város végül úgylis / elcipel magával, hogy megmaradjatok / egy fénykép-állvány elvakuzott álmaiban.*” (André Ferenc: *Vakondtúrás*, 298.)

Gazdag az a város, amely egy ilyen könyvet mondhat magáénak, mely alcíme szerint egyébként nem más, mint Irodalmi kalauz. Biztosan az is, de egyáltalán nem túlzás azt mondani, hogy a *Kolozsvárossal* egyfajta tűnődő lélekkalauzt is kezébe kap a kedves Olvasó.

Az antológiában szereplő szerzők névsora: André Ferenc, Balla Zsófia, Bodor Ádám, Cselényi Béla, Cserna-Szabó András, Demény Péter, Egyed Emese, Gerlóczy Márton, Horváth Benji, Karácsnyi Zsolt, Király László, Kovács András Ferenc, Láng Orsolya, Láng Zsolt, László Noémi, Magyar Tivadar, Selyem Zsuzsa, Szabó Róbert Csaba, Szabó T. Anna, Szálinger Balázs, Szilágyi István, Szilágyi Júlia, Szócs Géza, Szócs Petra, Térey János, Tompa Andrea, Vida Gábor, Visky András, Visky Zsolt, Zágoni Balázs.

ESSZÉ

Klein Szilvia

Egy fordító naplójából

Gyötrelmek

1.

Egy kezdő szakfordító mindennapjai az „időm van, tejem van, miért ne szoptassak?” jegyében telnek. Időm van, németül tudok, miért ne vállalam el az Odera-Spree-csatorna kiszélesítésével kapcsolatos jogi bonyodalmakról szóló ügyiratok fordítását? Időm van, angolul tudok, miért ne fordítsak agrárjogszabályokat?

2.

Fordítás közben két szöveg fut a fejemben. Az egyik, amit én magyarosnak érzek. A másik változat, amit a szépirodalmat nem olvasó, romlott magyarságú internetes szövegeken nevelkedő/elő lektor (persze nem minden lektor ilyen) magyarosnak érez. Folyamatos kettős terhelés: minden mondatnál eldönteni, írjam-e magyarosan, aztán majd a lektor kijavítja magyartalanra, vagy kíméljem meg a munkától, és próbáljam meg rögtön magyartalanra megírni a szöveget.

3.

Amikor a fordító két hónapig nagyközönségnek szóló könyvet fordít különböző betegségekről és azok terápiás lehetőségeiről, akkor öndiagnózis keretében a következő tüneteket figyeli meg magán:

Napokig örül, hogy a hasnyálmirigye magától is tudja, pontosan mikor és mennyi inzulint kell termelnie.

Ha egy barátnője elpanaszolja, hogy a randévúpartnere három jól sikerült randevú után szó nélkül felszívódott, így vigasztalja: „Nem a te hibád. Biztos heresérve vagy prosztata-megnagyobbodása van.”

Azokon a napokon boldog, amikor a prosztata-megbetegedések és a merevedési zavarok kerülnek terítékre, mert ezek tüneteit még a leghipochonderebb fordítónő sem tudja felfedezni magán.

Miután végigfordított pár halálos betegséget, szilárd meggyőződésévé válik, hogy a depresszió, a pikkelysömör és a gombás fertőzés mind vidám karneváli ünnepség.

Annyi mindent tud az emésztésről, hogy nincs kedve enni.

Annyi mindent tud a nemi úton terjedő betegségekről, hogy ha egy filmben csókolózni kezdenek, gyorsan csatornát vált. Egyre kevésbé érti, hogy tudnak az orvosok egész életükben teljes munkaidőben együtt élni a biológiai létbe való belevetettsé-
günk gondolatával.

Kéretlen orvosi tanácsokat ad barátainak, ismerőseinek, idegeneknek és a rászorulóknak.

Húsz év aktív uszodába járás után életében először aggódni kezd az uszodai fertőzések miatt.

Eddig is sejtette, de most már tudja: kész csoda, hogy vannak egészséges emberek is. Bár Thomas Mann is megírta, hogy csak addig, amíg nem látta őket orvos, mert valamilyen betegséget mindenkin lehet találni.

A „Mi újság?” kérdésre így válaszol: „Képzeld, a lupust először egy kaposvári születésű orvos írta le!”, valamint „Képzeld, nemcsak szürkeállomány van az agyban, hanem feketeállomány is!”

4.

Amikor a lektortól ezt a visszajelzést kapod: „'És'-sel nem kezdünk mondatot.” Akkor csak a jólneveltség tart vissza a fejedben körvonalazódó válasz elküldésétől: Az „'És'-sel nem kezdünk mondatot” mondat is „és”-sel kezdődik. Vagy: *Kedves kolléga! Én jól vagyok. És te?*

5.

Amikor a vezető nyelvi lektor a „báty” szót „bátyy”-ra javítja. Akkor a fordító úgy érzi, kár a gőzért. Felesleges belegondolni a szó-

rend jelentésmódosító hatásaiba, a szójátékokba, a félreérthető jelentések elkerülésébe vagy szándékosan félreérthető, kétértelmű mondatok megalkotásába.

6.

Az amerikai stand up comedy-k, amelyeket most fordítok, nem sokkal szórakoztatóbbak, mint az európai uniós jogszabályok, amelyeket régebben fordítottam. Különbség, hogy utóbbiak nem is szándékoznak viccesek lenni, de néha mégis viccesebbre sikerülnek egy átlagos amerikai stand-up-nál. Lásd a kedvtelésből tartott vadászgörények utazási jogairól szóló európai parlamenti vitát, amelyből értesülhettünk arról a felháborító érdeksérelemtől, hogy a vadászgörényeknek nem voltak a kutyákkal és macskákkal egyenlő utazási jogaik, amíg azt az EP-ben ki nem harcolták nekik. Free ferrets, szabadságot a vadászgörényeknek!

7.

Amikor hosszas e-mail-folyamban kell győzködni a német megbízót, hogy nem félrefordítás, hanyagság vagy figyelmetlenség, ha a német szövegben szereplő, magyar állampolgárságú „Istvan Kiss” magyarul „Kiss István” lesz. Régen az „új seprű jól söpör” elv alapján belementem ezekbe az idegőrlő levelezésekbe. Ma már hagyom, legyen nekik igazuk: ha ők jobban szeretik Istvan Kist Kiss Istvánnál, legyen meg az örömük! Persze vannak olyan esetek, amikor jelentés-megkülönböztető szerepe lehet a vezeték- és keresztnév sorrendjének: például ha Kiss István Németországban él, akkor úgy fog bemutatkozni, hogy „Ich bin Istvan Kiss”, és úgy fogja kiírni a kapucsengőre a nevét, hogy „Istvan Kiss”. Vagy ha Kiss István külföldön fut be karriert Istvan Kiss nevű cégével.

8.

A filmtolmács gyötrelmei: éjjel 11-kor a mozi gépházában ülni egy kényelmetlen bárskéken, amelyen nem lehet támaszkodni, így a hátam majd' szétszakad, miközben mozogni sem lehet, mert egy szűk kis ablakon kilesve látom csak a filmvásznat, jobb-

ról és balról mindeközben a csehszlovák gyártmányú vetítógép és a tolmácgép zár börtönbe úgy, hogy a vetítógép egyes nyúlványai belógnak a filmvásznon elé akadályozva a látást és az értelmezést, ráadásul egy rossz mozdulat, és belegabalyodom a padlón kigyózó vezetékekbe, mindeközben megfeszített figyelemmel tolmácsolni, és arra gondolni, hogy Csehszlovákia már 23 éve nem létezik, de a csehszlovák mozigép elpusztíthatatlanul zúg mellettem, mintha a fejemet vernék belülről egy kalapáccsal, és alig tudom túlkiabálni: megfizethetetlen. Nem is fizetik meg.

Skizo

Amikor lengyel tanulmány szerzők angolul értekeznek a magyar nyelvről, én meg ezt – mivel ezt a feladatot kaptam – magyarra fordítom. Tehát magyar nyelven értekezem a magyar nyelvről, de úgy, mintha vadidegen, egzotikus, az olvasó számára ismeretlen nyelv lenne, és az angollal mint mindenki által ismert nyelvvel összevetve próbálom magyarázni magyarul, hogy milyen egzotikus és fura a magyar nyelv. Skizofrén érzés. Pillanatonként váltok perspektívát: hol a tanulmány szerzőjének bőrébe bújok, hol a magyar olvasóéba, hol meg egyszerűen úgy érzem, meg fogok örülni.

Például a „Péternek van autója” birtoklást kifejező mondat szerkezetet mint vadegzotikumot magyarázom magyarul, hiszen az angol „Peter has a car” szerkezethez képest valóban vadegzotikum. A tanulmány szerzője, hogy érzékeltesse az olvasókkal, mennyire más a birtoklást kifejező magyar és angol mondat szerkezete, átírja a magyar szerkezetet szó szerint angolra: „To Peter is his car. / Peter's is his car”. Persze ha én ezt lefordítom magyarra (mert ugye ez a feladatom), akkor megint csak ott tartunk, hogy „Péternek van autója”, és a magyar olvasó nem fog álmélni a birtoklást kifejező magyar szerkezet különlegességén.

Mire ezeket a tanulmányokat lefordítom, be fogok csavarodni, és tanulmányt írok „Az összehasonlító szintaxisról szóló tanul-

mányok fordításának módszertani kérdései” címmel. A szuahéli és grönlandi nyelvről fogok magyarul értekezni, aztán pedig magyar-szuahéli és magyar-grönlandi fordítókat kényszerítek, hogy fordítsák le szuahélira és grönlandira, de úgy, hogy a szuahéli és grönlandi olvasók csodálkozzanak, hogy a saját anyanyelvük milyen egzotikus a magyarhoz képest.

Amikor egy izlandi filmet tolmácsolok magyarra egy filmfesztiválon. A film, gondolom, izlandi nyelven megy, de én a filmet nem kapom meg előre, csak angol és német dialóguslistát. Sem az izlandi–angol, sem az izlandi–német fordítónak nem tűnt fel, hogy a filmben Goethe és Hölderlin legismertebb verseit idézik izlandiul. Szó szerint lefordították a verseket izlandiról németre és angolra. A legabszurdabb az, hogy a német fordító is visszafordította izlandiról németre Goethét és Hölderlint. Nem kell aggódniuk a költőfejedelmeknek, a visszafordítások messze lemaradnak az eredeti versek mögött. Engem nem vertek át a „visszafordítók”, mert a „csók, hattyú, részeg, szent, józan és víz” szavak egyértelműen Hölderlin szavai. A „hegycsúcs, nyugalom, szél és éjszaka” pedig félreismerhetetlenül Goethe szavai. Már csak azon vívodom, hogy a sok-sok remek magyar műfordítás közül melyiket válasszam. Kosztolányi és Szabó Lőrinc a két befutó. Ha nem lettem volna ilyen szemfüles, akkor a Goethét és Hölderlint nyilván izlandi fordításban is jól ismerő nézőközönség felhördülne – „Ilyen műveletlen fordítót, nem ismeri fel Goethét és Hölderlint izlandiul!” –, és mind a ketten egy emberként tiltakozólag kivonulnának a moziból.

Álmodozás

Mi lenne a legideálisabb munka? Némafilmek fordítása! „Némafilmek minőségi fordítása kedvezményes áron, négyet fizet ötöt kap. Ugyanitt elektronikus és hagyományos szótárak jutányos áron eladók.”

Örömök

1.

Amikor egy német nevelőotthonban játszódó filmet fordítok. Igaz, a hatvanas években játszódik, és igaz, nevelőotthon, de a nevelők nyelvezetének fordításához mégis óhatatlanul az általános iskolai emlékeimet kell előszednem. Mit is mondtak a tanárok, ha fecsegtünk, amőbáztunk, leveleztünk az órán? „Mi van itt, klubdélután?“, vagy: „Mi ez itt, fiam, kaszinó?“ Ismerős, ugye? Ezt szeretem a fordításban: olyan nyelvi rétegeket kell előbányásznom magamból, amelyekre azóta több évtizednyi újabb réteg rakódott. Érdekes időutazás leásni ezekhez a kaszinó-klubdélutános rétegekhez.

2.

Hetvenes évekbeli, NSZK-s autós tévémagazint fordítani: vicces. A szereplők sérója és öltözöke egy külön misét megérne, de a témák sem rosszak: világrengető szenzációként jelentik be, hogy Hamburgban száz autósnek kiosztottak egy Ali nevű kis szerkezetet, amely rádiójelek segítségével informálja őket az aktuális dugóhelyzetről, útlezárásokról és balesetekről. Megjósolják, hogy húsz év múlva az egész világon el fog terjedni ez az információs rendszer. Aztán bemutatják, hogy Brazíliában az autók többsége etanol-meghajtású, és finom alkoholillatot pöfög ki magából – majd komoly szakemberek megjósolják, hogy húsz év múlva az NSZK-ban is csak alkohol-meghajtású autók lesznek. Ilyenkor a fordító időutazik, és megtudhatja, hogy látták a messzi-messzi múltban a messzi-messzi jövőt, ami most már messzi-messzi múlt.

3.

Amikor a fordító rádöbben, hogy a fordításra kapott német filmben tulajdonképpen bajorul beszélnek. Akkor gyorsan megtanul bajorul. Semmiség. (Első bajor nyelvlecke: Massel = Glück, Mampf = Brei, malad = krank.) Amikor a filmbeli bajorok elutaznak Indiába, és ott kénytelenek angolul beszélni, akkor a fordító örül, mert a

bajort még egy vérbeli németes fordító sem érti, viszont az angolt még egy átlagos németes fordító is. Aztán a fordító annak is örül, amikor a bajorok svájciakkal találkoznak Indiában, mert akkor végre kénytelenek hochdeutschul beszélni, amely nyelv fordítására a fordító tulajdonképpen szerződött. Aztán a fordító megint szomorkodik, amikor a bajorok és a svájciak búcsút vesznek egymástól Indiában, és a bajorok újfent egymással társalognak, bajorul. (Második bajor nyelvlecke: An Guadn = Guten Appetit, nicht = neda, bigga = kleben). Munkája végeztével a fordító eltűnődik, vajon melyik a nehezebb fordítási feladat: ha bajorok beszélnek bajorokkal bajorul Indiában, vagy ha svájci németek svájci németekkel svájci németül Indiában. Végül úgy dönt, hogy ha svájci németek beszélnek svájci németekkel svájci németül bárhol, az nehezebb, mintha bajorok beszélnek bajorokkal bajorul bárhol.

4.

Amikor a fordító pár órányi munka után rádöbben, hogy azért nem érti a fordítandó filmet, mert nem németül, hanem luxemburgiul beszélnek benne. Első luxemburgi nyelvlecke: Ech hunn dech gär. = Ich habe dich gern. = I love you.

5.

Amikor egy kínai (mandarinul beszélő) film angol feliratát fordítom magyarra. Az angol tele van rövid, nehezen értelmezhető mondatokkal, a mandarin–angol fordító nem erőltette meg magát, a szöveg felét eleve kihagyta, a másik felét meg nagyjából a „take” és a „put” igékkel fordította le. Ráadásul a kép sötét, mert a film egy pincéhelyiségben játszódik. És a fordítóknak amúgy is gyakran rossz felbontású filmet küldenek. Sokszor annyira, hogy nem látszik, pipát tart-e a kezében a színész, vagy napszemüveget. Tehát többnyire a kép sem segít. Amikor ötödször tekerek vissza egy-egy részt, hogy a mandarin nyelvű audióból (a hangszínből, a hangsúlyból, a szöveg mellett „produkált” sóhajokból vagy örömkialtásokból) próbáljam meg legalább azt eldönteni, hogy a szereplő éppen lelkendezik vagy inkább bosszankodik-e. És amikor rájövök, hogy egy általam nem

beszél „nyugati” nyelvnél a hangsúlyok és a hangszín alapján nagyjából meg tudom ítélni a beszélő érzelmi alapbeállítottságát (éppen dühös-e, meg van-e hatva, vagy nagyon örül valaminek), de egy ázsiai nyelvnél ez a módszer nem működik.

6.

Amikor egy Nietzsche-ről szóló kisregény fordításával bíbelődik az ember. Aminek kapcsán utána kell néznie, hogy pontosan milyen volt Nietzsche bajusza. Aztán a fordító kimegy a konyhába üzemanyagért (kávét), és miközben az kotyog a tűzhelyen, lebámul a padlóra, ahol – nem csalás, nem ámitás! – egyértelműen egy Nietzsche-fej alakú folt rajzolódik ki a regényben sokat emlegetett, jellegzetes fókabajusszal. Akkor mire gondol a fordító? Arra, hogy itt a végkimerülés, már hallucinálok, nem fordítok ma többet. Aztán arra, hogy ideje lenne felmosni a konyhában.

7.

Az embernek a sok filmfordítás és filmtolmácsolás során kialakul az az érzéke, hogy egy film rövid leírásából el tudja dönteni, sokat beszélnek-e a filmben, vagy sem. Például „a frissen munkanélkülivé vált színész nő színjátszó csoportot szervez a munkanélkülieknek, és a próbák során a nagyon különböző személyiségű emberekből igazi közösség formálódik” típusú filmekben rengeteget beszélnek, és csak úgy repkednek a lefordíthatatlan szójátékok meg a Goethe-, Schiller-, Hölderlin- és Rilke-idézetek. Az ilyen típusú filmekben garantáltan van minimum 1, azaz egy darab Vándor éji dala- / Az élet felén- / Őszi nap-idézet. Ellenpólusként ott vannak „az érzékeny kamaszfiú nem találja a hangot a szüleivel, és úgy érzi, az egész világ ellene van; barátaival éjszakánként féktelen portyára indulnak a városba, ez az ő háborújuk mindenki és minden ellen” típusú filmek. Ezekben holtbiztos, hogy keveset beszélnek, és maximum ötven szavas alapszókincset használnak. Tolmácsolás esetén az ilyen filmekre nagy halom étellel érkezem, mert szinte végig ki van kapcsolva a mikrofonom, és kedélyesen vacsorázhatom. A „munkanélküli színész nő” típusú filmeknél viszont egy korty vízre sincs esélye a tolmácsnak.

8.

Amikor első ránézésre lefordíthatatlannak tűnő szójátékra talál az ember megoldást. A megoldandó feladat: kell magyarul három szó, amelyek egymáshoz hasonló hangzásúak úgy, hogy kettő összevegyítésével nagyjából megkapjuk a harmadikat. A jelentésük pedig legyen: liba, kísértet, illetve kísértet régies szóval. Teljesen másra átírni nem lehet, mert közben a képen libát, kísértetet és kísérteties libát lát a néző.

Ekkor a fordító lerágja a billentyűzetet, és úgy gondolja, ez nem fog menni. Majd bevillan a „ludvérc” szó, amit a fordító gyerekkorában Fekete Gyula *Kincskereső Pipitér* című regényében olvasott. Ezzel meg is van a megoldás: lúd, lidérc, ludvérc. Ilyenkor a fordító fél napig boldog.

9.

A modern technológia is tartogat örömeket a fordítónak, avagy amikor az informatika meghekkeli a feminizmust. Egy feminista témájú filmben a mesterséges intelligencia (fordítástámogató szoftver, amely előfordítja a szöveget, persze csak a nagyon egyszerű mondatokat képes helyesen lefordítani) hímsoviniszta fordítást ajánl fel a fordítónak:

„That was our dream! Free women! = Ez volt az álmunk! Ingyen nők!”

A mesterséges intelligencia már soha nem mossa le magáról a „hímsoviniszta” bélyeget.

10.

Vasárnap délelőtti fordítói gondolatmenet: ha egy baromi laza figura mondja egy sorozatban, hogy „don't worry”, akkor hogy fordítsam? Elsőként a „don't worry” megoldás jut eszembe, mert aki baromi laza, az így mondaná magyarul.

11.

Amikor a fordítót talán pályafutása legmegdöbbentőbb megbízásával keresik meg egy keddi napon, délután két óra körül:

„Figyelj, lesz ma este egy színházi előadás. Az Odüsszeia dramatizált változata görögül, angolból készült magyar felirattal. Most vették észre, hogy a magyar fordítás nagyon gyatra. Ki tudnád javítani délután ötig?” Értsd: le tudnád fordítani angolról magyarra az Odüsszeia dramatizált változatát három óra alatt?

Elmélkedések

1.

Állati jó! Isteni jó! Bezzeg olyan kifejezés nincs, hogy „emberi jó”. Csak olyan, hogy „embertelen jó”. Olyan van, hogy „haláli jó”, de olyan nincs, hogy „életi jó”. És az „embertelen jó” mellett olyan is van, hogy „istentelen jó”, de olyan nincs, hogy „állattalan jó”. Biztos egy nagy állatbarát dolgozta ki a rendszert, és úgy gondolta: „Állattalan nem jó. Csak állattal.” Összefoglalva: csak állattal és ember nélkül jó, ugyanakkor Istennel kapcsolatban rugalmas a rendszer: vele is, nélküle is jó. De mindenképpen halottan.

És ha „állati jó” van, akkor „növényi jó” miért nincs? (Bár a növények legalább a „tök jó”-val képviseltetik magukat.) Miért „kegyetlen jó”, és miért nem „kegyes jó”? Miért „baromi jó”, és miért nem „baromtalan jó”? A „bitang jó”-nak mi a párja? Alapul véve azt, hogy „sehonnai bitang ember, ki most, ha kell, halni nem mer stb.”, a „bitang jó” ellentétpárja lehetne mondjuk a „petőfi jó”.

2.

Amikor a fordító nyelvi téveszmék gyártásával szórakoztatja magát:

A kokopa indiánok nyelvén 'apá' = férfi. Most már biztos, hogy a magyar is indián nyelv. Apa, férfi, nem kell több bizonyíték. Sőt, mi több: 'csont' = nyak. Egyértelműen érintkezésen alapuló jelentésátvitel: először csontot jelentett, de a nyakban is van csont, ezért aztán nyakat is. Nézzük tovább: 'ssi' = inni. Itt meg az a helyzet, hogy már az ivásnál a pisilésre gondolnak. Előrelátó nép. 'Ma' = enni, azaz mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma. Amikor a magyar misszionárius tanította az imát magya-

rul, félreértették, melyik szó melyiket jelenti, és rosszul vették át. Vagy egyszerűen csak az az ősi népi bölcsesség jelenik meg itt a nyelvben, hogy enni mindenképpen ma akarok (ha lehet, teper-tőkrémet és szilvásgombócot, de ezt már a kokopák sem tudták egy szóba belesűriteni). A végső érv: 'matt' = talaj, mert a talajon fekve szokták mondani, hogy „mattrészeg vagyok” (érintkezésen alapuló jelentésátvitel, hiszen a beszélő érintkezik a talajjal).

3.

Amikor a nyelv felülírja a matematikát:

A féloldali fejfájás ugyanazt jelenti, mint az egyoldali fejfájás. A fél szem ugyanazt, mint az egy szem. Tehát: $1 = 0,5$. Fél füllel hallgat, fél kézzel csinál és félvállról vesz, tehát: $0,5$ fül = 1 fül, $0,5$ kéz = 1 kéz, $0,5$ váll = 1 váll.

A $0,5$ néha harminccal egyenlő (fél óra), néha hattal (fél év), néha ötvennel (fél évszázad).

A féleszűt, félnótást, félkegyelműt és félvért nehéz lenne egyenlettel felírni. Előbb meg kellene számolni az agysejteket és vérsejteket.

A jogban a „fél” egy egészet jelent, a „felek” pedig két egészet. „Felek vállalják...” Ha már úgymint mindenki fogadkozik, akkor miért nem „Egész vállalja...”? Különben is, mi az, hogy „harmadik fél”, ő kinek a fele, vagy neki ki a másik fele? Ha jelen van egy harmadik fél, akkor már másfelelen vannak. És ha a harmadik féllel együtt vannak másfelelen, akkor csak úgy lehetnek ketten, ha a két félen kívül két harmadik fél is jelen van. Ilyenkor ketten vannak, holott valójában négyen. És miért nem szoktak „negyedik fél”-ről beszélni? A negyedik feleket beszuvasztják a „harmadik fél” fogalma alá, és kész.

Az „egy pár félcipő” tulajdonképpen két cipő, amelyek mindegyike félcipő. A „fél pár félcipő” pedig egy cipő, amely félcipő. A fél pár félcipő tehát egy darab cipő, de ez a tízes számrendszeren belül is zökkenőmentesen értelmezhető, hiszen kétszer szerepel benne a „fél”, és két fél ugyebár egy egész.

DEBÜT

Lázár Kinga

Rájuk nem vigyáz senki

Ma este a szokottnál később érkeztem. A bárba belépve megcsapott az ismerős, mindent átható whisky- és dohányszag. Hiába tiltották a cigarettázást évek óta a vendéglátóhelyeken, az ehhez hasonló, isten háta mögé rejtett kócerájokban éjjél után semmi vé foszlottak az előírások.

Elfoglaltam a szokásos helyem: a harmadik asztal a pulttól. A pirosra meszelt falak villództak a füstfátyol mögött. Az arcokon felváltva jelent meg a könnyű mámor és az alkoholszagú elkeseledés. A klienskört nem lehetett egy korosztályba vagy társadalmi rétegbe besorolni. A Fecskében a kávé-újság-féldeci hármását már napközben bekebelező veteránoktól kezdődően a pénteki kocsmatúrától és kollégiumi kosztól megcsömörlött egyetemistákon keresztül a pincéernőkre szemet vető üzletemberekig sokféle vendég időzött. Egy dolog volt közös bennük: ide mindenki felejteni járt. Volt, aki az asszony elől menekült, és egy elfásult házasságról igyekezett megfeledkezni, volt, aki csendre és olcsó szeszre vágyott, míg másnak rutinná vált az esti sör és a meccs a mindig némára állított tévében, de akadt olyan is, aki nem tudta, mit keres itt, csak egy balul végződött este után tért be, véletlenül.

Az asztalom mögül mindent jól láttam. Szertartásként éltem meg ezeket az éjszakákat. Mindig ugyanazt és ugyanannyit ittam, előttem hevert a dohány, sodortam a cigarettát. Rendre öt szálát. Amit én csendes, komor iszogatásnak álcáztam, valójában megfigyelés volt. Egy szőke pultoslány vonzotta a tekintetem. Alig volt több huszonöttnél, tincsei az arcába lógtak, amikor kiszolgált, a fogait sárgává marta a kezéből mindig kilógó cigaretta. Csinos volt, kétségkívül, de az évek keménykezűen

bántak vele. Amikor itt kezdett dolgozni, egyenes hátgerinccel lépkedett, ruháit mindig élére vasalta, erős kontrasztban állt a hely atmoszférájával. Azóta eltelt három év, és akarata ellenére is sikeresen beilleszkedett. Fáradtan is mosolygott, amikor kimeríte az italt, szó nélkül tűrte, ha férfikezek illetéktelenül értek hozzá, és alázattal vágta zsebre a borraivalót. Egy gazdag úr udvarolt neki, talán egy tízessel volt fiatalabb nálam. Az a fajta, aki hétköznapiokon öltönyt visel, hétvégén a fia focimeccsére jár, és házassági évfordulón wellnessbe viszi a feleségét. Kártyázott néhány férfival, a legdrágább italt itta, és megrendült az arcizma, amikor valaki közeledett a pultoslányhoz. Az néha szégyellősen visszanezített a férfirra, tekintete ártatlanná vált, még akkor is, ha pár másodperccel azelőtt ordítózza tessékelt ki egy balhézni vágyó vendéget.

A tág klienskör érdekes barátságokat szült, s mint megszállott megfigyelő, felismertem a kényszer szülte szövetségeseiket. A felsőbb társadalmi osztály aznap este is egy elszeparált sarokban gyűlt össze, természetesen későn érkezve. A terem közepén kisebb közösségek verődtek egybe, kiöregedett munkások vagy többgyermekes családapák, akiknek a megélhetését az éjszakai züllések is megnehezítették az alacsony bér mellett. Aznap este velük tartott egy telt idomú, vörös hajú nő és egy szőke, aki korosabb volt ugyan, de nőiessége vonzotta a férfiszemeket. A jelenlétük idegenül hatott, és elvonta a társaság figyelmét az egyetlen megszokott nőnemű személyről.

Az alkoholtól felbátorodva hajnal felé néhányan táncolni kezdtek a terem közepén. A szőke pultoslány szinte csalódottan tűrte, ahogy a férfi, aki eddig őt bámulta, most asztaltársaságával együtt nem tudta levenni a szemét a két ittas, mezítláb táncoló idegen nőről. Aznap nem is hagyott borraivalót, és induláskor letörölte a rúzsoltot, amit az idősebb nő hagyott az arcán.

Záróra közeledett. Már csak én maradtam, rutinszerűen emeltem fel a lábam, hogy a lány összeseperhessen. A bárszékek a pultra kerültek, az asztalokról eltűnt minden pohár. A pultoslány lerúgta a magassarkúját, úgy takarította össze a törött sörösüve-

get. Alkoholgőzöt és cigarettafüstöt fújva, megmerevedett izmokkal, szánakozva néztük egymást.

Hat óra is elmúlt, amikor egy drága autó állt le a kocsmá előtt. Egy férfi dudált, ujjai türelmetlenül kopogtak a kormányon. A lány vonásai megenyhültek, kihúzta magát, és megigazította a lófarkba fogott haját.

– Na, menjünk, István bá', már biztos magát is keresik otthon – minden reggel ugyanezzel a mondattal indított útnak hazafelé.

– Menjünk, Helga, menjünk.

Kinyitotta a raktár ajtaját, és két, félig még bóbiskoló kislányt vezetett elő. A kisebbiket az ölébe vette, a nagyobbra ráadta a saját kabátját. Néztem, ahogy remegnek a lábai a fáradtságtól és a hidegtől, amikor beültette a gyerekeket az autó bőrülésére. Ő az anyósülésre ült, arcán hozzá nem illő ábrázat, amit a pénzes férfiak komor feleségei szoktak viselni. Szinte tekintélyt parancsolóvá vált, ahogy minden reggel, ugyanabban az órában beült valaki más férjének a kocsijába.

A kislányokat figyeltem, egymást melegítve kucorodtak össze az elhajtó autóban. Ártatlan gyermekek. Rossz nyelvek szerint rájuk nem vigyáz senki. Anyjuk az anyósülésen ülve összeszorította a fogát, a hirtelen gyorsító kocsiban sietve megkapaszzkodott. Talán még fel is szisszent, ahogy az anyja tette régen, az éles kanyarokban. Úgy tűnik, nem az én természetem örökölte.

- 3 **Böszörményi Zoltán, Vesztergom Andrea, Vörös István:** Ma megnyílik a szelíd ég felettem (szonettkoszorú)
- 13 **Makkai-Flóra Ágnes:** Galamb (próza)
- 16 **Böszörményi Zoltán:** Játék a tűzzel, In qualumque die, Vízbefúlt csillag (versek)
- 18 **Lajos Nóra:** Vágányzár (próza)
- 20 **Petőcz András:** Majd az égi Angelikában (vers)
- 21 **Balázs K. Attila:** Anyánál (próza)
- 40 **Varga Melinda:** A tizenkét kagyló – kos (vers)
- 41 **Abafáy-Deák Csillag:** Halandóság (próza)
- 44 **Ilyés Krisztinka:** Kék és sárga, Napra ébrednénk (versek)
- 46 **Borcsa Imola:** Miss Jupiter (próza)
- 51 Modern ausztrál költészet, 2. – **Thomas Shapcott** verse
Turczai István fordításában: Logan kapitány portréja
- 66 **Lidia Kosk** kilenc verse **Sohár Pál** fordításában
- 74 A hónap alkotója – **Ladik Katalin:** Megismersz engem?, Megnyúlt a füle az időnek, Tél, örökkévaló (versek)
- 76 **Bíró József:** Bárkával sem más
- 77 **Varga Melinda:** Árnyékul, holdfényül
- 83 **Varga Melinda:** Poszeidónnal beszélget
- 84 **Varga Melinda:** Kavicsot dörzsöl a tenger ágyéka
- 92 Belsőbb lebegéssel, örök jelenben élni a tágasabb létet – **Varga Melinda** beszélgetése **Ladik Katalinnal**
- 112 Az eposz feltámadt hamvaiból – **Baka Györgyi** beszélgetése **Deák-Sárosi Lászlóval**
- 132 **Kovács katáng Ferenc:** Táltosok, koboldok, csélcapságok – Olvasónapló és beszélgetés **Gáspár Ferenc**cel
- 137 **Dorcsák Réka:** Színház, alvilág és szerelem (Polgár Kristóf: Hamlet retúr)
- 141 **Gáspár Ferenc:** A fekete ember (Lydia Davis: Az anyyi, mint)
- 144 **Artzt Tímea:** A róka, a hentes és a falósejt (Tóth Csilla: Velem mindent lehet)
- 148 **Rimóczi László:** Egy borzasztó jövőkép: legális pedofília és kannibalizmus (Rafael Pinedo: Plop)
- 152 **Fűzfa Balázs:** Háztól házig (Kolozsváros, szerk. Balázs Imre József, Bartos-Elekes Zsombor, Daray Erzsébet)
- 155 **Klein Szilvia:** Egy fordító naplójából (esszé)
- 166 Debüt – **Lázár Kinga:** Rájuk nem vigyáz senki

- Böszörményi Zoltán
Játék a tűzzel
- Makkai-Flóra Ágnes
Galamb
- Petőcz András
Majd az égi Angelikában
- Abafáy-Deák Csillag
Halandóság
- Varga Melinda
A tizenkét kagyló – kos
- Lajtos Nóra
Vágányzár
- Balázs K. Attila
Anyánál
- Ilyés Krisztinka
Kék és sárga
- Borcsa Imola: *Miss Jupiter*

Böszörményi Zoltán, Vesztergom Andrea, Vörös István Ma megnyílik a szelíd ég felettem (szonettkoszorú)

A hónap alkotója: **LADIK KATALIN**

Megismersz engem?, Megnyúlt a füle az időnek, Tél, örökkévaló

Bíró József: Bárkával sem más

Varga Melinda:

*Árnyékul, holdfényül, Poszeidónnal beszélget,
Kavicsot dörzsöl a tenger ágyéka*

Bensőbb lebegéssel, örök jelenben élni a tágasabb létet –

Varga Melinda beszélgetése **Ladik Katalinnal**

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap